Milan Drápala

Na ztracené vartě Západu

Koželuhová

Forman

Skácel

Tigrid

Kolár

Brouk

Jehlička

Chudoba

ANTOLOGIE ČESKÉ NESOCIALISTICKÉ PUBLICISTIKY
Z LET 1945–1948

PROSTOR

E D I C E
O B Z O R

© Milan Drápala, 2000
© PROSTOR, 2000
medailony © Milan Drápala, Zdeněk Beneš, Vladimír Borecký,
Andrej Stankovič, 2000
články © Bohuslav Brouk – dědicové, Luděk Forman – dědicové,
Bohdan Chudoba – dědicové, Ladislav Jehlička – dědicové,
Jan Kolár – dědicové, Helena Koželuhová – dědicové,
Miloslav Skácel – dědicové, Pavel Tigrid
překlad © Emil Charous, 2000
fotografie © archiv autorů a dědiců

ISBN 80-7260-046-X

16936

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR
KNIHOVNA

437/01

Kniha vychází s finanční podporou
Ministerstva kultury České republiky
a **Nadace Český literární fond**

Obsah

Namísto předmluvy 11

NA ZTRACENÉ VARTĚ ZÁPADU / Milan Drápala
Třetí republika 17
K novým ideovým pevninám 20
Zavržení liberalismu 20
Socialistická trikolora 24
Univerzální politická značka TGM 28
Křesťanské projekty třetí cesty 30
Příliš klidná síla / Československá strana lidová jako nepravá pravice 36
O čtyřbarevného kleštěnce 45
Nešalebné obzory 52
Poznámky 68

HELENA KOŽELUHOVÁ
Nepokorná individualistka / Novinářka, politička, spisovatelka Helena Koželuhová (Milan Drápala) 77
Poznámky 101

Pohádka o jednom řečníku 103
Černý a bílý 105
„Nebude trpěno" 110
Vyloučení soutěže 112
Nejsme proti tomu... 115
Ještě jednou o té diskusi 118
Ubozí hrdinové 121
Volby poučují 124
Naše národní čest 128
Zbytnělý státní aparát 132
Hluché uši 136
Král „Sloužím" 139
Plané vyhrůžky 142
Pruhované košile 145
Sladko je vládnout 148
Volební pohnutky občanů 151
Kritika konstruktivní a destruktivní 154
Helenka (*Karel Horký*) 157

PAVEL TIGRID

Demokrat s noblesou / Dvojí exil, dvojí návrat Pavla Tigrida (Milan Drápala) 163
Poznámky 188

Otevřený list Britům 191
Odsun Němců, Západ a my 195
Právní řád – mezi národy 200
Pšeničná pole mezi zákopy 203
Abychom opravdu věrni zůstali... 207
Mravní profil voleb 211
Zrada vzdělanců 214
Věčná otázka našich dějin 216
Je u nás svoboda tisku? 221
Paříž, konference a my 224
Rozdíly 228
Od Zlatého pobřeží až po Bílinu 232
Stát a jeho mísa čočovice 236
Balkánské rizoto, puče a senzace 239
A co teď? 242
Odpověď Barešovi aneb Co chceme 248
Slovenské dojmy 253
Zase o krok! 259
Vánoční 262
Sociálním demokratům slovo upřímné 265

JAN KOLÁR

Duchovní aristokrat / Exilová cesta revolty Jana Kolára (Milan Drápala) 273
Poznámky 292

Do vlastního hnízda... 295
Na vahách spravedlivých 297
Československá demokracie v krizi? 301
Co jest nacismus 307
Mladý člověk 1947 311
Výzva k velikosti 317
Státní svrchovanost 322
Oč jde 325
Vzrůstající žízeň lidstva po duchu 329
Jako v roce 1937... 333
Žaluji! 337
Československá kultura mezi Východem a Západem 340

Polopravdy 342
List voličům 345

LUDĚK FORMAN

Vyznavač cti a spravedlnosti (Milan Drápala) 353
Poznámky 362

Zásady především 363
„Racionalizovaná" lidovláda? 366
Demokracie bez kontroly? 371
Rozum z vandru domů! 375
„Parlament sabotuje..." 380
Pod Ďurišovou vládou 384
Na dvou židlích aneb Svoboda a socialismus 388
Socialismus je protisociální! 393
Překvapení? Nikoliv! 397
Stín u 17. listopadu 400
Proti politice žalářů! 404
Jubilejní konfrontace 407

BOHDAN CHUDOBA

Na křížové výpravě dvacátým stoletím (Zdeněk Beneš, Milan Drápala) 415
Poznámky 435

Demokratický znamená dobrovolný 437
Kde my stojíme a kde vy... 439
Plánování podněty, či omezováním? 442
Vývoj, či dobrodružství? 445
Slovo do vlastních řad 448
Naše vyhlídky 451
Úžasná jízda 454
Přátelům na Západě ještě upřímněji 457
Hospodářské podnikání 460
Kdo a kdy má podnikat? 463
Přišli jsme k městu? 467

LADISLAV JEHLIČKA

Bořitel moderních českých historických a politických mýtů (Andrej Stankovič) 473
Poznámky 480

Zrození evropského ducha 481
Skutečnost a zdání 485

Dvě revoluce 488
Kolem horké kaše 491
Dopis mamince 495
Krize v sociální demokracii 499
Ať se nelže! 503

MILOSLAV SKÁCEL

Advokát pravdy Boží (Milan Drápala) 511
Poznámky 520

Česká otázka 521
Co je to socialismus? 524
Předpoklady dorozumění mezi Čechy a Slováky 528
Ať žijí špatní socialisté! 534
Socialismus a imperialismus 536

BOHUSLAV BROUK

Skeptický ctitel svobody (Vladimír Borecký) 545
Poznámky 555

Kdo vystoupil, je vyloučen 559
Bludnost jedné ideje 561
K odezvě výstavy sovětského umění 563
Dovětek k ruské výstavě 567
Čeští spisovatelé sněmovali 570
O národních a sekčních umělcích 573
Vlastenectví a naši komunisté 576
Kdo je antisemitou? 580
Budovatelé z Nechanic 585
Jednotou k totalitě 590
Alžběta Martiničová přichází... 595
Cestou k velkému cíli 600
Milionáři a šmelináři 604
Moderní umění a KSČ 607
O takzvaném budovatelském stylu 609
Demokracii do nového roku 614

BIBLIOGRAFIE JEDNOTLIVÝCH AUTORŮ 619

Použitá literatura a materiály 663

Ediční poznámka 673

Rejstřík 675

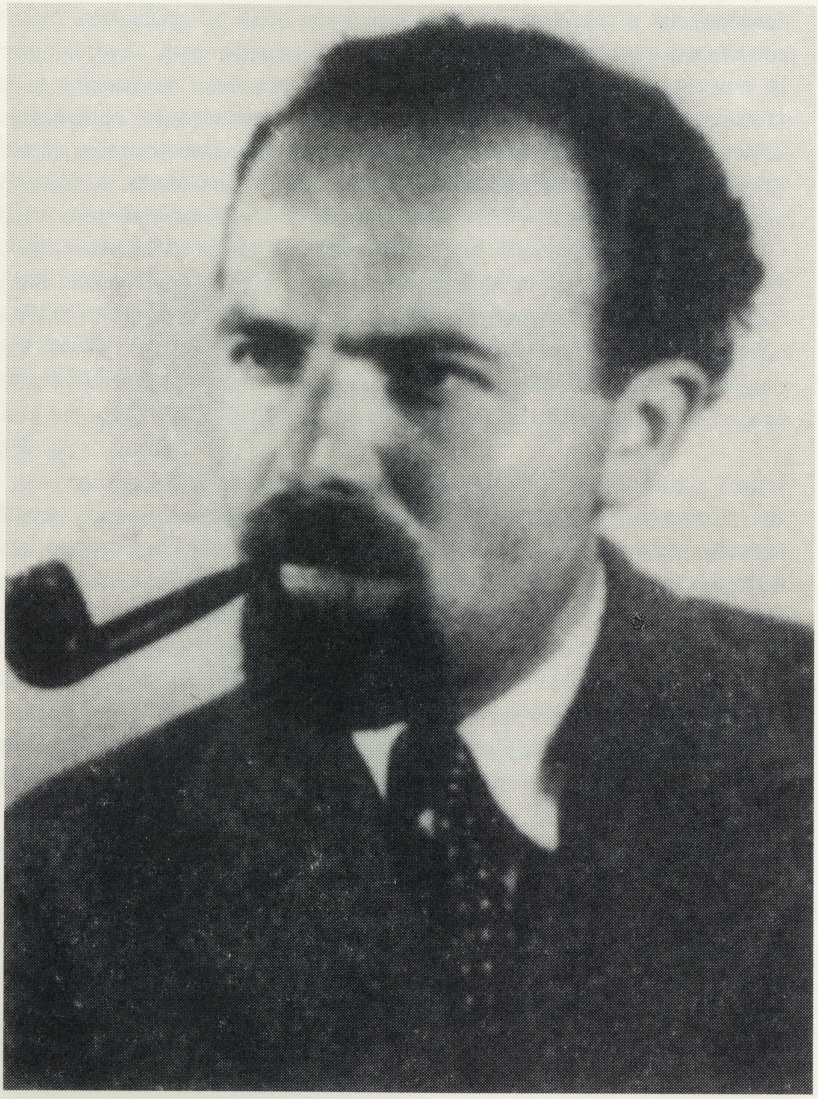

Pavel Tigrid

Demokrat s noblesou

Dvojí exil, dvojí návrat Pavla Tigrida

Když 27. října 1917 přišel na svět, schylovalo se ke dvěma událostem, které osudově poznamenaly jeho život. Deset dnů poté vypukla v Rusku bolševická revoluce, jejíž požár posléze zachvátil polovinu Evropy i další světadíly. Za rok a den od jeho narození byla vyhlášena samostatná Československá republika. Skutečnosti zrozené z těchto událostí jako póly magnetu působily svou odpudivou a přitažlivou mocí a stvořily souřadnice, v nichž se odvíjelo jeho politické smýšlení a konání. Půl století zasvětil boji s totalitními ideologiemi, aby pomohl obnovit svobodu v Československu. První republika, jejíž čas splýval s léty jeho mládí, se mu přitom proměňovala ve světskou „hlubinu jistoty" a zdroj budoucí naděje. Ačkoli strávil většinu života za hranicemi své vlasti, zasloužil se o její demokratickou současnost jako málokdo.

Pavel Schönfeld (jak znělo jeho původní jméno) vyrůstal v pražské středostavovské rodině ve spíše skromných, nikoli však nuzných poměrech. Jeho otec, inženýr chemie, byl typický prvorepublikový ateista, pokrokář a vyznavač Masarykových ideálů. Srdce gymnazisty a pak studenta práv Pavla ovšem bilo nalevo, byť ne v rytmu komunistických hesel. Jak by tomu také mohlo být jinak, když fascinující idoly kypícího a dychtivě objevovaného světa umění se vesměs hrdě hlásily k levici? Pavel byl sice rodově spřízněn s Ivanem Olbrachtem, tíhl však k umělecky progresivnějšímu prostředí, sycenému výboji divadelní a básnické avantgardy. Ještě jako středoškolák spolu s několika dalšími nadšenci – Jiřím Ortenem, Josefem Schwarzem-Červinkou, Johnym Miškou a Jiřím Veltruským – založil Divadelní kolektiv mladých v Praze Na Zbořenci, který kromě avantgardních představení pořádal recitační a debatní večery. V sekundě se kromě toho stal členem redakční rady Studentského časopisu, *na jehož stránkách uveřejnil své první příspěvky; v jednom z nich se zastal práva umělce na nespoutanou výpověď a jmenovitě E. F. Buriana, napadaného svými dogmatickými soudruhy kvůli kritice kulturního útlaku v Sovětském svazu. Několikrát přispěl také do politicko-kulturního týdeníku* Cíl, *který vydávala sociální demokracie. Přátelil se s dalšími začínajícími literáty Jiřím Ortenem, Zdeňkem Urbánkem, Josefem Ledererem (zvolil si pseudonym Jiří Klan). Patronem jejich výprav za poezií i za vínem se stal František Halas, inspirující kritik a propagátor mladé básnické generace.*

Otřesy mnichovských událostí ještě nerozrušily studentsko-umělecké milieu, *i temnější hrozba antisemitismu se prozatím dala zapudit z vědomí. Po pat-*

náctém březnu bylo už všechno jinak. Pavel Schönfeld neváhal, ve zmatcích prvních okupačních dnů si vyřídil na gestapu propustku do Slovenské republiky a vzápětí na své jawě, na níž nedávno odvážel do zákopů mobilizovaného Halase, uháněl spolu s Josefem Schwarzem-Červinkou opačným směrem přes Německo k holandským hranicím. Přálo mu štěstí, od britského imigračního úředníka získal vízum a ještě v březnu se ocitl v Londýně. Postupně se zde shledal s některými pražskými židovskými přáteli a začal přemýšlet, jak by zajistil své nové živobytí. Zprvu našel uplatnění jako skladník, pak si polepšil na číšníka ve velkém londýnském hotelu Cumberland; jak se později ukázalo, byla to užitečná průprava pro nepohodu druhého exilu. Ačkoli původně nebyl odveden kvůli zdravotní indispozici, po vypuknutí války se přihlásil jako dobrovolník do formující se československé zahraniční armády. Francouzská kapitulace však zhatila přepravu dobrovolníků na kontinent. Místo bojového nasazení v poli se Pavel stal účastníkem války v éteru pod exoticky znějícím příjmením Tigrid, jež pak přijal za své.

Rozhlasová stanice BBC začala vysílat v českém a slovenském jazyce záhy po německém přepadení Polska pod vedením novinářky Sheily Grant-Duffové a číšnický absolvent tří semestrů práv do ní nastoupil jako překladatel a hlasatel na podzim 1940. V té době si už obyvatelé protektorátu mohli naladit také samostatné vysílání československé vlády z Londýna, které pod názvem Hovory s domovem a od dubna 1943 jako Hlas svobodného Československa sloužilo stále naléhavější potřebě informovat je, povzbuzovat a instruovat. Na vlnách této stanice slýchali prezidenta Beneše, Jana Masaryka, Jaroslava Stránského, Pavla Svatého alias Prokopa Drtinu a později také Pavla Tigrida, který někdy uváděl jejich proslovy a také rozechvělým hlasem sděloval posluchačům například zprávu o otevření druhé fronty nebo o kapitulaci Německa. V londýnských rozhlasových redakcích Tigrid nejen sdílel zaměstnání se svými přáteli Otou Ornestem, Josefem Ledererem, Josefem Schwarzem-Červinkou a Karlem Brušákem, ale pozvolna vplouval i do světa politiky. Jeho přímým nadřízeným ve vládním vysílání byl Josef Korbel, pozdější velvyslanec v Jugoslávii a otec Madelaine Albrightové, politický dohled měl na starost náměstek ministra zahraničí Hubert Ripka. Tigrid se sblížil zvláště s Ripkovým tajemníkem Janem Stránským a s Ivo Ducháčkem, novinářem a poradcem premiéra exilové vlády Jana Šrámka. Zpovzdáli mohl sledovat výše jmenované politické veličiny i další osobnosti včetně londýnských komunistů, a vytvářel si tak úsudek o osobních vztazích, poměru mezi různými skupinami politického exilu a o perspektivách budoucího vývoje.

Londýnský pobyt měl v mnohém určující vliv na Tigridovu světonázorovou orientaci. Hluboký dojem v něm zanechalo britské pojetí demokracie slučující v sobě zažitý parlamentní systém, politickou i náboženskou snášenlivost, dalekosáhlou svobodu projevu a tisku, úctu k individualitě i tradičním autoritám, smysl pro fair play *a občanskou i lidskou slušnost. Cítil obdiv k tomu, jak se tyto*

ctnosti přetavily v odhodlání Britů za každou cenu ubránit ostrovní výspu proti nelítostnému náporu „panské rasy", jemuž vzdorovali dlouhé měsíce osamocení. Tyto prožitky, a také vztah s věřící Angličankou zřejmě výrazným dílem přispěly k tomu, že Tigrid nalezl porozumění pro konzervativní hodnoty a přijal za svou katolickou víru. Přes všechny změny, které v jeho životě nastaly, se ovšem nedokázal zřeknout své vášně pro umění a literaturu. Spolu s Valtrem Bergrem, bývalým redaktorem sociálnědemokratické Práce, *založil a redigoval v českém a slovenském jazyce měsíčník* Kulturní zápisník, *který se především snažil přinášet informace o kulturním dění v okupované vlasti, sledoval tvorbu českých básníků a otiskoval z ní ukázky a také zprostředkovával čtenářům svět anglického divadla a literatury. V angličtině plnila obdobnou úlohu* Review 42, *kterou Tigrid vydával opět s kolegou Bergrem.*

Začátkem dubna 1945 mladí novináři z BBC už pomalu balili kufry k návratu do Československa, když vtom přišla studená sprcha. Dostali k nahlédnutí text právě schváleného Košického vládního programu a zmocnilo se jich zděšení. Uvědomili si, že poměry v republice se budou odvíjet v prvé řadě podle scénáře diktovaného Kremlem a pražským komunistickým sekretariátem. Nakonec však s přispěním Ripky převládlo mínění, že demokratům zůstávají v rukou nezanedbatelné politické trumfy a že zejména z etického hlediska by bylo neomluvitelné „teď opustit loď, možná loď potápějící se, ale přece jen dosud plující pod naší, československou vlajkou".[1] *Při tomto rozhodnutí sehrály jistě roli citové pohnutky, ale také osobní ambice, které se daly snáze uplatnit ve vlasti než v cizím prostředí žijícím vlastními starostmi. Největší skepsi projevil tehdy Karel Brušák, který zůstal v Anglii jako redaktor BBC a při loučení se svými přáteli pronesl prorockou větu: „Za tři roky jste v Londýně zpátky a zase jako emigranti, tentokrát z komunismu, pokud vás ovšem dřív nezavřou nebo neodkráglují."*[2]

Pavel Tigrid odcházel do exilu jako sociální demokrat, vracel se jako demokrat (v dobovém chápání) pravicový, totiž liberálního střihu, a navíc katolického vyznání. Tato proměna měla za následek menší nedorozumění. Když 18. června vstoupil v Plzni poprvé po šesti letech na československou půdu, byl ke svému údivu uvítán s vojenskými poctami jako „osvoboditel a vítěz". Přiletěl na urgentní pozvání novopečeného ministra informací a radikálního komunisty Václava Kopeckého, který ho chtěl získat pro práci v Československém rozhlasu, právě přetvářeném v důležitou agenturu komunistického vlivu. Poté co se vysvětlilo, že není „správně" politicky orientován, nastoupil Tigrid na ministerstvo zahraničí, jehož zaměstnancem se formálně stal už coby redaktor londýnského rozhlasu. Na novém působišti byl uveden do funkce rady angloamerického oddělení, čímž se mu dostalo příležitosti využít minulých zkušeností a kontaktů k úsilí o navázání intenzivnějších britsko-československých styků a seriózní vzájemnou informovanost.

Hlavní pole své iniciativy však Tigrid spatřoval v žurnalistice. Už v londýnském exilu spolu s Ducháčkem a Brušákem promýšlel nápad založit v osvobozené vlasti časopis, který by se stal tribunou svobodomyslných názorů. Tento záměr se naplnil koncem srpna pětačtyřicátého roku, kdy pod záštitou Československé strany lidové vyšlo první číslo politicko-kulturního týdeníku Obzory. Jeho řízení se ujali Ducháček s Tigridem, s nimi spolupracoval redakční kruh v sestavě Helena Koželuhová, Bohdan Chudoba a Jan Strakoš. Všichni jmenovaní kromě toho psali články do Lidové demokracie. Vzhledem ke stranicky sešněrovaným veřejným poměrům je podivuhodné, že Tigrid jako přední redaktor lidoveckého tisku - podle vlastních slov - nikdy formálně nevstoupil do lidové strany a nevlastnil členskou legitimaci. Jeho stranická příslušnost se ovšem jaksi automaticky předpokládala; po únorovém převratu byl dokonce spolu s řadou politických prominentů z „obrozené" strany „vyloučen".[3] Svou novinářskou nezávislost si Tigrid však střežil a varoval se svodů politického angažmá, když se objevily nabídky, aby kandidoval v květnových volbách do Ústavodárného národního shromáždění. Otištěné texty vyjadřovaly menšinové až kacířské názory, přesto byly mnohdy výsledkem hledání kompromisu mezi citlivě vnímanými tabu režimu „lidové demokracie", pravidly stranické etikety a vlastním přesvědčením.

Tigrid se měl brzy osobně přesvědčit, na jak vratké půdě se pohybuje. Čtrnáctého července 1946 publikoval v Lidové demokracii komentář s názvem „Věčná otázka našich dějin", v němž jasně konstatoval, že Československo se geopoliticky začlenilo do sovětského bloku a v případě válečného konfliktu bude stát po boku Stalinových armád proti Západu, přestože k němu náleží svou politickou, kulturní i náboženskou tradicí. Následujícího dne zasedalo předsednictvo vlády Národní fronty a hned po diskusi o probíhajícím procesu se členy protektorátní vlády obrátil Gottwald pozornost na Tigridovo politické faux pas. Náměstek ministra zahraničí Clementis, který se s Tigridem přátelsky stýkal v Londýně, k tomu uvedl, že „tak záškodnický článek se dosud neobjevil" a že „proti pisateli, který je zaměstnancem MZV, bude disciplinárně zakročeno a bude propuštěn".[4] Lidovecký ministr pošt František Hála ustrašeně souhlasil, že proti Tigridovi je nutno vyvodit osobní důsledky, a omluvně podotkl, že redakci deníku již vyčinil, neboť vážně porušila linii strany. Pak si provinilce zavolal jeho nadřízený Arnošt Heidrich, šéfredaktor předválečných Lidových novin a aktuálně ředitel politického odboru ministerstva zahraničí, aby mu sdělil, že porušil zákaz publikování politických článků vztahující se na státní úředníky, a oznámil mu okamžitou výpověď. Přitom mu přátelsky vyložil, že co je tolerováno Gertrudě Sekaninové nebo Eduardu Goldstückerovi, totiž psát do Rudého práva, je nepřípustné pro nekomunistu Tigrida. Ten se proti výpovědi odvolal k soudu, jenž o případu do únorového převratu nerozhodl.

Propuštěním ze státních služeb se ovšem Tigridovi, k nelibosti iniciátorů postihu, uvolnily ruce, aby se mohl s plným nasazením věnovat novinám. Přes ne-

souhlas části lidoveckých špiček, spatřujících v jeho osobě příliš odbojnický a volnomyšlenkářský živel, byl nakonec potvrzen vedením strany jako šéfredaktor nového týdeníku pro mladou generaci Vývoj, *jenž poprvé vyšel po dlouhých průtazích v září 1946. V Ducháčkových* Obzorech *jej zastoupil Luděk Forman, který spolu s Janem Kolárem patřil k nejaktivnějším přispěvatelům také v nově založené revue.*[5]

Zpočátku ještě Tigrid psal do Obzorů *o literatuře v československém exilu a otiskoval tam divadelní recenze, většinou pod pseudonymem „Pauper", reprezentujícím ještě jiné autory. Po celé tři roky se zřetelně vyjadřoval k domácím událostem a kultivovaně, leč neústupně hájil vážně zpochybňované demokratické zásady. Jeho doménou se však stala zahraniční politika. Díky svým londýnským zkušenostem, znalosti jazyků, výborné informovanosti, čerpané ze světového tisku a z kontaktů se západními diplomaty, díky novinářské pohotovosti, pronikavému úsudku, odvaze sdělovat nepříjemnou pravdu a stylistické obratnosti se sotva třicetiletý Tigrid v této oblasti vypracoval na nejkompetentnějšího komentátora třetí republiky.*

Půdorys Tigridových politických rozborů, výkladů a glos tvořily čtyři atributy, které v různé míře a variacích zůstaly trvalou složkou jeho myšlení. Předně se ztotožňoval s náhledem, výrazně přítomným v dosavadní tradici české politické reflexe, že politika musí být ukotvena v univerzálních morálních principech tvořících základ křesťansko-antické civilizace. S tím byl neodlučně spjat jeho odpor vůči ideologicky nesnášenlivému vnímání světa a nesouhlas s pojetím politiky jako bezohledného boje o moc, obvykle se cynicky maskujícího vznešenými hesly. Za druhé Tigrid vycházel z geopolitické úvahy, že Československo jako malý stát nacházející se v zóně tření dvou mocenských bloků nemůže svobodně žít, ale jen bídně živořit, převládne-li mezi bloky vzájemná izolace a konfrontace nad duchem spolupráce a dohody. Tento postulát se v Tigridově uvažování aktualizoval ve druhé polovině padesátých let po „oblevě" v Sovětském svazu a tragédii maďarské revoluce, kdy stál u kolébky časopisu Svědectví, *a pak znovu v souvislosti s helsinským procesem o dvacet let později. Třetím význačným rysem bylo Tigridovo anglofilství, pasující britskou demokracii na vzor uspořádání společenských poměrů a politické kultury. Vyzvedávání tohoto příkladu s posíleným americkým akcentem bylo pak patrné v prvních časech Tigridova druhého exilu, nicméně s oslabováním bipolarity světa rozděleného studenou válkou, se stabilizací demokratických poměrů v západní kontinentální Evropě a také asi díky Tigridovu zakotvení ve Francii se u něj vytrácela identifikace pozitivních politických hodnot s agloamerickým civilizačním okruhem ve prospěch plurality modelů demokracie. Konečně Tigridův přístup k politickým tématům těsně po válce i později charakterizuje věcnost, střízlivost, kritičnost a realismus. Tento pojem, jenž byl v české politické tradici obdařen množstvím často popírajících se významů, zahrnuje u Tigrida „po masarykovsku" jak „drobnou práci", tak riskantní čin bez záruky na úspěch, pokud je veden mrav-*

ně jasným důvodem a nic nezastírajícím zhodnocením výchozí situace. Je přitom pozoruhodné, jak soudržně se uvedené atributy Tigridovy politické reflexe doplňují a jak jsou v ní „nehledaně" přítomny od počátku, už od prvních dvou článků, které napsal měsíc po návratu do vlasti.[6] *Jejich pisatel navíc dostal do vínku schopnost spojující novináře s umělcem, totiž přesvědčivě promítat do informativně stylizovaných textů svou senzitivitu, takže skrze ně ke čtenáři promlouvá jeho starost, trpkost nebo naděje spjatá s osudem československé svobody.*

Tigrid sdílel poměrně rozšířený názor, že světová válka svými kořeny tkví v prvé řadě v hluboké duchovní a morální krizi Evropy, teprve poté v neutěšených sociálních poměrech. Vítězní Spojenci sice zachránili svět před bezprostřední zkázou, neodstranili tím však příčiny nebezpečí, spočívající v obecném sklonu k fanatismu, agresivitě, nacionalismu, bezohlednému sobectví, cynismu, lhostejnosti. Jak varoval Max Picard v tehdy proslulé a do češtiny přeložené knize o „Hitlerovi v nás", síly zla, jednou odpoutané, vyčkávají v lidském nitru na svou novou příležitost, ponoukány k tomu pokušitelskými ideologiemi, jejichž duchovní rodokmen je přes rozličnou tvářnost společný. Tigrid adresně poukazoval na to, že politická strana, která nejhalasněji troubí do útoku proti dědictví fašismu, sama ve svém lůně přechovává jeho zhoubné spóry a rozsévá je ve společnosti. Elegantně přitom odpovídal komunistickým oponentům, když výčet nesporně fašistoidních znaků prostě konfrontoval s výmluvnými příklady z politické praxe jejich strany. Co je platno, zaklíná-li se demokracií jako nejvyšší svátostí, když ji užívá „dnes zhusta jako kopyta, na které lze narazit každou botu, včetně gestapácké holinky"?[7] *Ve své velikonoční úvaze Tigrid přirovnal jiné zvučně skloňované heslo - pokrok - k expresnímu vlaku, jehož lokomotivou je politika účelu světícího veškeré prostředky, brzdami v křesťanství zakořeněná mravnost a skutečným cílem totalitní stát, „a to i kdyby se v jídelních vozech hodovalo do sytosti".*[8]

Tigrid se snažil zabrzdit zběsilé strojvůdce a vyburcovat otupělé cestující nejen teoretickými argumenty a působivými metaforami, nýbrž se dovolával jejich svědomí uváděním křiklavých případů bezpráví páchaného ve jménu údajného dobra. Takto v listopadu 1945 otevřel na stránkách Obzorů *veřejně ignorované a tabuizované téma poměrů v internačních táborech, kde byli v nelidských podmínkách a často bezdůvodně vězněni Němci i Češi. Přestože tím na celou redakci uvrhl hněv mocného ministra informací Kopeckého a zdaleka nejen rudě zbarveného tisku, dopomohl tím k zásahu politických orgánů a částečné nápravě. V chóru falešných strážců neposkvrněného národního štítu zněly krutě nespravedlivě zvláště ty hlasy, které se rozhořčovaly nad domnělým povýšenectvím bývalého emigranta, jenž ve svém londýnském závětří necítil s válečným utrpením národa a nyní hájí jeho vrahy. Tigrid, pocházející z asimilované české židovské rodiny, se totiž po návratu domů musel vyrovnat s tragickou ztrátou svých nejbližších: jeho otce zastihla smrt ještě před nástupem do transportu, pro-*

ní i druhá matka zahynuly v osvětimských plynových komorách a z koncentračních táborů se nevrátili ani další příbuzní; z celé rodiny se zachránila útěkem do Spojených států jen jeho nevlastní sestra.

Čtenáře pozdějších Tigridových textů nejspíš překvapí na jeho poválečné publicistice, jak zřetelně je prostoupena křesťansko-humanistickými akcenty. Když mluví o úctě ke každé jedinečné lidské bytosti, o přednosti osobní volby před univerzálními recepty na štěstí nebo o účinném soucítění s bližním, rozeznívá tóny křesťanské spirituality. I on byl zasažen dobovou sugescí, když ve shodě s ideologií lidové strany tvrdil, že „dnes se ve světě potýkají jen dva světové názory: komunistický a křesťanský. Co se pokouší udržet se mezi těmito dvěma silami, není než přívěskem jednoho či druhého...“[9] Jednak tím vyzvedl marxismus na místo, které mu nepřísluší, jednak v tomto redukcionistickém dilematu nadhodnotil závaznost „velkých návodů“ pro lidskou existenci. Je však třeba říci, že Tigrid ztělesňoval tehdy u nás vzácný typ liberálního, tolerantního a evropsky orientovaného křesťana, který nezapadal do škatulky pravověrného lidovce, a také svůj katolicismus pojímal samozřejmě ekumenicky. Po odchodu do druhého exilu už do Tigridovy politické publicistiky explicitní poukazy na křesťanskou víru nevstupovaly, proměnila se v autorovo ryzí privatissimum.

Ignorance vůči morálním principům je stejně zhoubná v domácí politice jako v mezinárodních vztazích, zde ovšem s tragickými důsledky pro celý svět. Tigrid se o tom přesvědčil na vlastní oči v létě 1946 jako tiskový zpravodaj na pařížské mírové konferenci, kde „jednání zaměnila ideály za handrkování o ‚sféry vlivů‘, ‚mocenská postavení‘, ‚strategické hranice‘. (...) Jako by si všecky zde zastoupené státy řekly, že se naskytla velká příležitost urvat něco sobecky pro sebe, stůj co stůj.“[10] Tigrid nevěřil v přirozené sbližování politických systémů západních velmocí a Sovětského svazu (jako například prezident Beneš), o to silněji byl však přesvědčen o nezbytnosti jejich mírové koexistence. Cestu k tomu spatřoval ve vytvoření nadnárodní organizace, která by na základě ideálů Atlantické charty a ustavujících principů OSN garantovala mezinárodní právní řád s donucovací mocí vůči jednotlivým státům. Bylo mu však také jasné, že stoupající napětí mezi nedávnými Spojenci odsouvá takový projekt do říše utopie, a na rozdíl od naprosté většiny ostatních československých komentátorů se před svými čtenáři netajil obavami, že vzájemné podezírání z válečných příprav a agresivní výhrůžky strhávají lidstvo do smrtonosného víru, který ústí do atomové zkázy. Za této situace dával najevo své sympatie k linii Henryho Wallacea, ministra obchodu Spojených států, který se snažil o návrat k Rooseveltově politice vstřícnosti a dohody se Sovětským svazem a na protest proti současnému americkému kurzu vystoupil z Trumanovy vlády, aby (neúspěšně) kandidoval na prezidentský úřad. Bylo by nepochopením doby vyčítat Tigridovi, že psal o „protibolševické hysterii“ v Bílém domě[11] a že se přiklonil k politice naivního „usmiřování agresora“ (byť o řadu let později Rooseveltovo úsilí sám takto skepticky hodnotil). Jak bez obalu sdělil i čtenářům, na pařížské konferenci a během

cest do Velké Británie se mu dostalo z úst kompetentních západních diplomatů mrazivého ujištění, že Československo je definitivně vnímáno jako součást sovětské nárazníkové zóny. Proti nezakrytému vměšování nebo puči západní vlády zajisté sepíší protestní nóty, které budou mít cenu popsaného papíru. Z pozice člověka za zvolna se spouštějící železnou oponou pak Tigrid sledoval, jak každé zostření kurzu Západu přináší bumerangový efekt - například po Trumanově finanční injekci antikomunistickým režimům v Řecku a Turecku na jaře 1947 vypukla letní série prokomunistických převratů v jihovýchodní Evropě.

Co za této velmocenské konstelace mohla dělat malá země ve středu Evropy, jednou nohou rozkročená na Západ a druhou na Východ? Tigrid odmítal tehdy populární iluzi Československa jako mostu spojujícího obě pevniny a namísto toho prosazoval vyvážení zahraničněpolitických vztahů oběma směry. Neváhal například veřejně pokárat oblíbeného ministra zahraničí Jana Masaryka a členy jeho diplomatické mise na mírových jednáních v Paříži, když zaujímáním servilně prosovětských stanovisek v každé diskutované otázce proti sobě a své zemi zbytečně popudili západní politiky. Vcelku ovšem Tigridovi nešlo o nic menšího než změnit alfu a omegu československé zahraniční politiky, neboť v Košickém vládním programu bylo zakotveno, že k Sovětskému svazu nás váže pouto spojenecké, zatímco k Západu jen přátelské. Odstranit tento rozdíl v praxi znamenalo, že by bylo třeba uzavřít se západními mocnostmi podobné spojenecké smlouvy, jakou podepsal Beneš v prosinci 1943 v Moskvě. Tigrid v tisku a jeho přítel Ivo Ducháček se také na půdě parlamentu zasazovali za dojednání smlouvy s Francií, která se zdála již téměř na dosah, a v květnu 1947 jménem své strany navrhli zahájit rokování o smlouvě s Británií. Tigrid, který tuto iniciativu konzultoval s britskými diplomaty, při té příležitosti v novinách opakoval své bohužel jen zbožné přání, že ostrovní říše po dočasném ochromení sil znovu nabere dech, aby se stala rozhodující mocností evropského kontinentu a poskytla ostatním zemím následováníhodný příklad symbiózy politické demokracie s hospodářskými a sociálními reformami, jak je začala uskutečňovat Attleeho labouristická vláda.

V té době mezinárodní události nabíraly prudký spád. Když nový americký ministr zahraničí George Marshall ohlásil v Kongresu plán na poskytnutí dosud nevídané finanční pomoci na hospodářskou rekonstrukci Evropy, Tigrid to nadšeně přivítal jako revizi Trumanovy doktríny a jako největší událost od konce války, která „je poslední nadějí na záchranu světa před konečným jeho rozdělením na Východ a Západ".[12] Euforie však netrvala dlouho. Poté co Gottwaldova vláda pod Stalinovým nátlakem následovala ostatní „lidové demokracie" a odvolala svou účast na pařížské konferenci o Marshallově plánu, napsal Tigrid ve svém nekrologu za svobodné Československo jasnozřivě, že zákopy oddělující národy „se promění v propast, kterou už nebude možno překlenout", a že „pařížskou neshodou ... přiblížili jsme se mílovým krokem k novému válečnému

konfliktu".[13] *Ve svých komentářích, které z dnešního hlediska jako jediné mezi všemi dobovými publicistickými reflexemi této události plně obstojí, strhával Tigrid klapky z očí těm, kteří v ní viděli (nebo si přáli vidět) jen nutný důsledek spojeneckých závazků k SSSR, případně hospodářskou újmu vykoupenou politickými zisky. Tigridův vzrušený, avšak oslyšený soukromý apel na ministra Adolfa Procházku, aby si zachoval tvář a na protest proti lokajské československé politice vystoupil z vlády, dokresluje jeho úsilí vyburcovat národní vědomí z lehkověrného alibismu či malomyslné otupělosti k odpovědnému postoji v osudové chvíli.*[14] *Dusné veřejné mlčení, které pak obestíralo založení Informačního byra komunistických a dělnických stran o čtvrt roku později, prolomil opět nejzřetelněji šéfredaktor* Vývoje, *za což si vysloužil osočení Jiřího Hájka v* Tvorbě, *že se propůjčil „snad k nejhrubšímu a nejupřímnějšímu útoku na Sovětský svaz, jaký jsme dosud u nás zažili".*[15]

Deset let od mnichovské tragédie se nad Československem znovu vznášel její pochmurný stín. Politické poměry, stav morálky i psychologické ovzduší jako by se vracely do onoho symbolického počátku všeho neštěstí: „Dnes jako tehdy potácíme se mezi mírem a válkou. (...) Dnes jako tehdy dělá se účet bez hostinského a oběti je nanejvýše dovoleno vyslechnouti ortel. (...) Jsme svědky hazardní hry dějin, v níž zástavou jsou miliony lidských životů a sama struktura našeho společenství."[16] *Navzdory tak drtivému zhodnocení situace se Tigrid vzpěčuje rezignaci. Jsme-li už jen bezvládnými pěšáky na světové šachovnici, stále zbývá možnost jednat z vlastní vůle alespoň ve vlastní zemi a postavit se na odpor těm, kteří rozdmychávají nenávist, aby uspokojili své nezřízené mocenské choutky. Stejně jako demokratičtí politikové a obyčejní občané i kritický novinář Tigrid kromě toho upínal své naděje k muži, který se přes jednu osudovou prohru zdál být poslední zárukou demokratických jistot. Po letech vzpomínal, jak jedné lednové noci osmačtyřicátého roku v nejčernějších myšlenkách vyšel z kavárny Slavie na vltavské nábřeží, pozvedl zrak k Hradu, nad nímž se třepetala vlajka dosud demokratické republiky, a pak pomyslel na prezidenta, který má jistě v zásobě nějaký protijed na šířící se komunistickou otravu. „A hned jsem pružněji vykročil a vypočítával jistá pozitiva na našem, demokratickém kontě. (...) Ne, ještě sedí Beneš na Hradě, ještě není vše ztraceno."*[17]

Československé demokracii však už odzváněla hrana a připravovalo se také zúčtování s protivníky nových mocipánů. Komunisty ovládaná tajná bezpečnost vypracovala o Tigridově činnosti souhrnnou zprávu, v níž ho zhodnotila jako nejlepšího lidoveckého redaktora, jenž „útočí na čs. zahraniční politiku, lidovědemokratický režim, hrubě napadá Sovětský svaz", reprezentuje názory západních kruhů a poskytuje jim citlivé informace.[18] *Nositel této vizitky pak figuroval na prvním místě estébáckého seznamu nejnebezpečnějších osob, které měly být na základě rozkazu ministra vnitra Václava Noska zatčeny už 23. února. Když si pro něj toho rána přišli, pobýval naštěstí už pátý den na reportážní cestě v britské okupační zóně Německa a stal se tak* ante res *jedním z prvních*

československých „poúnorových" emigrantů. (Vděčil za to trochu také lehkovážnosti Huberta Ripky, který ho na národněsocialistickém plese ujišťoval, že mu doma zatím nic důležitého neuteče.) Lstí se pak pokusil dostat za hranice svou novomanželku Ivanu (rozenou Myškovou, svatba byla v lednu), o osm let mladší studentku práv, které poslal telegram s fingovanou zprávou o svém vážném onemocnění. Komunistické úřady pochopitelně neuvěřily, zabavily Ivaně pas a 5. března ji na základě indicií o chystaném útěku zatkly. Stala se tak rukojmím režimu a Tigrid se ocitl v trýznivém dilematu, zda ji má veřejným politickým vystoupením vystavit riziku zostřené perzekuce. Rozhodl se, že se nenechá vydírat, a už 27. února uspořádal ve Frankfurtu nad Mohanem tiskovou konferenci, na níž jako první Čech informoval o pražském komunistickém převratu. Vzápětí začal burcovat západní veřejnost sérií novinových článků. Těmito aktivitami si od StB vysloužil trestní oznámení pro podvracení republiky, k němuž se prý spikl s cizí státní mocí. Když už bylo jasné, že se nazpět nevrátí, byla jeho manželka v září 1948 propuštěna a její druhý pokus o únik za hranice se naštěstí podařil.

Tigrid se v Německu vydal na dráhu nezávislého novináře. Získal akreditaci v tiskovém středisku zahraničních novinářů ve Frankfurtu nad Mohanem, stal se stálým spolupracovníkem švýcarského deníku Neue Zürcher Zeitung *a také dopisovatelem* The Irish Times. *V březnu odjel do Londýna, aby tam usiloval o vytvoření Českého exilového výboru, který měl sestávat z uprchlých demokratických politiků a rezignovavších velvyslanců a měl fungovat jako exilová politická reprezentace. Nejnaléhavějším úkolem však byla starost o tisíce politických exulantů, kteří na své pouti z Československa za novým domovem většinou načas zakotvili v některém z narychlo zřizovaných táborů v Německu nebo v Rakousku. Spolu s Juliem Firtem, Ivo Ducháčkem, generálem Sergejem Ingrem, novinářem Edmundem Řehákem a dalšími osobnostmi Tigrid v dubnu v Paříži založil Československý výbor pro pomoc politickým uprchlíkům a stal se jedním z jeho tří zplnomocněnců pro Německo. Výbor v následujících letech vykonal spoustu nezištné organizační práce při zlepšování životních podmínek exulantů.*

Od září 1948 Tigrid spolu s Jiřím Kovtunem redigoval jeden z prvních exilových časopisů, týdeník Svoboda, *který jako tiskový orgán výboru vycházel v cyklostylované podobě ve Frankfurtu. V listopadu v něm otiskl pozoruhodnou úvahu „Jádro problému", která je nemilosrdnou a snad nejčasnější veřejnou sebereflexí politického, a hlavně mravního selhání předúnorových demokratů. Přijal přitom svůj díl spoluzodpovědnosti, když doznával: „Spolu s komunisty jsme vlastnímu národu lhali, tu vědomě, tu nevědomě a jindy zas proto, že jsme se neodvažovali říci pravdu. Říkali jsme lži, nebo aspoň polopravdy o lidu a jeho svobodách i právech a věděli jsme přitom, že celý směr pokvětnové politiky vede k omezování těchto svobod a práv. (...) Místo pravdy živili jsme národ*

prázdnou slámou pověr o jednotě, jež byla jasnou totalitou...“[19] *Čas od času pak Tigrid přispíval do dalších vznikajících exilových periodik, z nichž nejzajímavější byla* Skutečnost, *založená v Ženevě skupinou studentů a Tigridovi blízká svým politickým nonkonformismem a kritičností.*

Kromě zmíněné počáteční iniciativy si Tigrid udržoval odstup od exulantského politického života, překotně rozvířovaného nepřehlednými programovými a osobními spory. Na zakládání Rady svobodného Československa jakožto vrcholné exilové reprezentace se nepodílel, pouze přijal účast v jejím plénu a od září 1949 pro ni vypracovával zprávy o aktivitách sudetských Němců vysídlených z Československa. Ustavení rady a její první kroky vcelku přivítal, pro její další činnost, naplněnou častěji malicherným handrkováním než racionálním jednáním, nacházel však už jen slova dosti pohrdlivá. Kromě toho vstoupil do Masarykova demokratického svazu, zformovaného Ferdinandem Peroutkou za účasti řady exilových osobností jako reprezentativní nepolitická organizace.

V polovině roku 1949 se s vervou pustil do práce na velkorysém projektu, který exulantům otevíral možnost opět oslovit své spoluobčany za železnou oponou a vnášel tak do jejich působení v cizině nový smysl. Když americký Kongres schválil finance na vybudování rozhlasové stanice, která měla „porobeným národům“ střední a východní Evropy zvěstovat poselství svobody, přihlédli kompetentní činitelé k Tigridovým zkušenostem a činnosti v BBC a vyzvali ho, aby se ujal úkolu vybudovat mnichovskou pobočku jejího československého vysílání, zatímco řízením newyorské centrály byl pověřen Ferdinand Peroutka. Nepravidelný provoz československých „novin v éteru“ byl zahájen v červenci 1950, od 1. května následujícího roku se už vysílalo pravidelně, zprvu sedm, postupně jedenáct a šestnáct hodin denně, a Čechoslováci se mohli pyšnit tím, že předběhli své polské a maďarské exilové kolegy. Tigrid sestavil osmdesátičlenný pracovní tým, jehož jádro tvořili mladí redaktoři, mezi nimiž ovšem figurovaly renomované osobnosti jako Jan Čep, Peter Demetz (vedoucí kulturní redakce), Jan Stránský (zástupce ředitele) nebo budoucí šéf vysílání Jaroslav Pecháček a spolupracovník z Vývoje *Jiří Kovtun, a sám se stal programovým ředitelem* Radio Free Europe *v Mnichově. Svými organizačními schopnostmi, energickým, nicméně tolerantním vedením a smyslem pro humor a sebeironii si získal značný respekt a oblibu. (Díky jeho pochopení pro věci nevážné se v této zpravodajsko-propagandistické líhni vyklubal* Škorpión, *první humoristický časopis v československém exilu, jehož deset čísel redigovali František Smrček a Miroslav Šašek.*

Brzy se ukázalo, že Tigrid usedl do dosti horkého křesla. Když jako programový ředitel československé redakce požádal o návštěvní vízum do Spojených států, dozvěděl se, že na americkém konzulátě leží desítky udání, že je zakuklený souvěrec, či přímo spřeženec komunistů. Pisateli těchto denunciací byli českoslovenští uprchlíci, kteří se nedostali do redakce Svobodné Evropy a Tigridovi měli za zlé, že v ní zaměstnal několik bývalých komunistů nebo jejich sympati-

zantů (mimo jiné hodlal povolat Jiřího Voskovce, který byl jako domnělý levičák před vstupem do USA rok zadržován v karanténě na Elis Islandu). V atmosféře mccarthistické špionomanie podobná nařčení měla značnou váhu a americké úřady s udělením víza dlouho váhaly. Jejich stanovisko také způsobilo, že Tigrid nebyl jmenován delegátem Rady svobodného Československa pro Německo, a vedlo k přerušení jeho spolupráce s touto organizací. Nakonec - také díky přímluvě Ferdinanda Peroutky - vízum získal a pobyl několik týdnů v newyorské centrále Svobodné Evropy. Na obzoru se však vynořily nové potíže.

Mezi mnichovskou a newyorskou redakcí začaly narůstat rozpory a rivalita. Mnichovští byli méně izolovaní od dění ve vlasti (například denně měli k dispozici čerstvý pražský tisk a docházelo jim množství posluchačských ohlasů), a tak nelibě nesli zásahy zpoza Atlantiku a newyorské předtočené pořady jim často připadaly odtržené od reality. Vzbouřenou redakci, která se posléze zdráhala respektovat nadřízenou autoritu, přijel v srpnu 1952 pacifikovat sám Peroutka. Tigrid spor vyhrotil tím, že nekompromisně trval na splnění desatera požadavků na úpravy fungování československého vysílání Svobodné Evropy. V osmi bodech mu americké vedení bylo ochotno vyhovět, avšak odmítlo přistoupit na zásadní změny kompetencí ve prospěch mnichovské redakce (což by mělo za následek také vyšachování Peroutky z ústřední pozice a jeho nahrazení o dvacet let mladším mnichovským šéfem). Tigridovi, který nechtěl ztratit tvář, nezbylo než vyklidit pole.[20] Jako bouchnutí pěstí do stolu vyzněl jeho poslední projev k 28. říjnu 1952, v němž bez servítků zkritizoval Radu svobodného Československa a naboural tak před posluchači „doma" pěstovanou iluzi politické jednoty exilu.

Tigridovo působení ve Svobodné Evropě nezůstalo bez odezvy u pražského režimu, který zareagoval osvědčeným způsobem. V roce 1952 se na pultech knihkupectví objevila knížka jistého Petra Bednáře s názvem Cesta bez návratu. Autor v ní zpracoval poslední léta Tigridova života od návratu z londýnského exilu na způsob špionážního thrilleru. Za pomoci triviální psychologie, jíž obdařil vedle hlavního hrdiny také Ducháčka, Šrámka a další skutečné postavy, a s využitím autentických dokumentů, které StB zabavila v Tigridově bytě, vylíčil Tigrida jako cynického kariéristu a agenta britské i americké tajné služby. Bednářovo fabulačně vynalézavé dílko se v roce 1978 dočkalo reedice, obohacené o fotodokumentaci Tigridových „zločinných piklů".

Ještě před koncem roku 1952 se Tigridovi podařilo odstěhovat do Spojených států (také díky zmíněné přímluvě Peroutky, s nímž se teď rozešel ve zlém). Oslnivá kariéra ho zde však nečekala. Nějaký čas studoval na Columbijské univerzitě politické vědy, občas přednášel v různých amerických městech o Československu a mezinárodní politice, psal komentáře pro Hlas Ameriky. Kromě toho přispíval do krajanských New-Yorských listů (v dubnu 1956 tam v otevřeném dopise ostře napadl Peroutku v generačním sporu), spolupracoval s newyorským časopisem Nové obzory, který v roce 1953 po šest měsíců vydá-

val Ivo Ducháček s bývalým lidoveckým poslancem Bohumírem Bunžou v reminiscenci na předúnorový pražský týdeník, a v červnu 1956 dokonce sám založil v New Yorku anglicky tištěný měsíčník Central European Newsletter. *A přitom se tři roky, s jemu vlastním nadhledem, živil jako číšník - v noci v irském baru v Brooklynu a v poledne v restauraci v burzovní čtvrti Wall Street. Později se ještě nechal zaměstnat v jedné čechoamerické firmě dovážející čaj a kávu, a nakrátko se dokonce vrátil do Svobodné Evropy jako redaktor jejího publikačního oddělení. V roce 1954 se stal mezinárodním sekretářem organizace* PEN Center for Writers in Exile, *která zastřešovala činnost PEN klubů ustavených v exilu literáty ze zemí střední a východní Evropy. Z titulu této funkce se jako delegát účastnil každoročních zasedání exekutivy Mezinárodního PEN Klubu a až do roku 1980 se v jeho stálé komisi angažoval ve prospěch vězněných spisovatelů na celém světě a pochopitelně také v Československu. Na této půdě se setkával a někdy též střetával s oficiálním československým delegátem Adolfem Hoffmeistrem, v uvolněnějších šedesátých letech pak s Jiřím Muchou a později s Martou Kadlečíkovou.*

V roce 1956 se v Tigridově životě začal odvíjet další příběh, který se ukázal být během na dlouhou trať. Průvan dvacátého sjezdu sovětských komunistů poodhrnul železnou oponu a poněkud zpřevracel dogmata a navyklé pořádky v sovětském impériu. Vystrašení satrapové mírně popustili uzdu a společnost zejména v Polsku a v Maďarsku se osmělila vznášet vůči moci svébytné nároky. Tigrid dospěl k přesvědčení, že nazrál čas do naštípnutého monolitu stalinismu vrazit klín v podobě dlouhodobého povzbuzování všech proreformních sil v Moskvou ovládaných zemích, bez ohledu na ideologické předsudky. Když začaly na Východě tát ledy, měli se i západní demokraté vyprostit z vypelichaného kožichu antikomunistické propagandy a začít vyhlížet v opačném táboře partnery pro dialog. V tomto duchu nadějných očekávání se rodil projekt, který nakonec přežil komunistický systém, kvůli němuž vznikl, a stal se nejtrvalejším a nejvýznamnějším československým exilovým podnikem svého druhu - časopis Svědectví.

Tigrid shromáždil u jeho kolébky redakční radu v americko-evropském složení Vilém Brzorád, Jiří Horák, Josef Jonáš, Jiří Kárnet, Jan Kolár, Emil Kovtun, Radomír Luža a Mojmír Povolný. Na přípravách čtvrtletníku se sice podílel i předúnorový vůdce demokratických studentů Emil Ransdorf, ale pro nesouhlas s údajně přílišnou vstřícností vůči komunistům do rady nevstoupil; ze stejných důvodů z ní zanedlouho odešli i Kolár a Horák. V pozdějších letech se jejími členy staly ještě další osoby, mimo jiné Jan Čep a Jiří Kovtun. Význam rady ovšem postupně poklesl na minimum a časopis se stal do značné míry podnikem jednoho muže, jemuž obětavě vypomáhala manželka Ivana.

První číslo vyšlo symbolicky 28. října 1956 (sovětské tanky právě drtily povstání v ulicích Budapešti), s finanční pomocí bývalého československého dele-

gáta v OSN Jána Papánka a v nákladu tisíc výtisků, z nichž asi sto se podařilo propašovat „domů". Později se náklad vyšplhal až na jedenadvacet tisíc, z toho do vlasti směřovalo patnáct tisíc exemplářů (ze sedmdesáti různých míst, aby zásilky unikly cenzuře, a také v kolibřích výtiscích velikosti krabičky od sirek, které se daly pašovat v turistických tornách); zbytek byl určen pro předplatitele žijící ve všech koutech světa. Za dobu osmatřiceti let vyšlo třiadevadesát čísel Svědectví, a to bez jediného placeného redaktora.

Odlehlost New Yorku od Československa Tigridovi trochu svazovala ruce, a tak uvítal nabídku bývalého viceprezidenta Rádia Svobodná Evropa Sama Walkera, aby přijal místo evropského zástupce v jeho nakladatelství téhož jména, které vydávalo hlavně naučnou a politickou literaturu. Jednak tím získal stálý příjem, jednak mohl v roce 1960 přenést redakci do Paříže. Nejdříve ve starém domě v ulici du Pont de Lodi a později v lepších podmínkách v ulici Croix-des-Petits-Champs bylo sídlo časopisu, který se - podobně jako třeba Škvoreckého nakladatelství Sixty-Eight Publishers - proměnil téměř v legendu.

V činnosti Svědectví lze z obsahového hlediska rozeznat tři etapy, které zřetelně odrážejí vývoj v Československu. Zhruba řečeno, od svého počátku do „pražského jara" se vyznačovalo sázkou na reformní komunisty jako strůjce společenské emancipace, poté nastala fáze poněkud tápavého hledání identity a po roce 1977 se prosadil diferencovaný pohled na dění ve vlasti, s důrazem na působení Charty 77 a dlouhodobou kultivaci občanství jako předpokladu politiky. (Epilog posledních tří čísel se odehrál už ve svobodném Československu.) Hlavní oblasti zájmu tvořila po celou dobu politika, kultura (včetně otiskování poezie, prózy a dramatu) a historie. Neměnným rysem zůstávala orientace na Československo jakožto tematické těžiště, prvořadého adresáta a referenční rámec časopisu - to bylo zpočátku v exilovém tisku novum - a programová neideologičnost, stavějící do popředí fakta, události, analýzy a umožňující publikovat různorodé názory při zachování měřítek kvality a etiky. S touto nedogmatičností souvisí i to, co by se dalo nazvat jako Tigridův melioristický prakticismus, kvitující jako žádoucí i mírný pokrok v mezích zákona, jestliže v něčem přispívá ke zlepšení života lidí v nedemokratickém systému. Kromě toho byla pro Tigridův časopis (zvláště v prvním období) charakteristická zvláštní směs pragmatismu a zásadovosti, jejichž momentální poměr se jevil jako citlivá reakce na změny politického ovzduší v Praze, nicméně ve své podstatě byl dosti ustálený.

Původní koncepce Svědectví stála na dvou předpokladech: za prvé - rovnováha atomových sil velmocí vylučuje zásadní konfrontaci; za druhé - politické „tání" v Sovětském svazu je etapou dlouhodobého, ba trvalého procesu. Platnost prvního předpokladu podle Tigrida potvrdila tragédie maďarské revoluce na podzim 1956, která prokázala neochotu Západu riskovat přímý válečný konflikt s Moskvou, a připravila tak Eisenhowerovu „ideologii osvobození" o věrohodnost. Druhý předpoklad vznikl problematickou extrapolací současných,

Chruščovem iniciovaných procesů do budoucnosti a připomínal spíše zbožné přání. Tigridovi z obou axiomů vyplynulo, že nejen pud sebezáchovy, ale i reálná příležitost budou nyní velet vojínům obou ideologických táborů (včetně emigrantů), aby opustili zákopy studené války a začali ohledávat společný prostor, ve kterém spolu budou muset žít. Vstřícnost vůči druhé straně přitom v Tigridově pojetí nesměla vyústit v rezignaci na vlastní principy demokracie a svobodné společnosti; pevnost výchozího postoje a pružnost v jednání měly tvořit dvě strany téže mince. Cesta prosazovaná Tigridem měla vést od konfrontace ke koexistenci, ale nikoli už ke konvergenci - a pokud přece, pak jen jako taktika.

Tento nový přístup, legitimizující komunistické nepřátele jako možné partnery pro dialog, vyvolal v exilových kruzích, zvláště mezi establishmentem, silnou dávku nepochopení až rozhořčení; například Výbor pro svobodné Československo (nástupce Rady svobodného Československa) ve svém prohlášení Tigrida odsoudil, že vnáší zmatek do exilových řad a rozleptává ducha antikomunistického odporu doma. Jako odpověď na tyto kritiky a z potřeby jasněji zdůvodnit vlastní koncepci vznikl Tigridův politologický esej „Marx na Hradčanech", který v časopise vyšel ve dvou pokračováních v letech 1959 a 1960 (poté i knižně) a stal se jakýmsi programovým manifestem Svědectví.

Jeho ústředním námětem byl smysl a úloha československého exilu. Autor konstatoval rozkol v řadách exilu v důsledku přestavby globální situace, který pojmenoval jako střet „gradualistů" a „neúprosných". Gradualismus definoval jako „pragmatický politický postup, vycházející z poznání, že v dnešním světě mocenské zájmy zhusta převažují nad ideologickými, ba i mravními hledisky" (viz maďarské povstání), a zároveň obrážející „změny a procesy, jimiž komunismus v posledních letech prošel v teorii i v praxi".[21] Tigrid nezpochybňuje cíle „neúprosných" ani nezlehčuje oprávněnost jejich obav ze stabilizace komunistických režimů za cenu bezvýznamných ústupků, vytýká jim však strnulé, černobílé vidění světa rozděleného na „komunisty" a „demokraty". „Zatímco ‚neúprosní' zastánci řešení z pozice síly vidí komunistickou moc jako neměnnou, monolitickou a vlastně vítěznou, gradualisté ji vidí dynamicky, proměnnou a vystavenou zákonům vývoje a změny, zranitelnou a společensky defektní. (...) Gradualistická koncepce spatřuje v trvalém zmírnění mezinárodního napětí sám předpoklad k růstu svobody z vlastních, vnitřních sil v zemích, kterým vládne komunistická strana, ba dokonce i v kádrech této strany. Záleží jí na osudu žijících generací v zemích komunismu. (...) Těší se z každého dílčího úspěchu, hospodářského nebo sociálního, z něhož má prospěch řadový občan; podporuje každé - i podmíněné - rozšíření svobody osobní, svobody slova, víry, pohybu."[22]

Tigrid na základě rozboru událostí v Československu uznává, že tamní režim klasickou kombinací politiky cukru a biče umlčel hlasy volající po změně a upevnil svou moc, nicméně charakterizuje současnou linii KSČ jako odvrat od

ideologie k technokracii, který představuje živnou půdu pro růst revizionistických tendencí. Připouští také námitku, že logika moci v totalitních systémech hatí záměry revizionistů, neboť jakmile stanou u kormidla, stávají se z nich konzervativci. Na otázku, jak z bludného kruhu ven, podává nepříliš přesvědčivou odpověď: kouzelným proutkem se má stát generační výměna vůdců, tedy v podstatě samovolný vývoj, který má podporovat „tlak zdola" a který mohou pozitivně ovlivňovat chápaví západní demokraté a exulanti. Nemenší rozpaky vzbuzuje to, že přímočaře narýsovaný vývoj liberalizace jako by u Tigrida neměl ani vnější, zahraničněpolitické limity. Je opravdu těžké připustit, že by si tak zpytavý politologický analytik nepoložil otázku, zda a ve kterém okamžiku tento proces vyústí v novou Budapešť. Spíše se zdá, že tu místo něj promlouvá Tigrid-politik a taktik, který sleduje záměr, aby byl pro své potenciální reformní posluchače „doma" přijatelný a trochu jim zalichotil. Sám před nimi neodkrývá karty, když říká, že „zájmy lidu [tedy demokratů] a zájmy revizionistů v určitých chvílích a situacích splývají, kryjí a doplňují se".[23] *Tigrid nezdůrazňuje vlastní, dosud vzdálené cíle, které by je odradily, ale poukazuje na ty cíle, které jsou dosažitelné společnou cestou. Její definice je možná překvapivá, z užité argumentace však logicky plyne - „vlastní národní cesta k socialismu", jejíž vzory představují Jugoslávie (Tito), Polsko (Gomułka) a Maďarsko (Nagy, či Kádár?). Tigrid zatím nedodává, že Československo se na ní už jednou ocitlo. Stezka, po níž v letech 1945–1948 kráčelo v ústrety totalitní diktatuře, je tentokrát měla vyvést na svobodný vzduch.*

Tento motiv se s plnou silou rozezvučel v úvaze, která byla psána na jaře 1967 a později byla zařazena jako druhá kapitola do Tigridovy knihy Politická emigrace v atomovém věku. *Tigrid pečlivě sledoval, k jakým posunům doma dochází v kultuře, ideologii a veřejném mínění, a reagoval na to přátelskou polemikou a nabídkou přijatelné „společné půdy" - přestože kvůli tomu musel zjednodušovat realitu a nechat stranou například otázku skutečné povahy režimu třetí republiky. Jestliže v „Marxovi na Hradčanech" mu šlo hlavně o obhajobu dialogu s domovem před exilovými kritiky, pak v tomto volném pokračování se pokusil očistit štít poúnorové emigrace od domácích nařčení z „reakce", a tak ji legitimovat pro nastávající otevřený dialog a spolupráci.*

Tigrid argumentuje, že poúnorová emigrace vzešla z politických směrů třetí republiky, které sdílely s KSČ vládu i koncepci „lidové demokracie". Nešlo přitom o jejich taktický úskok, tato politika podle autora vycházela z demokratického a sociálního cítění, které bylo podstatnou součástí českých tradic od obrození, jak je nejvýstižněji formulovali Masaryk a Beneš. A s ohledem na „postupující poznání" marxistických historiků Tigrid nadhazuje udičku: tomuto pokusu prý „nezakroutil krkem ani československý lid, ani dělnická třída, ani Gottwald, ani intriky demokratů, ale Stalin a Kominforma".[24] *Ani dnes poúnorovi emigranti neusilují o návrat kapitalismu, a tak je možné vrátit se ke* statu quo ante *za podmínek, kdy se nad zemí nevznáší Damoklův meč Velkého bratra.*

Tigridova strategie nápadně připomínala proslulé Bernsteinovo heslo: „Cíl je ničím, hnutí vším" - a lze se těžko vyhnout otázce, zda ještě šlo o mimikry, anebo o ochotu skutečně přistoupit na limity pseudodemokracie. Jiné Tigridovy texty z oné doby a také jeho pozdější vyjádření ovšem svědčí pro první možnost.

Tigridovy prognózy československého vývoje z počátku desetiletí vcelku vycházely, ačkoli zdaleka ne všechno postupovalo tak rychle, jak by si přál. Nejdříve z jeho článků prosakuje špatně skrývané zklamání, v roce 1963 při třetím sjezdu československých spisovatelů ohlásil druhou vlnu destalinizace, ta si však ještě dala načas, a teprve čtvrtý spisovatelský sjezd v létě 1967 znamenal skutečný průlom; bylo mu věnováno celé dvaatřicáté číslo. Celkově si však Svědectví *v šedesátých letech zachovalo střízlivost v posuzování událostí ve vlasti. Nenechalo se unést povrchním optimismem a nepřehlíželo příznaky regrese.*

Tigrid se mezitím dovídal o potěšitelném ohlasu Svědectví *doma. V reformních kruzích bylo žádaným artiklem, zatímco „konzervám" zvyšovalo hladinu adrenalinu v krvi. Na jeho stránkách stále častěji publikovali domácí autoři, i když se museli krýt šiframi. S jeho šéfredaktorem se v zahraničí kontaktovali čeští novináři, delegáti konferencí, diplomaté z ambasád. Velmi důležité přitom bylo, že Rádio Svobodná Evropa po celé roky pravidelně vysílalo nejen obsah každého čísla* Svědectví, *ale i rozsáhlé ukázky z příspěvků všech žánrů. Také zásluhou této skvělé propagace Tigrid skutečně dokázal prolomit hradby exilového ghetta směrem k domovu a jeho časopis spoluovlivňoval atmosféru československé liberalizace. Navíc se mu podařilo „rozjet" knižní edici Svědectví, v níž kromě politické literatury vyšlo několik titulů prózy a poezie, jako například Pasternakovy* Básně doktora Živaga *nebo vůbec poprvé Halasova básnická skladba* Potopa.

Konzervativní síly ve vedení KSČ však hledaly záminku, aby si aspoň symbolicky vyřídily účty s nejdotěrnějším „emigrantským plátkem". Jak uvádí novinář Karel Jezdinský, „zejména Antonín Novotný byl až hystericky alergický už jen na jméno Pavla Tigrida, jemuž přičítal neobyčejný vliv i na některé členy ÚV. Utvrzovala ho v tom skutečnost, že některé tajné materiály ze stranických zasedání se skutečně objevovaly na stránkách Svědectví. *Tradují se Novotného výbuchy hněvu, v nichž žádal vyšetřit, kdo Tigridovi ‚donáší' přímo z ÚV, a jednou to došlo tak daleko, že pokřikoval, že je obklopen ‚Tigridovými agenty'."*[25] *Prezident a generální tajemník Novotný dokonce pověřil vedoucího bezpečnostního oddělení ÚV KSČ Miroslava Mamulu, aby vypracoval zákon, podle nějž by bylo možno odsoudit emigraci, a zvláště Tigrida. V srpnu 1966 byl zatčen spisovatel Jan Beneš na základě obvinění, že před dvěma lety v Paříži navázal podvratnou spolupráci s Tigridem a poté poskytoval ke zveřejnění v jeho revui materiály poškozující Československo. Třetího července 1967, tři dny po skončení sjezdu spisovatelů, začal proces, v němž byl Beneš odsouzen na pět let odnětí svobody za údajné podvracení republiky, zatímco jeho „našeptavači"*

Tigridovi byl vyměřen čtrnáctiletý trest za „rozvracení republiky" a „vyzvědačství". (V úředním rozsudku byl přitom zdůrazněn Tigridův židovský původ, proti čemuž protestoval spisovatel Ladislav Mňačko ve zdůvodnění své emigrace do Izraele.)

Tento exemplární proces proti svobodě slova působil jako ledový závan v již propukajícím jaru, pro něž se posléze vžilo označení „pražské". Jeho bezprostřední reflexi ve Svědectví *nenajdeme, neboť Tigrid a jeho spolupracovníci si uložili mlčenlivost, aby nemohli být zneužiti ve vnitropolitickém boji k diskreditaci reformátorů. Tigrid ji nicméně vložil do knížky* Le Printemps de Prague, *kterou napsal na objednávku pařížského nakladatelství Seuil během května až srpna 1968. V této první knize o tématu z pera českého autora nejprve osvětlil historické předpoklady „pražského jara" na pozadí pohybů v KSČ a ve společnosti a poté se věnoval nejnovějším událostem. V předvečer „spojenecké" invaze byly jeho odhady dalšího vývoje spíše skeptické. Jak dovozoval, komunistické špičky daly jasně najevo, že nepřipustí zrušení „vedoucí úlohy" své strany, a také Brežněv kromě vojenské hrozby disponuje vlivnou „pátou kolonou" v řadách KSČ, jíž nahrává ochabnutí energie reformátorů. Bez ohledu na konečné výsledky však autor vyslovil přesvědčení, že Češi poskytli hlavní impulz k „dekolonizaci Východu", kterou lze snad zpomalit, ale nikoli zastavit.*

Tyto úvahy adresované nezaangažovanému francouzskému čtenáři stojí za pozornost i proto, že poskytují jistý korektiv k nápadně protikladným soudům, které Tigrid sděloval ve Svědectví *svým krajanům „před pádem" a „po pádu" jejich vzrušujícího experimentu. Zatímco na prahu osmašedesátého roku je ujišťoval, že přirozený a mohutnějící proud změn nezadržitelně podemílá stavidla konzervativních klik, o půldruhého roku později jim dokazoval, že se pokoušeli řešit „kvadraturu kruhu" neboli reformovat nereformovatelný systém. (Název* Kvadratura kruhu *nesla i kniha, kterou Tigrid sestavil jako koláž ze stěžejních textů o „pražském jaru" otištěných v trojčísle* Svědectví *34-36 a v čísle 37.)*

Drama v jeho celistvosti od prologu říjnového pléna ÚV KSČ po tristní epilog „vyexpedování" vůdce reforem do Ankary zachycuje Tigridova kniha o „nezadržitelném pádu Alexandra Dubčeka", vydaná v roce 1969 nejdříve anglicky a pak francouzsky. Autor v ní - díky svým šetrně pěstovaným stykům s reformními funkcionáři - namnoze poprvé zasvěceně referoval o důvěrných jednáních československých politiků s představiteli „bratrských stran" a uveřejnil utajované dokumenty, jako například proslulý „moskevský protokol" (česky vyšel ve zmíněném trojčísle Svědectví*). V popředí scény ovšem vystupuje Dubček, z jehož kariéry a psychologického profilu Tigrid nemilosrdně stírá nimbus národní legendy. Jeho povahu vidí utkanou z nezdolné víry v komunismus, optimismu, naivity, čestnosti, důvěřivosti, myšlenkové sterility a váhavosti. Jeho paradoxní roli popisuje v kontrapunktu „hrdiny navzdory sobě" (tak zní název jedné kapitoly) a symbolu reforem, který se stal i jejich hrobařem. (V pozdější knize o „hořké revoluci" -* Amère révolution - *Tigrid rozšířil tento portrét na miniga-*

lerii reformních komunistů, v níž figurují Milovan Džilas, Imre Nagy, Roy Medveděv, Jacek Kuroń, Pavel Kohout a Ladislav Mňačko.)

„Pražské jaro" zhodnotil Tigrid jako významný historický přelom, znamenalo však také předěl v jeho vlastních kalkulacích „politiky možného" a v interpretacích, jež s nimi byly spjaty. Zdánlivě přímá vývojová linka se v srpnu 1968 zauzlila do bezvýchodné smyčky. Negativní význam či poučení z „pražského jara" byly nasnadě - představovalo cestu, po níž nemělo smysl dál pokračovat. Dojít na konec slepé uličky však také nebylo marné. Podle Tigrida ve srovnání s obdobnými pokusy o zlidštění komunistického režimu nebyl dříve „nikdy problém postaven tak zřetelně, v morálních i politických kategoriích, nikdy tak seriózně analyzován, nikdy tak brilantně formulován jako v létě [1968] v Praze".[26] *Na základě hypotetické úvahy, co by se stalo, kdyby nepřijely ruské tanky, Tigrid jasně formuloval fatální dilema: každý podobný reformní pokus musí projít kritickým bodem, kdy buď převáží brzdné síly a strhnou kormidlo nazpět, anebo reformátoři unášení vlnou občanské emancipace překročí vlastní stín a dovedou zemi do pluralitní demokracie, v níž nejspíše přijdou o moc. Před tímto dilematem však Tigrid své české a slovenské čtenáře v předvečer „pražského jara" nevaroval. První alternativu jako by nepřipouštěl, nejspíš aby nepodlamoval jejich odhodlání; druhou nenaznačil, nejspíš aby je nevystrašil z možných důsledků vlastního jednání. Nabízí se ovšem otázka, zda se Tigrid nenechal až příliš unést rolí politika a „hybatele dění" a zda úměrně tomu nezanedbal svou úlohu kritického komentátora.*

Vývoj událostí také odsunul Tigridem dříve propagovaný „dynamický model" analýzy komunistických systémů ve prospěch přijetí statičtější kontrapozice „stalinský, byrokratický socialismus" versus „pluralitní demokracie". „Národní cesty k socialismu" přestal Tigrid chápat jako zvláštní politologickou kategorii a nadále v nich spatřoval modifikace stalinského modelu. To ovšem neznamená, že by ztratil do budoucna vnímavost pro konkrétní pohyby v mezinárodním komunistickém hnutí. Naopak, sotvakdo z českých interpretů jim věnoval v sedmdesátých a osmdesátých letech tolik soustavné pozornosti jako Tigrid.

Pragmatik a realista Tigrid přece jen v šedesátých letech žil z ideálů a iluzí reformních socialistů, které sice nevyznával, na něž ale spoléhal jako na trojského koně svobody v Československu. Po porážce „pražského jara" se jeho Svědectví *ocitlo načas v programovém vzduchoprázdnu. Koncepce gradualismu přestala být aktuální. Ztížil se kontakt s domovem. Publikovali v něm sice budoucí disidenti, ztratilo však valnou část svých adresátů, ze kterých se teď stali čerství emigranti. Izolace od domova a frustrace z tamního marasmu se zřejmě promítly do posunu obsahového těžiště časopisu. Místo komentovaného zpravodajství z Československa zaujaly historické reflexe a odtažitější politologické a filozofující úvahy, hodně místa vyplňovalo umění a literatura. Aktuální informace a rozbory z domova nyní přinášely spíše nově založené římské* Listy, *kte-*

ré se vzhledem ke svému reformněsocialistickému profilu a osobnosti šéfredaktora Jiřího Pelikána mohly opřít přece jen o širší zázemí doma. Bezprostřední vzdornou reakci Svědectví *na postupující „normalizaci" poměrů (výzvy k celonárodnímu odporu v podobě dělnických stávek a občanské neposlušnosti) vystřídalo rezignované uznání, že s novou konstelací je třeba počítat jako s dlouhodobou realitou.*

Rubem rezignace bylo roztrpčení projevující se ostrou kritikou české národní povahy (tematické číslo 46), v níž sklony ke konformitě vůči moci byly rozpoznány jako žalostná konstanta. Také Tigrid se mizérií doby nechal zlákat, aby se vydal na stokrát přeorané pole úvah o národní povaze a vytěžil z něj expresivní popis typické české krize: „Napřed hlučné nadšení, veřejná rozcvička národních svalů, hesla, předsevzetí, odhodlání: jde se do toho! Pak kapitulace, obyčejně stejně rychlá jako nečekaná, a s ní takžka okamžitý propad do beznaděje, zoufalství, bolestínství, mučednictví, cynismu. Hledání polehčujících okolností, hledání viníka (kdo zradil?). Ale brzo už klidnější obhlédnutí situace, gustýrování vítězů nebo nových pánů, přizpůsobení se, hledání cest nejmenšího odporu, podkuřování vrchnosti (na oko nebo doopravdy), rozhodnutí přežít, a přežít pokud možno dobře: stejně se nic nedá dělat (český fatalismus)."[27]

Jedním z úkolů nastalé „doby ledové" bylo nalézt způsob soužití s novými kolegy ve vyhnanství a Tigrid se s ním potýkal po celá sedmdesátá léta. Dialog s reformními komunisty se změnil v dialog s posrpnovými emigranty, a přestože v něm Tigrid mohl zúročit svou prozíravou politiku „budování mostů", narážel u některých partnerů na ulitu ideologických předsudků a stereotypů. Svůj postoj vyjádřil formulí „spolu, ale ne ve spolku".[28] *Vybídl je ke společné práci na obnově demokracie v Československu, odmítl však jejich aspirace na ideové a politické vůdcovství, jakož i patent na jedinou pravdu „socialismu s lidskou tváří", jako by dějiny začínaly v roce 1968. Když na stránkách* Listů *vyhlašovali požadavek programové jednoty exilu směřující k obnovení suverénního Československa na principech demokratického socialismu, Tigrid jim logicky namítl: „Máme právo arbitrárně určovat ‚socialistickou' budoucnost státu na* troskách *jeho katastrofální ‚socialistické' minulosti?"*[29] *Zvláště dotčené reakce vyvolal Tigridův článek „Salva do přátel", v němž pisatel „osmašedesátníkům" připomněl, že zatím dostatečně nezreflektovali svou odpovědnost za tragická padesátá léta.*[30] *Tigridovy úvahy nad současným stavem exilu vyústily ve výzvu k překonání národního a ideologického sektářství, k hledání spojenců na všech stranách - od maoistů po bavorskou CSU - a k aktivnímu podílu na politickém životě západních zemí. Skutečným pokrokem v tomto směru bylo, když se „vítězové a poražení" z února 1948 dokázali po třiceti letech od této události sejít na sympoziu ve Frankenu, aby společně diskutovali o jejím průběhu, předpokladech a důsledcích.*

Svědectví *si nadále udržovalo pozoruhodnou úroveň, avšak jeho motor jako by občas běžel naprázdno. Obrat k bezprostřední československé přítomnosti*

a celkový životodárný impulz přineslo vystoupení Charty 77. Tigrid hned zpočátku rozpoznal její význam a intenci a mimo to v ní našel partnera, s nímž mohl otevřeně, bez skrupulí komunikovat. Kromě odvahy signatářů oceňoval zejména rysy, jimiž se Charta vymaňovala z bludného kruhu „pražského jara" - názorovou pluralitu, nezatíženost ideologií a mocí a smysl pro „masarykovskou" historickou kontinuitu. V souvislosti s Chartou Tigrid přišel s novou variantou gradualismu, aplikovanou tentokrát na oblast lidských práv. Mezi závazky, které Československo přijalo při podpisu Závěrečného aktu helsinské konference, doporučoval rozlišovat ty, které bezprostředně neohrožují podstatu systému, jako je například svoboda víry, právo na vzdělání a svobodnou volbu povolání, svoboda cestování, právo na vlast a její opuštění a podobně. Za „graduální, smysluplný postup" pak pokládal, aby se disidenti domáhali jejich bezodkladného plnění, aniž by přitom zapomínali na práva a svobody fundamentální, které jsou ovšem pro Husákův režim zásadně nepřijatené. Takový názor nebyl v chartistickém prostředí ojedinělý, v probíhajících diskusích však nikdy nezískal většinovou podporu. Odmítavě se Tigrid stavěl k hlasům volajícím po větší politizaci Charty, neboť by se tím podle něj zpronevěřila svému hlavnímu poslání - etické kultivaci země, z níž teprve může vzejít skutečná, odpovědná politika.

Když Tigrid poměřoval působení Charty mezinárodněpolitickými hledisky jako součást nového trendu doby, neskrýval jistý optimismus. Vyslovil naději, že politika lidských práv může za příznivých okolností jako jediná do základů otřást totalitními režimy a že Západ v ní může nalézt účinný korektiv a protizbraň vůči sovětské „mírové ofenzivě" a politice „uvolňování napětí", která dosud fungovala jako past na důvěřivé západní politiky. Když pak Ronald Reagan vynesl ještě silnější trumf v podobě politiky tvrdé ruky vůči Moskvě a vyčerpávající soutěže ve zbrojení, setkalo se to v pařížské redakci (na rozdíl od Listů *i většiny domácích kritiků režimu) s jednoznačným souhlasem. Sám Tigrid se snažil využít svých kontaktů, aby zajistil účinnou solidaritu s perzekvovanými disidenty. Za pomoci manželky Ivany, která se stala spolusekretářkou, zorganizoval Mezinárodní výbor na podporu Charty 77 v Československu se sídlem v redakci* Svědectví, *mezi jehož členy získal tak známé osobnosti jako Friedricha Dürrenmatta, Güntera Grasse, Grahama Greena, Arthura Millera, Yvese Montanda, Toma Stopparda nebo Vercorse. Výbor mimo jiné každoročně uděloval Cenu Jana Palacha za zásluhy o ochranu lidských práv.*

Jinak Tigrid ve vztahu k domovu vyznával zdrženlivou zásadu - neradit, nemoralizovat, ale informovat, inspirovat, reflektovat a prezentovat; klást otázky, nikoli poskytovat odpovědi. V souladu s tím otevřel Svědectví *pro chartistické dokumenty, úvahy, diskuse a polemiky. Tak byla na jeho stránkách reprodukována diskuse vyvolaná Vaculíkovým fejetonem „Poznámky o statečnosti" (č. 58) nebo diskuse nad dokumentem Charty „Právo na vlast" (č. 75). Díky Chartě se také podařilo realizovat nápad, na který dříve nebylo ani pomyšlení: dvě čísla*

revue byla kompletně sestavena a zredigována v Praze. Nejprve přišla ke slovu chartistická elita (č. 59 - tichým koordinátorem v Praze byl Ludvík Vaculík), potom dostal prostor underground (č. 62). Zájem o hlubší reflexi význačných fenoménů československých dějin Tigrida vedl ke komponování tematických čísel věnovaných únoru 1948 (č. 55), Osvobozenému divadlu Voskovce a Wericha (č. 65), první republice (č. 70–71), proměnám češství a české národní identitě (č. 83–84). K detabuizaci jednoho zvlášť citlivého tématu pak Svědectví přispělo publikováním Mlynárikových provokativních „Tézí o vysídlení československých Nemcov" a následné bouřlivé odezvy (č. 57, 58). Mimořádně sledovanou událostí se v časopise stala revolta polské společnosti počátkem osmdesátých let, jejíž páteří bylo odborové hnutí Solidarita. Tigrid tentokrát nezastíral své obavy a přesně odhadl, že režim sice může vzpouru potlačit, nepodaří se mu však znovu ovládnout všechna ztracená území. Polské drama pak Tigrida inspirovalo k analýze historie dělnických revolt v komunistických zemích v knize Dnešek je váš, zítřek je náš, která se stala (spolu s knihou o „pražském jaru") nejpřekládanějším autorovým dílem.

S nástupem a reformami Michaila Gorbačova Tigrid dlouho nespojoval žádná optimistická očekávání. Jako smysluplná pro danou chvíli i pro budoucnost se mu jevila (podobně jako třeba Petru Pithartovi) „pozitivní drobná práce", osobní zájem na zlepšení věcí veřejných i obyčejná lidská slušnost. „Nespoléhat na sovětský vítr, že nám vyžene pach a hnilobu z domácí posady ... počítat s ním, jako počítáme s výhrou v loterii," psal ještě koncem roku 1987.[31] Nevěřil na možnost systémových změn z vlastní vůle v zemi, kde systém zakořenil nejhlouběji, a preventivně odháněl všechny falešné naděje, kterými se Svědectví utěšovalo v počátcích své existence: Režim „trvá a zřejmě potrvá, bez války je ve všem podstatném nezměnitelný a nereformovatelný".[32] „... vypadá to na třicet let bez krizí a šturmování."[33]

Světlo na konci tunelu skeptik Tigrid uviděl až v samém závěru osmdesátých let, kdy se sovětské impérium nalézalo v pokročilém stupni rozkladu a evidentní byla i opuštěnost pražských Březněvových pohrobků. Starosti mu nicméně dělala přetrvávající pasivita společnosti doma i váhavost disentu ohledně dalšího postupu. V tomto zlomovém čase už neudržel svůj komentátorský temperament, aby nevyslovil na adresu disidentů své výhrady a nepřipomněl jim politickou abecedu. Uvítal manifest Hnutí za občanskou svobodu jako krok správným směrem, jeho slabinu však spatřoval v tom, že zůstal u vyhlášení politických cílů a pominul aktuální problém, jak k nim dospět. „Konkrétní politická práce, o níž se v úvodu praví, že její čas dozrál, tu očividně přichází zkrátka." Tigridovi bylo na rozdíl od některých disidentů jasné, že deklarovaná pluralitní demokracie se neobejde bez politických stran. „Politika hodná toho jména začíná tím, že se takové strany ustaví. Všechno z toho vychází a následuje."[34] Domácí opozice zdráhající se překročit politický Rubikon se také příliš neznepokojovala otázkou, kdo převezme po komunistech moc. Tigrid se obá-

val, že na tento okamžik budou nejlépe připraveni ti, kteří už jednu zkušenost s mocí měli – reformní komunisté z roku 1968 v čele s Dubčekem jako symbolem a vlivnými příznivci mezi západní politickou levicí. Vůči takovému račímu pochodu do budoucnosti se mu v létě 1989 jevil jako jediná perspektivní alternativa „liberál a demokrat bez bázně a hany" Václav Havel.[35] *V komentáři na vlnách Rádia Svobodná Evropa ho v polovině června také jasně vybídl, aby přijal politickou roli, do níž ho vývoj událostí tlačí.*

V oněch letech se v Tigridových úvahách objevil znovu generační motiv. Zatímco v šedesátých letech sázel na mladé, vlastenecky smýšlející, idealistické a neoportunistické komunisty, nyní pohlížel se sympatiemi a nadějemi na část mladé generace, kterou trochu romanticky situoval na psychologický okraj společnosti v duchu undergroundu. Na domnělých ignorantech a flákačích se mu líbilo, jak si touží zařídit život po svém a nechtějí mít cokoli společného s režimem. V jejich rozhodném nekonformismu spatřoval zřetelný protiklad vůči morální lhostejnosti a celkové únavě střední generace a zároveň nevyslovenou občanskou devizu, kterou příliš intelektuální Charta zatím ke škodě věci nedovedla rozpoznat a podchytit.

Tato sympatie k mládí a mladé generaci vdechla romantické aranžmá nové knize, v níž se Tigrid nechal inspirovat fiktivní tazatelkou-múzou Lucií, aby jí po třináct večerů vyprávěl o pohnuté historii Československa. Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, *podle počtu prodaných výtisků nejúspěšnější kniha českého exilu (dalších čtyř vydání se poté dočkala doma), je vrcholem Tigridovy kariéry publicisty a zároveň politologického a historického self-mademana. Tento kurz moderních českých, respektive československých dějin pro začátečníky i mírně pokročilé dodnes oslovuje tím, co se obvykle nenajde v učebnicích a odborných pojednáních: živým podáním, napětím a vkladem osobního spoluprožitku některých líčených událostí. Průvodce Tigrid je na výpravu do minulosti vybaven erudicí, výmluvností a věcností, jako zbytečnou zátěž odložil patos, sentimentalitu a hlubokomyslné spekulování. Své čtenáře provádí nejprve proti proudu času, od osmašedesátého přes revolty v sovětských satelitech a teror let padesátých k Mnichovu 1938 jako osudovému mezníku, a potom nazpět přes strastiplný čas druhé republiky, protektorátu a zahraničního odboje k osvobození, vládě Národní fronty a únorovému převratu, aby v závěrečné historické kapitole proti těmto třem desetiletím zmítaným mezi převraty, útiskem a klamnými nadějemi postavil kontrastní obraz dvou dekád odpovědného budování první republiky, občanského sebevědomí a života, pro nějž se demokracie a vlastní stát staly samozřejmostí.*

Kniha prozrazuje posuny v Tigridově hodnocení některých klíčových momentů, úseků a protagonistů československých dějin a také jeho velmi kritický pohled na jednání politických elit v čase národních zkoušek. Když se na podzim 1947 v Obzorech *jako jeden z prvních hlouběji zamýšlel nad mnichovskou tragédií, hledal odůvodnění kapitulace v národní tradici nebojovnosti a smírné-*

ho řešení konfliktů a vyslovil obavy z jejích zpětných důsledků pro národní charakter. Brzy po válce napsal, že mnichovská kapitulace národu zlomila páteř, a nyní k tomu přidal důrazný odsudek politiků, kteří za ni - na rozdíl od občanů - nesli plnou odpovědnost. Tigrid zřejmě nikdy neoplýval přílišnými sympatiemi k Edvardu Benešovi. V Průvodci *mu nastavuje velmi nelichotivé zrcadlo a lépe nedopadají ani jeho demokratičtí společníci z londýnské a pak pražské vlády. Hanebnou atmosféru druhé republiky nijak neomlouvá, nachází však nečekaná slova uznání pro její proklínanou vládu, která podle něj obstála slušně jak z hlediska vedení rozvrácené země, tak z hlediska morálního. V tomto směru byl dříve kritičtější. Minimum polehčujících okolností u politiků i společnosti nalézá pro období třetí republiky. V únoru 1948 podle jeho soudu demokraté „měli na vybranou jen mezi dvěma porážkami, na štítě nebo pod ním"; kterou si zvolili, ani netřeba zdůrazňovat.*[36] *Přiznává se zato k fascinaci první republikou a jejím idolem Masarykem, přestože nezastírá její vnitřní rozpory a problémy. „Ta republika měla* tvář, *měla* charakter *ve smyslu* typu. *Nemusela to být nejkrásnější tvář - ale byla svérázná, svá," zní Tigridovo výsostné uznání, spolu s nostalgickým povzdechnutím, odvracejícím se od šedivé beztvárnosti přezrávající „normalizace".*[37] *A jak se patří na historii Československa natolik osobní, v závěru Tigrid vyslovuje své životní krédo, odpovídající ideálu důstojného života: svoboda je cenný a nesamozřejmý statek, za který se musí něco dát, a vítězství a porážky se neměří jen okamžitým úspěchem a neúspěchem. K tomu ještě připojuje exemplum: povstání Židů ve varšavském ghettu byl heroický čin, který navzdory tragice obětí znamenal velké morální vítězství, a stržení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí bylo porážkou - jeho aktérů!*

Že se sám Pavel Tigrid srovnal se svým krédem se cítí, o tom přesvědčivě vypovídají jeho činy. Nakonec se mohl těšit i ze satisfakce a úspěchu ve smyslu světském, když „železná opona" i se svými údržbáři skončila „na smetišti dějin" a do Československa se vrátila svoboda. Pro Tigrida tím skončil čtyřicetiletý exil, mohl žít střídavě ve svém pařížském i pražském domově - a spolu s tím se opět vynořilo pokušení politiky, kterému se tentokrát stěží dalo odolat. Na počátku roku 1991 přijal nabídku Václava Havla, aby se stal členem kolegia jeho poradců. Tehdy sotva tušil, že v této funkci znovu, a více in medias res, *zakusí nezvladatelnou sílu osudových pák dějin, když se marně bude snažit bránit rozkladu československé státnosti, až do Havlovy trpké rezignace po volbách v červnu 1992. Následujícího roku ho sice ještě jednou provázel v roli poradce na Hrad, tentokrát však do sídla už jen českého prezidenta. Od ledna 1994 do května 1996 zastával úřad ministra kultury ve vládě Václava Klause, do kterého jej navrhla lidová strana jako nezávislou osobnost. Když poté v listopadu neuspěl ve volbách do Senátu, vrátil se na dva roky do Kanceláře prezidenta republiky jako poradce pro česko-německé vztahy. Politik (či diplomat) Tigrid v sobě však nedokázal zapřít novináře. Při tom všem, a zejména v prodlevách mezi funkcemi napsal do-*

hromady stovky komentářů pro Lidové noviny *a* Mladou frontu Dnes *i pro pražské vysílání Rádia Svobodná Evropa a Český rozhlas 1 - Radiožurnál. Pomineme-li všechna jiná uznání, jichž se mu v minulém desetiletí dostalo, patří se vzpomenout alespoň francouzský Řád Čestné legie, Řád T. G. Masaryka a cenu Bavorské akademie krásných umění udělenou jeho* Svědectví *a spolu s ním pověstné polské exilové revui* Kultura.

Pavel Tigrid jako politický publicista často kroužil kolem tří osmiček, které symbolizují osudové prohry českého národa v právě uplynulém století, obvykle komentoval události neradostné, ba tragické a málokdy měl příležitost líčit politické příběhy se šťastným koncem. Přesto z jeho textů vyzařuje postoj životního optimisty, který se nenechá zlákat planými nadějemi, ale věří v elán, neúnavnost a odhodlání, díky nimž žádná mizérie nezůstane skutečností jednou provždy. Sám se označil za demokrata liberálního ražení a katolíka, který se cítí líp spíše na demokratické levici než na pravici, ačkoli ho evropská levice přivádí k zoufalství svou nepolepšitelnou naivitou.[38] *Jeho postoje měly přitom v dobovém kontextu asi častěji blíže k umírněné politické pravici. Za zmíněnou sympatií se skrývá možná spíše nedůvěřivý až ironický vztah vůči všem establishmentům, pohodlně usazeným ve své důležitosti, odpor vůči životním i myšlenkovým klišé, individualita nesnášející mustrování a dohled autorit. Svůj ideální prostor pro vyjádření si našel jako šéfredaktor nezávislé revue, jíž mohl v plné míře vtisknout pečeť vlastní osobnosti. Bylo by možné nazvat jej zásadovým pragmatikem stejně jako „pokrokovým konzervativcem", jak to z jiného úhlu pohledu učinil kdysi Jiří Kovtun.*[39] *Podobně se v něm nikoli sváří, ale doplňuje bonvivánství s mravní odpovědností, světáctví s opravdovou, nepatetickou láskou k vlasti. Šarm a noblesa jsou s jeho osobností spjaty stejně neodmyslitelně jako neokázalé vystupování a diskrétnost v posuzování vlastních výkonů. Tato poslední vlastnost ovšem sotva může něco změnit na faktu, že Pavla Tigrida z pádných důvodů lze považovat za nejvýznačnějšího českého novináře druhé poloviny 20. století.*

M. D.

Poznámky

1. Pavel Tigrid, *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*, Odeon, Praha 1990, str. 190.
2. Tamtéž, str. 189.
3. Také v některých později publikovaných rozhovorech s Tigridem se objevují zmínky o jeho členství v ČSL.
4. Citováno podle „Zápisu o 2. schůzi předsednictva 3. vlády 15. července 1946". Státní ústřední archiv, Praha, fond 100/24 (Klement Gottwald), archivní jednotka 1495.
5. O obou týdenících a Tigridově angažmá v nich podrobněji pojednává kapitola „Nešalebné obzory".
6. Úvodníky „O evropský ethos" a „Anglie a my" Tigrid uveřejnil v *Lidové demokracii* 13. a 19. července 1945.
7. Pavel Tigrid, „Kde je reakce?", v: *Lidová demokracie*, 1. února 1947, str. 1.
8. Pavel Tigrid, „Pšeničné pole mezi zákopy", v: *Lidová demokracie*, 21. dubna 1946, str. 2.
9. Pavel Tigrid, „Rozdíly", v: *Lidová demokracie*, 17. listopadu 1946, str. 1.
10. Pavel Tigrid, „Krize lidskosti", v: *Lidová demokracie*, 25. srpna 1946, str. 1.
11. Pavel Tigrid, „Amerika v Evropě", v: *Lidová demokracie*, 1. dubna 1947, str. 2.
12. Pavel Tigrid, „Opět na dějinném rozcestí", v: *Lidová demokracie*, 21. června 1947, str. 2.
13. Pavel Tigrid, „A co teď", v: *Vývoj*, roč. 2, č. 28, 9. července 1947, str. 613.
14. Pavel Tigrid, *Průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*, str. 235n.
15. Jiří Hájek, „Jen Ruská otázka?", v: *Tvorba*, roč. 16, č. 43, 22. října 1947, str. 845.
16. Pavel Tigrid, „Boj je vyhlášen", v: *Lidová demokracie*, 14. října 1947, str. 1.
17. Pavel Tigrid, *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*, str. 224.
18. Archiv Ministerstva vnitra ČR, Praha, fond 305, svazek 369, inventární číslo 3: „Charakteristiky činitelů ČSL", složka „ČSL. Pavel Tigrid – souhrnná zpráva".
19. Článek byl přetištěn v pařížském exilovém měsíčníku *Svobodný zítřek*, roč. 1, č. 4, prosinec 1948, str. 3.
20. Viz Pavel Kosatík, *Ferdinand Peroutka. Pozdější život (1937–1978)*, Paseka, Praha 2000, str. 155–159.
21. Pavel Tigrid, „Marx na Hradčanech", v: *Svědectví*, č. 8 (roč. 2, 1959), str. 365n.
22. Tamtéž.
23. Pavel Tigrid, „Marx na Hradčanech", v: *Svědectví*, č. 11 (roč. 3, 1960), str. 269.
24. Pavel Tigrid, *Politická emigrace v atomovém věku.* PROSTOR, Praha 1990, str. 55.

25. Karel Jezdinský, „Svědectví a pražský režim", v: Jiří Lederer (ed.), *Svědectví Pavla Tigrida*, Opus bonum, Mnichov 1982, str. 106. (Sborník byl sestaven na základě příspěvků z konference uspořádané v říjnu 1981 v bavorském Frankenu křesťanským sdružením Opus bonum k 25. výročí založení *Svědectví*.)
26. Pavel Tigrid, *La chute irrésistible d'Alexander Dubček*, Calmann-Lévy, Paříž 1969, str. 270.
27. Pavel Tigrid, „Jací jsme, když je zle", v: *Svědectví*, č. 46 (roč. 12, 1973), str. 309.
28. Tento název nesl Tigridův článek ve *Svědectví*, č. 54 (roč. 14, 1977), str. 163–166.
29. Pavel Tigrid, „Dál, ale jak?", v: *Svědectví*, č. 40 (roč. 10, 1970), str. 581.
30. Článek vyšel ve *Svědectví*, č. 46 (roč. 12, 1973), str. 188–191.
31. Pavel Tigrid, „Co z toho všeho – pro nás?", v: *Svědectví*, č. 82 (roč. 21, 1987), str. 246.
32. Pavel Tigrid, „Necháme to koňovi?", v: *Svědectví*, č. 76 (roč. 19, 1985), str. 774.
33. Pavel Tigrid, „Kdo chce, může", v: *Svědectví*, č. 77 (roč. 20, 1986), str. 5.
34. Pavel Tigrid, „Chvála politiky", v: *Svědectví*, č. 86 (roč. 22, 1989), str. 283.
35. Pavel Tigrid, „Zpráva o stavu střední Evropy", v: *Svědectví*, č. 87 (roč. 22, 1989), str. 524.
36. Pavel Tigrid, *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*, Odeon, Praha 1990, str. 245.
37. Tamtéž, str. 277.
38. „Pokus o rozhovor s Pavlem Tigridem", v: *Západ*, roč. 3, č. 1 (1981), str. 23.
39. Jiří Kovtun, „Politický spisovatel Pavel Tigrid", v: *Svědectví Pavla Tigrida*, str. 19–28.

Otevřený list Britům

(*Obzory*, 15. září 1945)

Píši vám po přečtení dvou studií uveřejněných v *The Times* 23. a 24. srpna pod názvem „Nová Evropa". Píši vám jako Čech, který žil mezi vámi po šest válečných let, který sdílel s vámi nejisté dny a měsíce po pádu Francie i radostné týdny invaze a spojeneckého postupu na Paříž, Brusel a Berlín a jemuž se dostalo té cti poznati zblízka vás, britský lid, za nekonečných nocí náletů, ve chvílích těžkých porážek, ve vteřinách, kdy se otvíral telegram oznamující stručně smrt syna nebo otce nebo bratra na vzdálených bojištích. Píši vám jako váš upřímný přítel, jenž se obdivuje vašemu svobodnému způsobu života, vašim demokratickým, staletou tradicí zpevněným institucím, vašemu smyslu pro spravedlnost a svobodu. Ale píši vám také jako Čech ze srdce tohoto zplundrovaného, vybitého, zkrvaveného evropského kontinentu, kde se střetává tolik zájmů, myšlenek i vášní, abych vám skromně, ale důrazně připomněl odpovědnost, kterou tradičně liberální a dnes socialistická Británie má k této pevnině.*

Dopisovatel *Timesů* na historicky zdůvodněném podkladě osvětluje příčiny, jež vedly k nedůvěře, která je dnes pociťována v jihovýchodní, střední a snad i západní Evropě k Británii, či lépe k jejím zahraničněpolitickým úmyslům a cílům. Je ovšem třeba uvésti rozsah i hloubku této nedůvěry na pravou míru. Dopisovatel *Timesů* má pravdu, když říká, že široké lidové vrstvy evropského kontinentu spatřují v jistých britských politických kruzích fašistickou kliku s imperialistickými tendencemi, bránící se z důvodů zištných zuby nehty všem sociálním a socialistickým reformám a ženoucí pod praporem mezinárodní reakce svět do konfliktu se Sovětským svazem. Na poli zahraničním projevila se tato reakce katastrofálním způsobem v letech, jež předcházela této válce, a Čechoslováci zejména poznali na vlastní kůži politickou i mravní džungli, do níž takováto politika musí ústit. Avšak jak Francie, tak Velká Británie zaplatily na krvi i statcích za tuto politiku, a jest naším úkolem poukazovat na válečné úsilí Británie, bez něhož vítězství v této poslední válce nebylo by myslitelné. A musíme také zdůrazňovat, že Británie z let 1935–1938 není Británií let válečných, a zejména ne roku 1945. Není pochyb, že v nedávných volbách jste se

* V parlamentních volbách v červenci 1945 zvítězila přesvědčivě labouristická strana, která začala provádět program ekonomických a sociálních reforem, v jejichž rámci byly zestátněny mimo jiné doly, energetika, doprava a některé finanční instituce.

vyslovili naprosto jasně právě proti mnichováctví a „appeasementu" a pro zahraničněpolitickou orientaci, která by získala důvěry širokých vrstev v Evropě. Budete kontrolovat svou vládu, aby už nikdy nesledovala zahraniční politiku, která by ohrožovala bezpečnost a prosperitu národů menších a která by nakonec vedla k nové a tentokráte už konečné válečné katastrofě. A budete jistě také dbáti toho, aby temné politické živly, které tak neslavně skončily všude na evropské pevnině, se znovu nedostaly k veslu a vzbuzovaly nedůvěru ke skutečným úmyslům britské politiky.

Ale to je jenom jedna, pasivní část vašeho velikého úkolu a poslání vaší země v nové Evropě. Mohu vám ve vší upřímnosti prohlásit, že jsem se v Československu, mezi prostými lidmi i mezi inteligencí, nesetkal se žádnou záští, ba ani s hlubší nedůvěrou k vám, vaší vládě a vaší zemi. Váš statečný a nerovný boj v roce 1940, kdy jste jako jediná země na světě drželi vysoko ohroženou pochodeň svobody, vaše spojenectví se sovětským Ruskem a pomoc, kterou jste této zemi bez váhání poskytli, vaše politika za války, váš svobodný hlas, který pronikal vězeňské zdi evropského festungu na vlnách britského rozhlasu – to všechno zacelilo rány způsobené nám pokořující mnichovskou politikou Chamberlainovou i fraškovitou misí Runcimanovou. A domnívám se, že nejenom v Československu, ale i v Polsku, v Rakousku, v Maďarsku a ve všech balkánských zemích Británie nalézá opět svou ztracenou prestiž ve všech společenských vrstvách. Je tu jistě dosud – a to platí zejména o Jugoslávii – hodně nedůvěry, ale není tu otevřeného nepřátelství. Vzdělaná evropská veřejnost zatím vyčkává, jakými cestami se dá poválečná britská zahraniční politika, zda mocenské a dílčí zájmy opět nabudou vrchu, anebo zda ustoupí snahám, jejichž cílem je vytvořit svobodnou, politicky, hospodářsky i mravně zdravou Evropu spojených národů. Váš nový ministr zahraničí Ernest Bevin je si plně vědom problémů, které si žádají bezodkladného řešení, a co víc, neunikají mu mravní i hospodářské otázky, které jsou neoddělitelnou, ne-li nejvýznamnější částí všech evropských problémů. Tím se Bevin liší snad od všech svých předchůdců, kteří s trestuhodnou nedbalostí a neznalostí ignorovali skutečnost, že zahraniční politiku nelze oddělit od jistých mravních zásad a hospodářských skutečností.

Vím, jak je těžké, abyste pochopili spletité problémy dunajských a balkánských zemí. Je však nutno k opravdovému porozumění všech politických nesnází, abyste si uvědomili historické pozadí a vývoj jednotlivých evropských zemí. Je nutno, abyste znali dějiny těch národů, které po celá staletí bojovaly o to, co vám bylo zaručeno a je jaksi samozřejmé: národní svobodu. Je nutno, abyste se promítli do situace, kterou jste po celá staletí nepoznali a která naopak byla nekonečným údělem těchto malých národů: invaze, cizácké okupace, masakry. Je třeba, abyste znali nejzákladnější potřeby živořícího evropského bezzemka, zemědělského dělníka, rolníka, potřeby, které jsou vám naprostou samozřejmostí: obuv, topivo, chléb, střecha nad hlavou. Je třeba,

abyste si uvědomili, že zdravý politický a kulturní život se může rozvíjet teprve tam, kde tyto základní potřeby jsou ukojeny a kde bylo dosaženo jisté hospodářské, sociální a civilizační úrovně. A že teprve tehdy je možno usilovat o skutečnou politickou demokracii, která je vrcholným projevem všestranně spořádaného a prosperujícího národa. Nemnoho států v jihovýchodní a východní Evropě dosáhlo už této úrovně. Říká se, že svobodného hlasu lidu musí býti slyšeno a ten že se nikdy nemýlí; avšak lid politicky, hospodářsky a kulturně zanedbaný musí býti veden svou vzdělanou národní elitou, která z tohoto lidu vzešla a jehož skutečným zájmům je na život a na smrt oddána; příklad ruských bolševiků, kteří, ač v menšině, strhli na sebe odpovědnost za osudy 180 milionů lidí, je jenom dokladem této skutečnosti.

Takovéto porozumění, které vy, vaše vláda a celé britské společenství národů budete mít pro nesnáze evropského člověka, v několika málo měsících zdolá nedůvěru, která snad dosud je v evropských masách. A pak přijde vlastní konstruktivní úkol. Velká Británie má všechny předpoklady k tomu, aby se stala nositelkou a představitelkou vyspělé politické demokracie, aby svým parlamentním systémem, svou tradicí politických svobod, svobody tisku a jednotlivce, svým smyslem pro *fair play* a občanskou slušnost i poctivost v lidských vztazích byla opravdu příkladem pracující demokracie, která má dosti síly a životnosti, aby nejenom překonávala nebezpečí v dobách nejvyššího válečného ohrožení, ale také v míru pokojně, spravedlivě a v souhlase s přáním a ambicemi lidu řešila všechny otázky našeho věku. Velká lidová a partyzánská hnutí, která za této války vyrostla v evropských zemích ze svobodné vůle lidu, jsou důkazem toho, jak veliká byla láska k svobodě. Důkazem, že rovnost, sociální spravedlnost, hospodářský blahobyt jsou jenom částí plného a šťastného života, který neobstojí bez široké svobody národů a jedinců a bez posvěcení velkou myšlenkou nebo závratnou vírou, které jediné ospravedlňují a zdůvodňují pochod lidského rodu k lepšímu příští.

V tom spatřuji tedy velký úkol váš a vaší staré a slavné země v nové Evropě. Je to poslání čestné a nesnadné, neboť často budete muset bolestnými ústupky, které se snad přímo dotknou vašich zájmů jako velmoci, které snad oslabí vaše velmocenské postavení nebo vás poškodí hmotně, vykupovat si svou cestu. Ale právě tyto oběti oprávní Británii, aby neochvějně trvala na svém všude tam, kde budou ohroženy ty ideály a zásady, z nichž vyrostlo britské pojetí demokracie, aby všude hájila zásadu skutečné svobody, aby se nedala zmásti planými pokřiky a hesly, které nepředstavují opravdové smýšlení lidových mas v Evropě – slovem, aby se stala spolu se Sovětským svazem budovatelkou evropského kontinentu a aby za tuto rekonstrukční práci přijala svou jasnou a plnou odpovědnost. K tomu musíte přispět vy, britský lid, poněvadž diplomatické a intelektuální styky na to nestačí. Tvrdí se občas, že mocenské postavení Británie po této válce bylo oslabeno mocným nástupem SSSR a Spojených států; kdyby však Británie splnila své poslání, na němž ko-

neckonců závisí život evropského kontinentu, získala by trvalý vliv a nehynoucí zásluhy, jakož i naprostou důvěru a jistě i oddanost a přátelství všeho evropského lidu. A to je cena nad jiné vzácnější.

Odsun Němců, Západ a my
(*Obzory*, 20. listopadu 1945)*

Naše postavení ve světě

Kdo má možnost sledovat pravidelně cizí tisk, je překvapen nenávistnými kampaněmi, které jsou v posledních měsících vedeny proti nové Československé republice. Je to poprvé od založení republiky v roce 1918, kdy jsou tisk a část veřejného mínění tak ostře proti nám, obviňujíce československou vládu a šířeji i všechen náš lid z vážných přestupků proti lidskosti a z mravní i politické lehkomyslnosti, která se nemusí vyplatit. Rozhořčené komentáře, které se co chvíli objevují v britském, americkém, francouzském, švédském a švýcarském tisku, jsou výhružným vykřičníkem nad celou naší dosavadní politikou transferu německého obyvatelstva a nemohou nadále být ignorovány. Budiž řečeno se vším smyslem pro nutnou střídmost při odhadu veřejného mínění v cizích zemích, že dosud nikdy nebyla pověst Československa na Západě *tak špatná*, jako je dnes; je to tím bolestnější, poněvadž, jak zdůrazňuje profesor Seton-Watson ve svém článku v tomto čísle *Obzorů*,** za války byly na Západě položeny ty nejlepší základy ke skutečnému porozumění mezi Čechoslováky a Anglosasy; politika Šrámkovy vlády, která ani jednou po celou dobu války nezavdala Spojencům příčinu ke stížnostem, a jedinečné postavení, které měl prezident Beneš mezi ostatními hlavami exulantských vlád, jen ještě posílily dobrou pověst, kterou mělo demokratické Masarykovo Československo. A z ní vyplynula nám nejedna výhoda politická a hospodářská.

Věc je příliš vážná, než abychom ji odbyli mávnutím ruky a poukazem na přemrštěnou útlocitnost Anglosasů, pokud jde o příští odsun Němců deportovaných z našeho území a z Polska. Neboť v tom je kámen úrazu. Otázka

* Text byl uveřejněn v rubrice „Co se děje ve světě" bez názvu a bez uvedení jména autora. Tigrid jej posléze zařadil ve zkrácené podobě jako celistvý článek (bez názvů jednotlivých glos) s titulkem „Jak o nás mluví" do výboru ze své aktuální politické publicistiky *Ozbrojený mír*, Universum, Praha 1948, str. 96–99. Zde je publikován v autentickém znění z *Obzorů*, doplněném pouze kvůli výstižnosti o nový titulek (jedná se o jediný redakční zásah do názvu článku v celé antologii). – Okolnosti a důsledky kritické reflexe německého odsunu na stránkách *Obzorů*, jež vyústily v pokus o zastavení časopisu, jsou popsány v kapitole „Nešalebné obzory" v úvodní studii k antologii.

** Článek britského historika a novináře Roberta W. Setona-Watsona „SSSR, Británie a Československo" byl psán přímo pro *Obzory* a otištěn na str. 183–185.

transferu Němců z Československa byla předmětem několika ostrých interpelací v britské poslanecké sněmovně a rozvinula se debata, v níž proti nám ostře mluvili nejen poslanci konzervativní, ale i socialističtí, mezi nimi i osvědčení přátelé našeho národa. Útoky anglosaského tisku na nás objevují se i v socialistických denících a periodických časopisech, které v době mnichovské vášnivě hájily náš zájem a jež po celou dobu války byly nám příznivě nakloněny. Je tudíž zřejmé, že nejde o nějaké reakční rejdy, jak by nám to někteří lehkovážní lidé v pražském tisku chtěli namluvit, nýbrž o kritiku politické akce, která se dotýká i zájmů britských a amerických.

Otázka mravní

Zajímavé a závažné zároveň je, že – pokud jde o Brity – pohybuje se rozprava nikoli na rovině politické, nýbrž výlučně na rovině etické. Politicky se totiž nikde nepochybuje o tom, že *Němci musí z Československa pryč.* Toto rozhodnutí bylo všemi třemi velkými mocnostmi na postupimské konferenci schváleno, představuje velký úspěch naší zahraniční politiky a nikdo soudný nepochybuje dnes na Západě o nutnosti tohoto drastického zásahu. Spojenci – i SSSR – požádali však vládu, aby s transferem německého obyvatelstva ustala až do doby, kdy bude možno řádně upravit jeho přijetí v jednotlivých okupačních pásmech a kdy bude mít Německo za sebou nejhorší poválečné údobí – zimu 1945–1946. Dále nás Spojenci v Postupimi požádali, abychom transfer a přípravu k němu prováděli spořádaným způsobem a lidsky. Dnes se o splnění obou těchto podmínek na Západě pochybuje. Zejména polská vláda podle všeho nedbá postupimské dohody a žene do Německa statisíce uprchlíků a vystěhovalců. Polákům i nám vytýká se pak nelidské zacházení s Němci v některých pohraničních oblastech, a zejména ve sběrných táborech, kde podle líčení některých britských poslanců panují „belsenské" poměry, které prý, jak se vyjádřila zbytečně drasticky poslankyně za anglické univerzity Miss Rathboneová, by způsobily, „že by se prezident-Osvoboditel v hrobě obrátil", kdyby o nich věděl. Krátce, jsme značně velkou částí soudného veřejného mínění osočováni z krutosti, nelidskosti a zvrácenosti, které vzbuzují nevoli vzdělaného světa a volají k jeho svědomí. Tedy nejvážnější obvinění, jaké proti národu Masarykovu může býti vzneseno. Je tudíž nutno objektivně a bez vášní pokusit se o analýzu fakt.

Zacházíme s Němci nelidsky?

Většina informací, o které britští poslanci a anglosaský tisk opírají svá tvrzení, pochází od cizích zpravodajů, kteří navštívili naše pohraničí, sběrné tábory či

recepční oblasti v Německu; část informací, většinou překroucených nebo vůbec nepravdivých, přichází z kruhů tzv. sudetoněmeckých sociálních demokratů, kteří, vedeni bývalým poslancem Jakschem, mají dobré styky s některými britskými socialisty. Někteří z nich tvrdí, že neprovádíme „transfer obyvatelstva", nýbrž vedeme „otevřenou válku proti civilistům, která se může skončit jen hromadným vyhlazením německého živlu v ČSR".

Z novinářských zpráv byl nejzávažnější záznam holandského pozorovatele v Sasku, který napsal: „Viděl jsem značnou část těchto deportovaných ze Sudet, kteří doslova hladovějí na silnicích. Viděl jsem mrtvé děti a kojence pohozené v křoví; zemřeli hladem a nemocemi, jejich paže a nohy nebyly silnější než palec na mužské ruce." Některé zprávy tvrdí, že ve sběrných táborech jsou lidé biti jako v gestapáckých celách, a dokonce i ženy jsou mrskány.

Co je na těchto zprávách pravdy? Můžeme s dobrým svědomím prohlásit, že mnohé z nich jsou přinejmenším přehnány, a pokud pocházejí z jakschovských kruhů, nemají jiného cíle než zdiskreditovat republiku v cizině. Není možno popřít, že v prvních dobách došlo v pohraničí k nelidským činům, o nichž je dnes už lépe pomlčet; je také pravdou, že se v několika krajích naši lidé obohacovali způsobem, který nelze jinak nazvat než hyenismem. Ale je nemenší pravdou, že v mnoha oblastech nebyl Němcům zkřiven ani vlásek na hlavě, že dodnes se volně pohybují, dostávají příděly, chodí si nakupovat, jsou ve svých chalupách, pracují za mzdu a nejsou mimo zákon. Vůbec pak nelze mluvit o nějakém národním sadismu, který zachvátil české obyvatelstvo. Naopak, česká správa mnohde projevila slabost a organizační neschopnost: jsou zprávy nejen o občasném ozbrojeném odporu „vlkodlaků" (nemine snad týdne, aby se někde v pohraničí nestřílelo), ale Němci se dokonce mohou srocovat, a byl případ, že si uspořádali veřejnou schůzi a dohodli se o dalším postupu proti českým úřadům. Nuže, tyto extrémy je třeba vyrovnat: československé bezpečnostní orgány musí samy ostře zakročit proti těm, kdož jakkoli týrají Němce určené k transferu a postupují proti nim s neomluvitelnou krutostí. Zároveň musí dbáti toho, aby se Němcům přílišně nepovolovalo, aby rozkazy byly řádně prováděny, a vůbec aby organizace – odedávna naše Achillova pata – byla řádná a funkční.

Sběrné tábory

Navštívili jsme v doprovodu Čecha, který po pět válečných let putoval z koncentráku do koncentráku, jeden z německých sběrných táborů v Praze. Bylo nám řečeno, že podmínky jsou vcelku všude stejné a že podobných táborů s osazenstvem 1300–1700 lidí je v okolí Prahy asi dvacet. V táboře jsou internováni Němci, muži, ženy i děti, dále Češi obvinění z kolaborantství s Němci a děti ze smíšených manželství. Ubytování je vcelku vyhovující v dřevěných

barácích, které jsou ovšem přeplněny a kde není pro nedostatek místa možno oddělit zdravé od nemocných a tak podobně, takže obvykle dobrá polovina osazenstva je nemocna. (Řádná dezinfekce není možná, všude se suší prádlo, plenky atd.) Odhmyzování je denním problémem. Strava je dostatečná k existenci, pokud jde o dospělé; děti postrádají ovšem příděl jakéhokoli mléka, matky většinou nemají dosti mléka pro kojence. Příděl léčiv je dostatečný a lékařská služba dokonce velmi dobrá. Vcelku možno říci, že životní podmínky jsou snesitelné a odpovídají daným možnostem.

Naskýtá se však několik vážných otázek. První je problém těch českých lidí, kteří v těchto smíšených táborech strávili už pěkných pár měsíců bez řádného vyšetřování a kteří se dostali za dráty často jen na udání, nepřezkoumané a neověřené. Mluvili jsme se starou českou učitelkou, těžce nemocnou, která je v táboře pět měsíců a dodnes neví proč. Je nemyslitelné, že by příslušné orgány ministerstva vnitra nemohly za pět měsíců vyslechnout aspoň všechny Čechy, kteří byli zatčeni a z nichž dodnes mnozí jsou za dráty *nevinně*! To není republikánská spravedlnost a neposiluje to víru občanstva v právní řád, který už konečně *musí býti nastolen*. Druhým problémem jsou děti ze smíšených manželství, které matky či otcové (Němci) nemohli nebo nechtěli opustit a které se tak dostaly do sběrných táborů k odsunu, ač některé z nich mluví *jen česky*! Je v zájmu republiky, aby tyto děti byly zachovány státu a národu, poněvadž to jsou aspoň z poloviny české děti, které vyhoštěny ze země, v níž se narodily, budou ji jednou pro toto macešské zacházení vášnivě nenávidět!

Děti za dráty

A konečně – nejvážnější ze všech – je tu vůbec problém dětí a kojenců ve sběrných táborech. Viděli jsme děti, které se už v táborech narodily neb tam strávily první měsíce svého života. Úmrtnost mezi těmito dětmi je hrůzně vysoká a ty, které jsou naživu, jsou už smrtí předznamenány. Viděli jsme kojence se svraštělými obličeji, plnými vyrážky, s těžkou bronchitidou a nožičkami opravdu ne silnějšími než lidský palec. Byli jsme ujištěni správou tábora i lékaři, že při trochu lepší organizaci a větší péči, věnované jen dětem, by tento povážlivý stav, zaviněný nikoli nějakými sadistickými úmysly, nýbrž prostou nedbalostí a lajdáctvím těch, kdož jsou za poměry v táborech odpovědni, vůbec nemusel vzniknout. Je třeba, aby v tomto směru byla zjednána okamžitá náprava; především je nutno oddělit děti a kojence, v nutných případech i s matkami, od ostatních Němců připravených k transferu a postarat se pak o lidsky slušnou službu zdravotní. Je to povinnost nikoli k ostatnímu světu, ale především k vlastnímu svědomí: nezabíjíme děti a kojence, ať jsou kterékoli národnosti! Je známo, že švýcarský pověřenec Mezinárodního červeného kříže podal svému ústředí nepříznivou zprávu právě o osudu těchto dětí

ve sběrných táborech a sdělil své dojmy i prezidentu republiky, jehož mělnická řeč měla být příkazem pro všechny, kdož mají odpovědnost za přípravu transferu.* Nezapomínejme, že to byl osud lidických dětí, zavlečených na „převýchovu" do Německa, který vzbouřil svědomí celého vzdělaného světa. Jako tehdy lidické děti nesměly býti činitelem v politickém boji, tak také dnes německé děti nemohou býti předmětem našeho účtování s německým živlem u nás. Nová republika chce se svých koncentráků co nejdříve a co nejslušněji zbýt, poněvadž pro ně neměla a i napříště nebude míti místa!

Nechť mluví veřejnost

Píšeme tyto řádky o problému odsunu Němců z republiky s plným vědomím toho, že jsme se dotkli ožehavého a svým způsobem i bolestivého problému, o němž veřejně mluvit je dnes politicky nadmíru nepopulární. Domníváme se však, že jako list, který především hájí velké ideje křesťanství, jsme mlčet nemohli. Neočekáváme také, že všichni naši čtenáři budou souhlasit se stanoviskem, které jsme tu nastínili, a vyzýváme je, aby v krátkých dopisech, které postupně uveřejníme, tlumočili názor svůj.**

Dodatkem jen ještě poznámku o jednom případě: Zemský národní výbor pověřil pana Přemysla Pittra dozorem nad správou tábora; Pitter zjistil v několika případech vyslovené krádeže přídělů (tak např. se záhadným způsobem ztrácela polovina margarínu, určená do společných kotlů s polévkou) a podal ZNV zprávu o těchto nešvarech; ZNV nejenže zjištěné případy nevyšetřoval, ale z rozkazu svého předsedy Kopřivy zbavil s okamžitou platností Pittra jeho funkce. Voláme stále po právním řádu, ale jak uplatňujeme jeho obnovení v denní politické a správní praxi? V některých sběrných táborech zakázala správa večerní katolické a evangelické bohoslužby, v jiných přihlíží k nešvarům, jako defraudacím, shovívavě, jsouc si patrně vědoma podobného rozpoložení v ministerstvu vnitra. Ono také je zodpovědno za všechno, co se ve sběrných táborech děje, a tudíž i povinováno vysvětlením a nápravou.

* Prezident Beneš pronesl 14. října 1945 v Mělníku projev, v němž zdůraznil, že odsun Němců musí být prováděn lidsky, slušně a organizovaně. Nabádal přitom, že „nesmíme dáti svým postupem příčinu k *oprávněné* kritice a tím celou velikou naši oprávněnou národní akci s našimi Němci před ostatními národy kompromitovat. Československý lid byl a je celou svou podstatou s nejrozhodnější přísností proti všemu, co připomíná nacismus. Musí to tudíž skutečně [do]svědčit svým postupem i při přesunu Němců z Československa do říše." Citováno podle sloupku „Důsledně, avšak slušně". Viz *Obzory*, č. 9, 20. listopadu 1945, str. 129n.

** Dopisová rubrika byla v *Obzorech* zavedena od čísla 10 (27. října 1945) za účelem prezentace ožehavého tématu podmínek při odsunu Němců. Do čísla 15 (15. prosince 1945), kdy informování *Obzorů* vyvolalo politickou aféru, přinesla řadu svědectví o bezpráví a násilnostech páchaných českými úřady a dozorci na internovaných Němcích i Češích.

Právní řád – mezi národy

(*Lidová demokracie*, 17. dubna 1946)

Stále je u nás spousta lidí, kteří veřejně a s tváří nejvážnější si hrají na pštrosa: jakmile se objeví nějaká skutečnost, myšlenka nebo názor, které se jim nehodí do jejich politického kotce, které jejich politickou konstrukci sfouknou jako domek z karet, hned strčí hlavu do písku, nevidí, neslyší a vedou si dále svou. A jako ten pštros se domnívají, že je už není vidět, že jejich politická koncepce zůstala neotřesena a že nepříjemná skutečnost či nepopiratelná pravda nebyly viděny ani slyšeny, a tudíž neexistují. Naši političtí pštrosi mají jen smůlu v tom, že národ, k němuž si osobují mluvit, byl nadán bohatou měrou, čemu se říká zdravý český rozum, a vidí tudíž bez nesnází nejen celé pštrosí tělo, ale i příslušně politicky zbarvený jeho zadeček.

Český umělec, o němž do písmene platí stará dobrá rada o ševci a jeho kopytu a jehož jméno je E. F. Burian, napsal nedávno, že i jen uvažovat o problému Západ–Východ je jasným kolaborantstvím. „Protože člověk," píše tento muž, „kterému je jednou jasno, že bychom bez Sovětského svazu byli vazaly západního kapitálu, že bychom bez Sovětského svazu neměli svobodné Československo, nemůže vůbec uvažovat o tom, zdali se má politicky orientovat na Východ nebo na Západ, nechce-li být nepřítelem své země." A ve své rozhorlenosti volá náš politizující umělec hned po tom, aby se už začalo s popravami kolaborantského myšlení. To je sice pěkné, ale kdyby popravčím byl Emil Burian, mám obavu, že by nám odpravil myšlení vůbec.*

Dobře chápu, že lidem Burianova typu se rozpravy o našem poměru k Západu a Východu nehodí do myšlenkového a politického eintopfgerichtu. Proto hupity šupity strčili hlavy do písku a opakují do omrzení, že jenom Východ, Východ ve všem, všudy a vždycky. Prohlásit, že bychom bez Sovětského svazu neměli svobodného Československa, je pravdou, tak jako by bylo pravdou tvrzení, že bez Británie bychom neměli republiky, poněvadž Británie mohla v roce 1940 boj vzdát, uzavřít s Německem nabízený smír a umožnit Hitlerovi, aby vrhnul všechny své síly na východ. A s právě takovou autoritou bychom mohli tvrdit, že bychom neměli svobodného Československa, kdyby nebylo zahraničního úsilí Benešova, domácího odboje, bojové jednoty mezi Spojenci, politické prozíravosti Rooseveltovy, gigantické válečné

* Tigrid reaguje na bezejmenný Burianův úvodník otištěný 22. února 1946 v 19. čísle prvního ročníku týdeníku *Kulturní politika*.

produkce americké atd., atd. Jinými slovy, je nad slunce jasné, že za svoji svobodu, tak jako všechny ostatní evropské státy, vděčíme *společně* vyhrané válce, všem spojencům a také snad sami sobě; a že největší vděk, tak jako u všech ostatních, patří Sovětskému Svazu, který utrpěl ze všech spojenců největší škody lidské a hmotné.

Typicky pštrosí argumentací je prohlášení, že bychom byli vazaly západního kapitálu, kdybychom se orientovali na Západ; vyplývala by totiž z toho zřejmá nepravda, že bychom se stali vazaly Sovětského svazu, kdybychom se orientovali jenom na Východ. Naši političtí amatéři si tvrdohlavě nevšímají jistých základních proměn, k nimž po této válce ve světě došlo. Očerňujíce všelijak Západ nevidí, že tím očerňují i komunistické strany, které dnes ve většině evropských států mají rozhodný, ne-li výlučný vliv na vnitřní a zahraniční politiku svých států. Po vzoru jistých tiskových agentur* omílají do únavy fráze o reakcionářské Anglii a zatvrzele ignorují skutečnost, že je tam u moci socialistická vláda, požívající obecné důvěry v zemi a velké většiny v parlamentě, vláda, která ve volbách zvítězila s programem znárodnění a socializace, velmi podobným příslušným paragrafům v našem programu košickém. Angličtí socialisté ovšem chtějí uskutečnit svůj hospodářský a sociální plán bez odbourání politické demokracie a plné svobody rozhodování i v otázkách zahraniční politiky. Jinými slovy, Anglie se pokouší vyřešit své problémy politické, hospodářské, sociální způsobem, který by se mohl stát vzorem i pro jiné evropské státy.

Máme-li si udržeti nárok na život jako svéprávný, samostatný a svobodný stát, pak naše orientace může býti jenom jedna: československá. Orientace, která bude v souladu s mravní i politickou tradicí našich dějin, našeho kulturního odkazu, našich národních, státních, politických, hospodářských a kulturních aspirací, naší československé budoucnosti. To znamená, že naše orientace nemůže být něčím daným na věky věků, neměnným a strnulým, nýbrž že musí být vždycky v souladu s těmi ideály, z nichž se náš stát zrodil, a že musí bedlivě střežit svůj směr, především z hledisek mravních.

Ovšem i člověku politicky nepříliš vzdělanému je dnes jasné, že mezinárodněpoliticky se otázka takto neklade. Orientace (která ostatně u malých států je v konečném mezinárodněpolitickém rozhodování, a zejména při rozhodném slovu, které velmoci mají v OSN, víceméně bezvýznamná) sama o sobě naznačuje, že proti orientaci jedné staví se orientace jiná a že dříve nebo později dojde k jejich střetnutí. Orientace je už zastaralé slovíčko v mezinárodněpolitickém slovníku. Na jeho místo nastupuje syntéza. To proto, že není jiného východiska: buď budeme míti pravé a levé, východní a západní orientace, pravé a levé, východní a západní bloky, buď spadne ona obávaná železná opona mezi Východem a Západem a po obou jejích stranách budou se konat horečné přípravy k nové válce, anebo provede lidstvo velkorysý po-

* Patrně narážka na prokomunisticky tendenční zpravodajství České tiskové kanceláře.

kus o syntézu všeho kladného, konstruktivního, životu a člověku prospívajícího, co je v obou pojetích, a položí základ nového údobí naší civilizace. Prvním úkolem je ovšem znemožnit válku. Cesta k tomu vede, podle názoru našeho, nastolením právního řádu také mezi národy. Každému školáku je zřejmé, že mír může býti zachován jenom spoluprací a dorozuměním všech tří velmocí, SSSR, Spojených států a Británie. Je tato spolupráce možná? Je možná za dnešního mravního, politického a hospodářského rozpoložení světa?

Teoreticky lze na otázku odpovědět kladně: víme totiž, teoreticky, co je k této spolupráci třeba, aby byla úspěšnou a trvalou. Známe dobře nemoc své doby, známe i léčbu, i když se neshodujeme v postupu. Svět, který nechce být stržen do dalších válek, musí se podrobit nejvyšší, nadnárodní a nadstátní světové organizaci, která by vydávala světové zákony a měla svůj mravní a právní řád, stejně jako jej mají jednotlivé státy. A těchto zákonů by musely národy býti poslušny tak, jako občané musí býti poslušni zákonů své země. A jako provinivší se občané jsou podle zákona trestáni, tak i provinivší se státy byly by trestány pro přestupky zákonů světových. Máme dnes na vybranou jenom mezi mezinárodní vládou zákona a obecným mezinárodním chaosem, do něhož by vnesla svůj „řád" jenom už atomová puma. Jiné možnosti není. Otázkou je, zda cesta k mezinárodnímu zákonu může býti nastoupena hned, nebo až po nové válečné konflagraci.

Ale to není všechno. My, moderní političtí lidé a přívrženci křesťanského politického hnutí, říkáme stále a znovu, že je třeba, aby nadnárodní a nadstátní zákony byly neseny myšlenkou mravní, to jest myšlenkou, jež bude v souladu s civilizačním odkazem evropským, tedy především křesťanským. Svět už vyzkoušel tolik -ismů, politických i jiných; netřeba však ničeho více než utvrzení a realizace velkých ideálů křesťanských. Neboť v nich je všechno, čeho potřebuje dnešní svět a dnešní člověk. Je to myšlenka, která dnes jediná je opravdu obecnou, myšlenka, která realizována jediná může dovésti člověka k slušnému naplnění jeho hlavních vezdejších tužeb: míru, osvobození ze strachu, sociální spravedlnosti.

Ale další otázka: jaké jsou praktické, mravní, politické, hospodářské, mocenské, kulturní předpoklady k realizaci – aspoň částečné – tohoto dnes takměř ještě snu? A tu se před našima očima rozvine chmurný obraz: poznáme totiž, že hlavní překážkou jeho realizace je sobectví mezi národy, tak jako největším zlem v poměru člověka k člověku je sobectví mezi lidmi. Národy a státy nejenom že nechtějí omezovat svoji státní suverenitu, svoji moc, ale naopak stále ji rozšiřují na úkor jiných a slabších, a ženou se tak po hlavě do srážky se stejně sobeckými státy jinými. Nezbývá než doufat a pracovat k tomu, aby národy a státy si uvědomily beznadějnou bezcílnost této politiky a daly se cestou jedině možnou, cestou konstruktivní spolupráce. My věříme, že věrnost zásadám křesťanským i v politice mezinárodní je nejlepším a jediným předpokladem míru vpravdě trvalého a spravedlivého.

Pšeničná pole mezi zákopy

(*Lidová demokracie*, 21. dubna 1946)*

Dovolte, abych tuto svou velikonoční úvahu začal dvěma pravdivými historkami; obě je, nezávisle na sobě, zaznamenali dva významní romanopisci, Angličan a Ital. Na obou pokusíme se ve šlépějích autorů, Koestlera a Siloneho, určit dnešní situaci naší společnosti a úžeji i našeho národa a vyvodit závěr, který se však liší od názorů obou romanopisců. První historka je tato:

Dne 18. ledna roku 1912 dosáhl kapitán Scott a šest jeho druhů jižního pólu po pochodu, který trval šedesát devět dní. Na zpáteční cestě onemocněl poddůstojník Evans a stal se tak pro celou skupinu vážným břemenem. Kapitán Scott se musel rozhodnout: buď povleče nemocného muže dál s sebou, zpomalí rychlost pochodu a bude riskovat životy všech; nebo nechá Evanse zahynout v pustině a pokusí se zachránit ostatní. Scott se rozhodl pro eventualitu první: vezl Evanse s sebou až do jeho smrti. Zdržení bylo osudné. Přišla sněhová bouře, onemocněl další člen výpravy, nebylo jídla. O šest měsíců později byla nalezena čtyři zmrzlá těla mužů pouhých deset mil od základny, ke které se jim už nepodařilo dorazit. Kdyby bývali obětovali Evanse, byli by se patrně zachránili.

A druhý pravdivý příběh, který vypráví Silone: stará selka odkudsi ze severní Itálie byla uvězněna gestapem, protože poskytla útočiště uprchlému chorvatskému vězni. Křížový výslech jasně prokázal, že tato žena nevěděla, jaké je vězeň národnosti, nevěděla, co anebo kde je Chorvatsko, a nevěděla, proč a s kým Chorvatsko válčí. Věděla však, že se vydává ve značné nebezpečí, pomáhá-li tomuto hladovému a sešlému muži. „Proč jste to tedy udělala?" ptal se jí soudce. A stařena odpověděla: „Což není také matky syn?!" – V dnešní době, poznamenává k tomu Silone, se tato epizoda zdá být absurdní. Je to však absurdnost pšeničných polí ležících mezi dvěma nepřátelskými zákopy.

Na prvním příkladě dokazuje Koestler, že rozpor, kterému musel čelit Scott na jižním pólu, je v podstatě mravním dilematem dnešního lidstva. Je to konflikt mezi mravností a metodami, kterým cíl světí všechny prostředky. Scott měl na vybranou mezi dvěma možnostmi: obětovat Evanse bylo by politikou cíle, který ospravedlňuje prostředky. Obětoval by jednoho druha, aby za-

* Viz Pavel Tigrid, *Ozbrojený mír*, str. 106–110.

chránil čtyři jiné. Na rovině politické byl by v tom případě kapitán Scott Daladierem nebo Chamberlainem, Evans Československem: oběť malé země měla vykoupit bezpečnost větších. Ale to není konec vývoje: další oběti jsou na řadě, až jich nakonec jsou miliony – lidí. Scott zvolil druhou možnost a dal se z mravního hlediska cestou jedině správnou, jež vede směrem právě opačným; v životě společnosti by to odpovídalo zásadám jako: odmítnutí násilí, úcta k jedinci a konečně přesvědčení, že jsou to *prostředky*, které určují cíl. Viděli jsme však, praví Koestler, jak výprava skončila, poněvadž Scott *neobětoval* Evanse; můžeme prý si domyslet, co by se stalo např. v Indii, kdyby Indové poslechli Gándhího výzvy a neodporovali zlu nebo kdyby Británie za války byla přijala zásady pacifismu. Proto se Koestler domnívá, že obě cesty končí slepě, že rozpor je nerozlučně spjat s životem našeho společenství, neboť my všichni jsme v průběhu života obětovali své Evanse. A při rozhodováních, kdy jde o život, není kompromisu.

Siloneho dvě komentující věty jsou pasivní, ale plné naděje. Říká-li, že dnes se tato epizoda zdá absurdní, myslí tím, že lidskost, ta nejprostší a Bohem daná, se stala absurdní. A bylo by nesnadno vyvracet správnost tohoto strašlivého vysvědčení našemu „civilizovanému" věku. Ale je to absurdnost pšeničných polí mezi dvěma nepřátelskými zákopy – čili absurdnost rozvášněných válečníků, číhajících ve svých zákopech a hotových pobít se navzájem i u vědomí, že nikdo z nich nezůstane živ, proti krásné, křišťálově čisté a křesťansky prosté logice venkovské ženy, které žijící tvor je s nádhernou samozřejmostí člověkem, a nadto ještě člověkem trpícím, a tudíž pomoci svého bližního potřebným.

V zákopech na obou stranách lidé přestali být lidmi, stali se jen jednotkami rozvášněného a rozvášňovaného davu; zákopy, to jsou ideologie, -ismy, hesla, rasismus, třídní nenávist, touha po moci a vládě nad druhými, fanatismus, kterému cíl světí i nejhnusnější prostředky. A mezi nimi leží krásně žlutavá pšeničná pole míru, lásky a lidskosti, která nepotřebují učených a složitých doktrín, kterým každý porozumí, jehož srdce nezčernalo a cit neotupěl. Kolikráte už vyrazili bojovníci z obou zákopů, pole podupali a svou krví svlažili, a kolikráte rozkvetlo znovu zásluhou těch prostých i učených, těch, kteří jako ta italská selka cítili především v člověku člověka. Co jiného je tedy třeba než vyjít ze zákopů, podívat se vzájemně do očí a objevit tu prostou skutečnost? Než zbavit se předsudků a vidět ne černé a bílé, bohaté a chudé, diktátory a poddané, kapitalisty a vykořisťované, reakcionáře a pokrokáře, ale prostě lidi, zoufale hledající pšeničné pole míru, sociální spravedlnosti a svobody individuální i národní? A pro své rozvášnění a vzájemné pobíjení nevidoucí, že to pšeničné pole je přímo pod jejich nohama, rozdupávajícíma klasy znovu sotva klíčící?

Vraťme se k osudu Scottovy výpravy a sledujme argumentaci Koestlerovu, jež se shoduje s názorem naším: symbolické saně ve výpravě Scottově se proměnily v expresní vlak lidského pokroku. Politika cíle světícího prostředky je

jeho lokomotivou, mravnost jeho brzdami. A je třeba, dovozuje Koestler, abychom užívali brzd a usměrňovali rychlost vlaku. Asi od druhé poloviny devatenáctého století jsme stále více zanedbávali své etické brzdy, až konečně totalitní dynamismus dal expresu rychlost sebevražedně zběsilou. Je třeba užít brzd, nechceme-li se zřítit do propasti.

Nepochybně. A je logické a dnes už každému nezaslepenému zřejmé, že touto mravní brzdou může být jen etika křesťanská. Události posledního desítiletí jsou strašlivým dokladem spouště a zkázy, jež kráčejí v patách nevěře křesťanským ideálům. Život bez nich je jenom živořením. A přece jsou dosud lidé, vlády, režimy a hnutí, kterým účel světí všechny prostředky a kteří pilně urážejí brzdy na vlaku smrti či zalézají do svých zákopů nenávisti. Jsou ovšem na obou stranách a nezáleží na tom, zda usilují o výsady jedněch proti druhým či o hmotný blahobyt všech, poněvadž všichni jsou lhostejni k osudu lidství a lidskosti a k učení toho, jenž se obětoval za spasení druhých. Co budou platna člověku všechna bohatství světa, když za ně zaplatí nevolnictvím své duše? Když bude jen číslem pod železnou vládou strany, režimu, státu, který za něho bude myslit, mluvit, jednat, který mu určí, jak má žít, co má číst, jak strávit dovolenou, jak se množit, koho milovat a koho nenávidět? Jehož polepšovnou bude koncentrační tábor a který bude napravovat hlavy jejich stínáním? Neboť takový a ne jiný je cíl cesty zběsilého expresu, jemuž sejmuli mravní brzdy, a to i kdyby se v jeho jídelních vozech hodovalo do sytosti.

I my, český a slovenský národ, máme v tomto vlaku své oddělení. Nemůže být nic směšnějšího než sedět v tomto maličkém kupé a domnívat se, že je to autobus, který nás poveze, kam si sami určíme. Část naší politické veřejnosti a všechny politické strany zapomínají často na tuto pravdu. Jsme zapojeni do tohoto světového vlaku, a dokonce je náš vagon hned za lokomotivou – jsme první na ráně. Ve vlastním zájmu musíme proto přispět k regulaci jeho rychlosti: *a o to především* půjde při velkém národním rozhodování koncem května, zda přispějeme k rozumnému, etickými brzdami regulovanému pohybu směrem k pšeničnému poli míru, svobody a sociální spravedlnosti.* Naše odpovědnost je veliká, před světem i sebou samými. Jak poznáme šílené strojvůdce? Snadno: jsou to ti, kdož uznávají jenom hmotu a vysmívají se duchu; ti, kdož hlásají nenávist k druhým; kdož nectí názoru svého odpůrce a snaží se jej zneškodnit a umlčet; kdož se bojí pravdy a překrucují ji; kdož chtějí zlepšit instituce a lhostejný je jim člověk; kdož volají po uniformách a uniformitě, po totalitě myšlení, po stranické justici. A jsou to ovšem i ti, kdož říkají „národ", a myslí přitom na svou kapsu, kdož křičí demokracie, a šeptají fašismus, kdož třímají prapor šovinismu a vzájemné lidské nenávisti.

* Na mírové konferenci v Paříži se jednalo o poválečném uspořádání Evropy, a zejména o mírových smlouvách s poraženým Německem a jeho spojenci.

Nekaceřujme tyto lidi u nás, ale obraťme se k nim zády a nedávejme jim moc. Zavazuje nás k tomu odkaz našich dějin a ty velké ideály, jimiž žil a udržel se tento národ a z nichž vyvstal tento stát. A jenom ty nás budou opravňovat k dalšímu svéprávnému a svobodnému životu. Neskákejme proto do jednoho či druhého zákopu, ale upřeme své oči na široký pšeničný lán mezi nimi.

Abychom opravdu věrni zůstali...

(*Lidová demokracie*, 22. května 1946)
(*Obzory*, 25. května 1946)*

Jde o to, abychom byli státem svobody lidské i národní,
bez jakéhokoli útisku, státem spravedlnosti pro všechny.

Tak a ne jinak zní odpověď na otázku, koho volit a které straně vyslovit svou důvěru.** Tak a ne jinak zní odpověď na otázku, co máme dělat po volbách. Obyčejně věci na pohled složité a nesnadné jsou v podstatě velmi prosté. Tak tomu je i s nedělními volbami. V uplynulém týdnu vyvrcholila předvolební kampaň politických stran, která do té míry zvířila prach a naházela písku do očí voličů, že se aspoň na chvíli úplně ztratily obrysy vlastního politického významu a dosahu voleb. Narýsujme je proto zhruba znovu. Nejde nám o agitační článek. Ostatně jsme se nikdy nesnažili agitovat, nýbrž mnohem spíše informovat. To proto, že pravda byla obyčejně na naší straně. Proto jsme nemuseli nic překrucovat, vymýšlet si, zalhávat. Proto také strana, k jejíž ideologii se hlásíme, vedla svou volební kampaň bez hysterie, jež se zmocnila všech stran ostatních, proto také se nesnížila ostouzečstvím a slovním siláctvím a proto také získala si nových sympatií i členů v předvolebním finiši. Síla myšlenky, nikoli síla hlasivek politických agitátorů, je motorem našeho hnutí. A tato síla nám dává jistotu, klid, slušnost (i k politickým odpůrcům) a zachovává nás při zdravém rozumu i tehdy, kdy všechny ostatní strany, jejichž program je stroze doktrinální (takže jej účinně vyvrací životní zkušenost i praxe), zmatený nebo prostě bezcílný, musí se volky nevolky uchýlit k demagogii, pomlouvačství, lži.

* * *

Abychom opravdu věrni zůstali... Čemu? Odpověď je stejně prostá, jako je neotřesitelná ve své pravdivosti: věrni odkazu svých dějin, věrni tradici velkých myšlenek a ideálů naší společné civilizace helénsko-křesťanské, věrni sami

* V *Obzorech* publikováno bez předsazeného, kurzivou tištěného hesla.

** Ve všeobecných parlamentních volbách 26. května 1946 kandidovalo sedm politických stran: v Čechách a na Moravě Československá strana národněsocialistická, Československá strana lidová, Komunistická strana Československa a Československá strana sociálnědemokratická; na Slovensku Demokratická strana, Strana práce a Strana slobody.

sobě. Stručně bychom mohli říci: věrni odkazu T. G. Masaryka, poněvadž jeho učení splňuje všechny tři předpoklady naší věrnosti k Bohu, lidem i národu. A nezapomeňme, že slib věrnosti, který prezident Beneš dal za celý národ, za Čechy i Slováky, *nás dosud zavazuje*.

Postačí zamyslet se na chvilku nad tisíciletým vývojem našich dějin; uvědomit si, že přes všechnu nepřízeň osudu, přes všechny strašlivé zkoušky a nesčíslná nebezpečí udrželi jsme se a překonali jako národ, jako svobodné a svéprávné společenství lidí, které pojí jazyk, kultura, tradice, étos. Čím jsme se udrželi nad vodou přes tolikerá protivenství? Čím jiným než *věrností ideálům*, vznešeným myšlenkám svobody lidské i národní, pravdy, spravedlnosti pro všechny, víry, lidskosti? Čím jiným než rozhodným odporem ke všem těm kacířským ideologiím násilí, zla, lidského i národního útisku, nerovnosti, mravní lhostejnosti, lži? Krátce, byli jsme v průběhu svých dějin takřka vždy na straně práva proti zvůli, svobody proti totalismu, velkých ideálů proti krátkodechým heslům – šli jsme obvykle s těmi, kdož usilovali o osvobození člověka z pout bídy mravní i hmotné. A kdykoliv jsme z této cesty sešli, zlé byly následky pro národ. A jenom proto jsme přetrvali jako národ, jenom tak mohl vzniknout náš samostatný stát. Za své místo ve světě jako svéprávný, svobodný a kulturní národ vděčíme *této věrnosti* a ničemu jinému. Ani dnes tomu není jinak. Buď zůstaneme jako národ a jako stát věrni těmto ideálům a dotvrdíme své právo na svobodný život, nebo se jim zpronevěříme a ztratíme nárok na to zvát se kulturním národem a ztratíme také svůj samostatný stát. Rozhodnutí o tom spočívá v našich rukou. Výsledek voleb bude do jisté míry spolehlivým ukazatelem cesty, po níž se hodláme ubírat.

* * *

Snad se čtenář nyní zeptá, zda tomu opravdu takto je, zda dilema není přehnané a neúměrně ostře vyhraněné. Odpovídáme na to Masarykovou větou, že státy se udržují těmi ideály, z nichž vznikly. Náš stát byl vybudován na zásadách humanitní demokracie a jako takový vydobyl si svého místa ve světě a jenom *jako takový* má nárok na svéprávný život v rodině svobodných národů. Chceme-li se zpronevěřit ideálům humanity, svobody a demokracie (a to nejsou prázdná slova, nýbrž přesné pojmy), pak (v nejlepším případě) jsme skoncovali se svou národní tradicí a odkazem svých dějin a začínáme zcela novou éru na zcela jiných cestách, jež vedou ke zcela jiným cílům, než jaké jsme dosud pokládali za metu svého usilování národního a státního.

* * *

Je takové nebezpečí, zeptá se čtenář, které by nás na takovéto cesty svedlo? Jsou u nás politické vlivy, síly, strany, které by usilovaly o takovýto zlom v naší národní tradici? Odpovídáme na to opět stručně prostým konstatováním jediné skutečnosti: v centru Prahy je dům, v němž bezpečnostní orgány repub-

liky vyslýchají lidi politicky podezřelé.* Je bezpečně zjištěno, že mnozí z vyslýchaných jsou tam týráni způsobem, který si nezadá s metodami gestapa. Snad to někdo pokládá za věc nedůležitou, za maličkost bez politického významu. My však říkáme jasně a otevřeně, že republika Masarykova a Benešova nebude se brzo smět hlásit k těmto jménům, dovolí-li, aby se *gestapismus šířil v zemi dokonce z moci úřední*! Máme u nás politickou stranu, Komunistickou stranu Československa, která se neštítí žádného prostředku, jen aby dosáhla svého cíle. Policejní režim, partajní justice, tajná policie, myšlenková totalita, lež a teror – to vše je možné ve jménu cíle, světícího i ty nejhorší prostředky. Dejme těmto lidem moc ve státě a octneme se v mžiku v přímém rozporu s naší tradicí etickou, politickou i kulturní. Dějiny posoudí význam takového kroku. Od roku 1938, vinou extremistů na levici i na pravici a vinou bezpáteřných a ideologicky se potácejících liberálů, octli jsme se už několikrát na nesprávné a nebezpečné cestě. A to nebezpečí dosud trvá. Ztratili jsme dost na úctě k sobě; ve světě žijeme dosud jako národ a jako stát z odkazu Masarykova: ale i tento velký úvěr se pomalu vyčerpává.

* * *

Takové tedy jsou ty hlavní, nejzákladnější obrysy politického dosahu a významu nedělních voleb. Nejde o strany, politické konstelace, lidovou samosprávu, znárodnění či socializaci. Jde především o to, zda věrni zůstaneme, nebo zda zradíme. Poněvadž kompromis možný není. Jde o to, zda opustíme demokracii, svobodu individuální i národní, víru, právo, spravedlnost a vůbec plný život důstojný moderního člověka za tu mísu čočovice – za zmatenou vidinu jakési sociální rovnosti, jakéhosi blíže neurčeného mechanického ráje, v němž lidé budou jen kolečky v krutém stroji všemocného státu. Jde o to, zda opustíme vskutku velké ideály za hesla a doktríny prchavého dneška.

* * *

Říkajíce toto vše, musíme dodat, že nemáme obav ani o vývoj u nás, ani o vývoj ve světě. Vždyť právě zkušenosti z let mezi oběma světovými válkami prokázaly nad slunce jasně, že lidstvo se může zachránit jen tehdy, přijme-li za své staré, ale dnes znovu revoluční ideály křesťanství. Byly tu po celou dobu jak hvězdy na vysoké noční obloze a svou září ukazovaly správnou cestu. Mnoho, přemnoho lidí však bloudilo a pochodovalo v bludném kruhu falešných ideologií, doktrín a hesel s hlavou skloněnou k blátu malosti, nenávisti, sektářství, násilí, šovinismu a nesčíslných -ismů. Dnes už přemnoho událostí,

* Takzvaný Domeček v Praze na Hradčanech nechvalně proslul jako vyšetřovna Státní bezpečnosti po únorovém převratu, kdy se roztáčela kola politických procesů. Už od roku 1945 jej užívalo Obranné zpravodajství (OBZ), komunistická bezpečnostní složka vybudovaná v armádě s přispěním sovětských poradců.

mezi nimi i výsledky voleb v jednotlivých evropských zemích, svědčí o tom, že lidstvo přece jen nalézá správnou cestu. Bude tomu tak i u nás. Jde jen o to, abychom zbytečně a za strašných ztrát nebloudili příliš dlouho. Také u nás patří budoucnost politickému hnutí křesťanskému, křesťanskému solidarismu, staré a dnes vpravdě *revoluční* křesťanské etice, jež je pro všechny bez rozdílů tříd, ras, národů: jež nás učí, že nad řádem lidským je ještě vyšší, spravedlivější řád Boží, jež vyslovuje revoluční zásadu, že musíme milovati své bližní, a jež také praví, že dělník je hoden mzdy své. Slovem je v ní všechno, oč usiluje dnes lidstvo, člověk a náš národ. Snad ještě potrvá, než si mnozí uvědomí tuto skutečnost. Možná, že velké zkoušky a mnohá protivenství jsou dosud před námi. A přece nemůže vůbec být pochyb o slavném vítězství. Opravdu velké myšlenky jsou strašlivou zbraní: nedají se zabít, umlčet, zterorizovat, zastrašit nebo usměrnit. Jsou jako ty hvězdy: svítí vysoko na obloze pro ty, kdož se dovedou dívat vzhůru. Pro ty, kdož otrocky hledí jen do země, neexistují; ti je poznají teprve tehdy, až u konce své beznadějné a bezcílné pouti pozvednou své oči k nebesům v zoufalé prosbě o pomoc: je třeba, abychom my vzhlédli k nim dřív, než budeme u konce svých cest.

Mravní profil voleb

(*Lidová demokracie*, 1. června 1946)

V týdnu, který nám uplynul od volební neděle, měl tisk a rozhlas dosti příležitosti zkoumat výsledek hlasování a není snad hlediska, z něhož by už volby nebyly oceněny, zpracovány, zaregistrovány. Kromě jednoho, tuším nejzávažnějšího, jak jsem jej určil v nadpise tohoto článku.

Všemu, co se o volbách po volbách řekne a napíše, nutno předeslat toto: že opravdového demokrata charakterizuje to, že je demokratem (člověkem uznávajícím svobodně projevenou vůli lidu) vždycky a všude a ne jenom tehdy, když se mu to hodí. Jinými slovy: strana, jejímž hlavním orgánem je tento list, jako strana vskutku demokratická respektuje plně jasné rozhodnutí národa ve volbách. Říkám-li jasné rozhodnutí, míním tuto nevyvratitelnou skutečnost: plná čtvrtina národa vyjádřila své přání, aby osudy této země řídila strana komunistická podle svého, byť i podstatně změněného, komunistického programu; a dobrá jeho polovina se vyslovila pro socialistický způsob vlády u nás.* Tyto skutečnosti nutno nejen vzít na vědomí, ale je třeba počítat i s jejich politickými a jinými důsledky. Vůle lidu musí býti respektována; zároveň však *musí* býti kritizována těmi, kdož mají za to, že i většina národa může se dát cestou bludnou, nesprávnou a končící slepou alejí.

Tato zásada budiž jasně vytčena hned po volbách, už proto, že se mnohým nebude líbit. Nikdo totiž není neomylný, tím méně lid, který, jak známo, se skládá z lidí. Pro příklady nemusíme chodit daleko: ve většině evropských zemí se fašismus dostal k moci „suchou cestou", jak říkávali marxisté, totiž z více či méně svobodné vůle pobloudilých lidových mas. Německý fašismus vyšlapával si svou cestu k moci po celá léta legálně, mohlo by se říci demokraticky, z vůle většiny národa. A přece nikdo nebude tvrdit, že k jeho prospěchu. Krátce: demokracie není jen právo většiny, ale i právo na kritiku, i kdyby vycházela z menšiny sebenepatrnější. A nejenom to: demokratický režim se liší od totalitního především v tom, že i menšina má svá politická práva, že usiluje legálními a demokratickými způsoby o to, aby se stala většinou, jež by jí umožnila chopit se vlády v zemi nebo ve státě a prosazovat program

* V celostátním měřítku zvítězila KSČ spolu s KSS se ziskem 37,94 % hlasů (Tigrid, mluvící o „čtvrtině národa" důvěřující komunistům, zřejmě nezapočítal zisk slovenské odnože této strany), následovali národní socialisté s 18,29 %, lidovci s 15,64 %, slovenští demokraté s 14,07 %, sociální demokraté a Strana práce s 12,76 % a Strana slobody s 0,85 %.

svůj tak dlouho, dokud její odpůrci zase se nestanou silnějšími. Takový a nejiný je politický koloběh demokracie. Umlčovat tuto menšinu, pronásledovat ji, znemožňovat její práci, nedávat jí možnost se politicky projevit, pokládat její kritiku za rozbíječství – to je totalita a fašismus, ať jeho jevištěm je první nebo třetí Československá republika!

Zdůrazňuje tyto zásady, naznačuji zároveň, že takovéto nebezpečí u nás je. Je opravdu a hrozí nám bezprostředně? Domnívám se, že je u nás, tak jako je i jinde v Evropě a snad i ve světě vůbec. Plyne to z obecné mravní krize, v níž se naše společnost octla. Plyne to z neuvěřitelného zmaterializování našeho veřejného i soukromého života, z mravní lhostejnosti a myšlenkového lajdáctví, z otupělosti a cynismu k osudu druhých, ze vzývání moci, z fanatismu, z nelidskosti. Místo velkých idejí dali jsme si hlučná hesla a je nám tak dobře. Opakujeme si do omrzení, že stojíme na prahu nové doby, převratných skutků, nevídané epochy pozemského ráje, a přitom jsme jen jak ten mladík v lese, jenž si píská, aby se nebál.

Jak se tato mravní krize jeví specificky česky, jak se projevila u nás ve volbách? Myslím, že je lépe býti nepopulárním než nepoctivým; je snad lépe říkat národu pravdu, než mu pochlebovat; a je tu také jistá tradice v tom, že mnoho našich velkých lidí a vlastenců nepochybných bylo dravými kritiky našich národních vad a nedostatků, ba že dokonce v této odvážné a nesnadné kritické činnosti byla jejich velikost i zásluha; že Masaryk vedl svůj zápas nejen s Vídní, ale také s Prahou. Ve volbách se ukázalo, co už delší dobu bylo zjevné, že totiž nadvláda Němců nemá jen své následky politické a hospodářské, ale také následky mravní. Jeví se to jednak obecnou lhostejností lidí k nespravedlnosti a nešvarům, pokud se nedotýkají právě jich, jednak rozhodnou chutí jít s těmi, kdož mají moc a lze od nich očekávat nějaké hmotné výhody, a konečně zfanatizováním pracujícího i studentského dorostu.

Nepřekvapuje mě, že tak veliké procento lidí volilo komunisty; překvapuje mě jen, že tak veliké procento z těch, kdož komunisty volili, učinilo tak z důvodů osobního prospěchu nebo ze strachu. Je to smutná skutečnost pro každého, kdo si dá práci s porovnáním předválečného politického rozvrstvení a kdo také zná celkovou náladu v zemi; je pak jasné, že ona velká komunistická majorita přišla z kruhů opravdu reakčních, těch, kteří vždy jdou s mocí a nikdy s ideály, kteří nikdy neprohloupí, ať je u vesla jakákoli moc. Bylo by nikoli politicky, ale jistě mravně mnohem zdravější, kdyby komunisté získali 90 % všech hlasů, ale hlasů poctivých, opravdových a zásadových komunistů tělem i duší! Sdělil mi před několika dny cizinec (a nebyl ze „Západu") svůj dojem: kdyby byl vyhrál ve světě fašismus a u nás byla strana, jež by jako fašistická měla největší moc, mnoho těch bezpáteřných lidí by šlo s ní, poněvadž tam by také byla moc. Názor snad přehnaný, ale neméně bolestný, má-li se vztahovat na národ Masarykův.

Volby ukázaly, že problém mladé české generace je mnohem vážnější, než

se obecně má za to. Mnohé nasvědčuje tomu, že i mládež jde spíše za mocí a možnostmi než za myšlenkou a ideálem. Kdekdo u nás mluví ve prospěch politické výchovy mládeže; já bych se důrazně přimlouval za povinnou a důslednou výchovu *mravní*.

Z této mravní nepevnosti, o níž ani zdaleka nechci tvrdit, že se zmocnila většiny národa, ale kterou musím, nechci-li provádět peroutkovský tanec mezi vejci, konstatovat jako společenský jev, pramení ovšem nejvážnější etický defekt doby – lhostejnost k bezpráví, k nespravedlnosti, k osudu jiných. Kde je moc, tam je také pravda. Je to snad staromódní názor; ale nikdo na světě mě nepřesvědčí, že máme před sebou krásný a spravedlivý cíl, když cesta k němu vede násilím, koncentráky, fízlovstvím, stranickou justicí, utrpením lidí, diktátem, lží. A že je mravně zdravým národ, kterému to je lhostejné.

Z toho všeho by se mohlo soudit, že politická situace po volbách je snad pro nás, nesocialisty, zvlášť špatná. Pravý opak je pravdou: jako jediná nesocialistická strana vyšli jsme z voleb posíleni, majíce v rukou mandát více než jednoho milionu voličů, kteří věří našemu vskutku pokrokovému programu křesťanskému, demokratickému a sociálněreformnímu. Výsledek voleb utvrzuje nás v přesvědčení, že napříště ještě více musíme zdůrazňovat a propagovat *etický* základ svého hnutí; vidíme totiž v mravní síle a opravdovosti svého národa hlavní a vlastně jedinou záruku jeho šťastné a všem prospěšné budoucnosti. Jiným politickým hnutím může jít o moc ve státě, o sociální prosperitu některých tříd, o státní prestiž; nám jde především a *hlavně* o to, abychom byli národem mravným v plném smyslu toho slova, národem čestných, pravdymilovných, svobodně myslících lidí, mužů a žen s pevnou páteří lidskou i národní; aby naše mládež neměla charakter z třtiny, nýbrž aby proti frázi postavila pravdu, proti heslu ideu, proti pověře víru. Bez takovéto mravní základny nemůžeme se udržet ani jako stát, ani konečně jako národ. Každý musí začít u sebe. Neboť bude-li „každý z nás z kamene, je celý národ z kvádrů".

Zrada vzdělanců

(*Obzory*, 6. července 1946)*

Je už nejvyšší čas říci otevřené slovo o mravní i tvůrčí krizi, již prožívá velká většina českých spisovatelů a umělců a jež byla přímo manifestačním způsobem zdůrazněna na nedávném sjezdu českých spisovatelů.** Bylo totiž na něm hovořeno o všem možném i nemožném, básníci, spisovatelé a kritikové si tu vzájemně pochvalovali své práce, mluvilo se tu hojně o nadcházejících sedmi tučných letech české literární tvorby, zřejmě zaručených jaksi samozřejmě naší cestou k socialismu a komunismu, byly tu raženy nádherně nesmyslné pojmy, jako „nová lidskost" a „lidovědemokratické umění" – jen o tom hlavním a nejpalčivějším se mlčelo jako o provaze v domě oběšencově: totiž o tom, že česká tvorba literární i umělecká prochází akutní krizí, jež se projevuje úpadkem hodnoty, vkusu i tvůrčí poctivosti, v tomto století u nás ještě nevídaném. Nikdo neměl na sjezdu odvahu konstatovat prostou a snadno prokazatelnou pravdu, že v záplavě knih, které vyšly v uplynulém roce, lze na prstech spočítat díla opravdu hodnotná, že bilance našeho divadla a filmu z téže doby je po všech stránkách skoro katastrofální, že ani v jiných oborech, s výjimkou reprodukčního umění hudebního, nelze mluvit o ničem více než průměru či podprůměru a že prostě naše kultura trpí nebezpečnými úbytěmi a je třeba ohlížet se po jejich léčení.

V článku Jana Kolára, který uveřejňujeme v tomto čísle a jenž plně tlumočí názor redakce tohoto listu, jsou naznačeny hlavní příčiny úpadku.*** Mívali jsme v českém duchovním světě osobnosti, tvůrce, a hlavně charakterní lidi; dnes máme armádu partajníků, kterým jejich politické přesvědčení je „posvátné" a stranickopolitická hesla „tvůrčími kvádry", kteří vyměnili ideály za pokřik a myšlení za partajní program, a je jim tak dobře – jdou pěkně po větru! Zasloužili se tito lidé nejen o zpolitizování, ale přímé zestraničtění celého

* Tento sloupek byl přetištěn v: Jiří Staněk (ed.), *Antologie textů s kulturně-politickou problematikou k období 1945–1948*, 1. díl (1945–1946), Západočeská univerzita, Plzeň 1997, str. 172n.

** První sjezd českých spisovatelů se konal 16.–20. června 1946 v Praze za účasti více než pěti set spisovatelů, literárních kritiků a překladatelů.

*** Jan Kolár, „V zrcadle presidentovy řeči", v: *Obzory*, č. 27, str. 430. Článek byl přetištěn rovněž v antologii zmíněné v předešlé poznámce, str. 173–177. Spisovatelského sjezdu se týká i Kolárův sloupek „Jednostrannost do důsledků" v témže čísle *Obzorů*, str. 429.

našeho kulturního života, který se už dnes dusí ve smrtelném objetí dobříšsko-kocourkovské průměrnosti.* Hle, zrada vzdělanců, kteří takřka přes noc dovedli vyměnit velké myšlenky a ideály za mísu partajní čočovice a zajídat jí hořkost, jež zbývá na jazyku po každé zradě! – A komu se tyto řádky zdají příkrými, nechť odpoví, nikoli však frázemi a pomluvami o „chvalně známých *Obzorech*", ale věcně, mužně, a hlavně pravdivě. Je už opravdu třeba mluvit o situaci české kultury ve světle dnešní skutečnosti, a nikoli v růžovoučkém osvětlení chimérické budoucnosti.

* Barokní zámek v Dobříši, po osvobození vyvlastněný šlechtickému rodu Colloredů-Mansfeldů, byl rozhodnutím vlády dán do užívání Syndikátu českých spisovatelů.

Věčná otázka našich dějin

(*Lidová demokracie*, 14. července 1946)*

A balancujem se svou sympatií z Východu v Západ,
ze Západu v Východ s chybami obou, ne však s jejich silou...
Josef Svatopluk Machar: „Suchý žalm"

V Budovatelském programu třetí vlády Národní fronty Čechů a Slováků z 8. července 1946 se praví v oddíle pojednávajícím o zahraniční politice: „Vláda se bude i nadále snažiti, aby přispěla – podle svých skromných možností – k odstranění příčin mezinárodních neshod a k budování trvalého světového míru." – Je to slib a závazek, který ve shodě s vůlí převážné většiny národa bude třeba splnit a který ukládá naší zahraniční politice nemalou odpovědnost. Je to však zároveň naprostá nezbytnost, daná světovou politickou i hospodářskou situací, dále naším politickým, hospodářským a kulturním postavením ve světě a v neposlední řadě pak naším odkazem duchovním a mravním. Nikomu, kdo se trochu zamyslí nad naším místem ve světě, nemůže uniknout skutečnost, že závisíme, jako snad žádný jiný stát, na mezinárodní

* Viz Pavel Tigrid, *Ozbrojený mír*, str. 91–96. – Komentářem se zabývalo předsednictvo vlády na schůzi 15. července 1946. Komunistický náměstek ministra zahraničí Vladimír Clementis k němu uvedl, že „tak záškodnický článek se dosud neobjevil" a že „nám v zahraničí jistě velmi uškodí". Naznačil přitom, že má na mysli obavy o věrohodnost československé loajality v očích SSSR v souvislosti s Tigridovými úvahami o spojenecké smlouvě s Francií (vláda vyslovila souhlas se zahájením diplomatických jednání s Francií na své schůzi 9. července, takže autorovy informace získaly příchuť indiskrece). Clementis se dokonce rozhodl vyvodit z případu osobní důsledky: „... proti pisateli, který je zaměstnancem MZV, bude disciplinárně zakročeno a bude propuštěn." S odsudkem i postihem souhlasil přítomný místopředseda ČSL a ministr pošt František Hála, který dodal, že článek směřuje proti linii lidové strany a že za jeho otištění už šéfredaktorovi *Lidové demokracie* vyhuboval. (Státní ústřední archiv, Praha, fond 100/24 – Klement Gottwald, sv. 167, arch. jedn. 1495.) – Tigrid, který na ministerstvu zahraničí působil ve funkci rady pověřeného britsko-americkou agendou, byl poté vskutku na hodinu propuštěn se zdůvodněním, že pro státního úředníka není přípustné vyjadřovat své názory v tisku. Tigrid napadl postup ministerstva soudní žalobou, ta však nebyla do komunistického převratu vyřízena.

Jak na vládní schůzi avizoval Klement Gottwald, k Tigridovu komentáři hned 16. července zaujalo stanovisko *Rudé právo*. Stalo se tak článkem „Za koho mluví?", podepsaným šifrou **vk**, který tendenčně interpretoval autorovy vývody a končil slovy: „... ptá-li se P. Tigrid, co ohrožuje mezinárodní postavení naší vlasti, pak jsou to jeho články a články jemu podobných. Náš lid k nim řekne jen rozhořčené nikdy!" Tigrid následujícího dne korigoval zkreslení *Rudého práva* notickou „Za koho mluví?" v *Lidové demokracii*.

rodní situaci. Je to ostatně skutečnost stará jako český stát sám. Problém Východu a Západu tu je dnes tak, jako byl v desátém století, kdy na něj naráželi panovníci Velkomoravské říše, uvědomující si, že je třeba velmi obezřetné politiky v zemích, které leží na křižovatce dvou tehdy mezi sebou soupeřících světových kultur, řecké a latinské. A objevoval se znovu na rovině politické či národní, kulturní nebo sociální a hospodářské či hned na několika najednou, maje za svou konstantu zeměpisnou polohu našich zemí. Bezúhonní vlastenci čeští snažili se patřit této otázce v tvář a řešit problém způsobem, který v té či oné době zdál se býti nejvhodnějším a nejschůdnějším: jednou příklonem k Západu v rámci Rakouska-Uherska, jindy snahou o vytvoření federace západních a jižních slovanských kmenů a jindy zas horlením pro připojení k Rusku, které mělo zachránit Slovany před „zkaženým Západem". Otázka „Západ, nebo Východ" stojí dnes znovu před námi v celé své složitosti a naléhavosti a nic na tom nezmění pokrytectví jedněch či lehkovážný optimism druhých. Stojí před námi proto, že po této válce nedošlo, byť i jen k částečné, syntéze obou koncepcí, nýbrž mnohem spíše k jejich srážce, a to jak na poli myšlenkovém, tak i na rovině politické a mocenské. A snad dosud nikdy nebyly obě koncepce tak jasně vyhraněny a určeny, ať už mravně a ideově či politicky a hospodářsky. Ukázalo se v prvním poválečném roce na všech mezinárodních jednáních, jak nesmiřitelně na sebe narážejí a jak nesnadné je jejich i jen dočasné vyrovnání. Tak nesnadné, že se všude vážně hovoří o možnostech válečného konfliktu, jemuž atomová puma může dát rozměry vpravdě apokalyptické.

A teď: kterou koncepci jsme my přijali za svou? Myslím, že je na čase, abychom se vzdali velikášské myšlenky, že jsme jakýmsi mostem mezi Východem a Západem. Jednak proto, že o to nikdo nestojí, a jednak proto, že nelze přemosťovat úžinu tak rozbouřenou, nebezpečnou a zrádnou, jakou jsou dnes vody velmocenských vztahů. Ale je také na čase, abychom přestali užívat oné nevýstižné formulace, znovu se objevivší v programu Gottwaldovy vlády, že totiž jsme ve „spojeneckých" stycích s SSSR, zatímco se Západem ve vztazích „přátelských". Především: na „věčnou otázku" našich dějin, totiž zda se Západem, či s Východem, jsme po této vojně odpověděli jasným, *politicko-taktickým rozhodnutím*, jež odpovídá mocenské, politické i hospodářské situaci v Evropě: *Východem*. Uzavřeli jsme se Sověty spojeneckou smlouvu o přátelství a vzájemné pomoci, tentokráte už nezávislou na smlouvách jiných, jež mohou nejvýše ji doplňovat a nikdy zastínit.* Jinými slovy, v případě konfliktu mezi Západem a Východem budeme bojovat na straně svého sovětského spojence; v případě dlouhého období míru přikazuje se nám ve

* Československo-sovětskou smlouvu o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci podepsali Edvard Beneš a Josif V. Stalin 12. prosince 1943 v Moskvě.

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR KNIHOVNA

vládním programu, „aby se vedle našich už tradičně a stále se prohlubujících vzájemných styků kulturních věnovalo více úsilí též programovému rozšíření styků hospodářských". Skutečnost i zkušenost prvního roku třetí republiky prokazují, že naše styky hospodářské i kulturní se Západem byly nepoměrně živější, než obdobné styky se Sovětským svazem. Dokladem toho jsou výkazy o našem dovozu a vývozu, o zahraničních půjčkách, obchodních jednáních, která jsou v proudu, statistika návštěv z ciziny, ediční programy nakladatelství, repertoár divadel a kin, zájezdy uměleckých souborů atd. To není výtka nikomu, to je prosté zjištění skutečnosti, že naše spojenectví se sovětským Ruskem je a z nejrůznějších důvodů dlouho ještě bude především aliancí politickou a vojenskou, neocenitelnou pro případ nové německé agrese. Kdybychom totiž měli jít do důsledků svého spojenectví a opravdu se stát „východníky", museli bychom *programově* jít cestou, jež vede k východnímu pojetí demokracie, ústavy, hospodářství, administrativy a sociálního i kulturního života, krátce cestou, již nastoupily vlády v ostatních slovanských zemích. Nesnáz je v tom, že touto cestou za normálních okolností jít nemůžeme, i kdyby komunisté u nás měli neomezenou moc: překážkou je tu právě neotřesitelná a staletími nezměnitelná skutečnost, že ať se Evropa dělí jakkoli a železné opony padají kdekoli, stále *patříme* svou mravní, politickou, kulturní i náboženskou tradicí *do oblasti západoevropské civilizace*; celý náš středověk žil západní interpretací Písma, řecké filozofie a římského práva; sociálněrevoluční impulsy přišly ze Západu; celé naše obrození mělo své kořeny v západoevropském liberalismu; náš nárok na svéprávný národní a státní život byl uznán Západem, s nímž Masaryk a Beneš vědomě spojili náš zápas, a na těchto základech, ač si to vymlouváme, jak chceme, spočívá nejenom naše národní a státní přítomnost, ale také naše budoucnost. „Stát ve středu Evropy," prohlásil prezident Beneš v Londýně v březnu 1944, „nemůže svůj tisíciletý vztah k Západu jen tak snadno přerušit."

Jak se tento rozkol projevuje, pokud jde o naše postavení ve světě? Najisto nedůvěrou, již k nám pociťují obě strany. Západ nás vidí definitivně v sovětské sféře „zájmů a vlivu" a spatřuje v tom, trochu farizejsky, „nezáviděníhodný osud demokratické země"; Východ pak pozoruje s rozpaky či nevolí všeliké události v našem veřejném životě puncu jasně západního a dovede se spíše rozehřát pro ty, kdož jich nevykazují, jako např. režim Titův nebo Osóbky-Morawského. Naši pozorovatelé v Paříži, v Londýně i ve Washingtonu mají za to, že naše věc těsně před mírovou konferencí si nestojí dobře.*

* Pařížská mírová konference následovala po předběžných jednáních ministrů zahraničí USA, SSSR, Velké Británie a Francie, probíhajících ve dvou kolech od konce dubna do poloviny července 1946. Samotná konference za účasti delegátů jedenadvaceti států trvala od 29. července do 16. října a její hlavní náplní bylo vypracování mírových smluv s Německem a jeho válečnými spojenci Itálií, Finskem, Bulharskem, Maďarskem a Rumunskem. Dosáhnout tohoto cíle se nakonec podařilo až po dalších jednáních v úno-

Zatímco jiné státy, mezi nimi dokonce i bývalí pomocníci Osy, vědí už napřed, na koho se v těch či oněch jednáních mohou spoléhat a kdo je bude podporovat, my nic takového s určitostí říci nemůžeme. Tři důležité pro nás otázky budou projednány na mírové konferenci: odsun Maďarů, Těšín a rektifikace hranic, jež jsou v podstatě našimi územními nároky. Požadavky, které máme, jsou ve všech třech případech spravedlivé a úměrné, i když by bylo obezřetné i moudré zároveň postupovat umírněně a skromně v otázce Kladska a Lužice. Přesto však musíme svádět tuhý diplomatický boj např. s Maďary, kterým, ač jsou národem válkou provinilým, se podařilo na všech stranách si získat důvěry Spojenců. Poláci zas využívají svých výborných vztahů k Moskvě proti nám ve sporu o Těšín. Američané a částečně i Britové nám zazlívají naši intervenci ve prospěch jugoslávského Terstu, a to ve chvíli, kdy i Sovětský svaz byl nakloněn přijmout návrh kompromisní.* Byl to nesporně jeden z těch tahů naší zahraniční politiky, který si vynutily domácí, stranické potřeby a ohledy a který ovšem nejenže nemá žádného mezinárodněpolitického významu, ale poškozuje nás na zahraničním fóru. Krátce, nějakým nesnadno definovatelným způsobem a okolnostmi ztratili jsme hodně na důvěře i sympatiích světa, jež za války i těsně po jejím skončení byly nemalé.

Kde hledat příčiny této nepřízně? Jako u člověka, tak i u národa – především u sebe. Vysloužili jsme si ji jednak nejspíše lehkomyslností, ne-li lhostejností, jež takřka přes noc nastoupila na místo lásky a víry v jisté obecné ideály, jimiž jsme až dosud žili a přetrvali, jednak dvojakostí své zahraniční politiky. To první je patrně vinou naší, to druhé prostě prudkým oživením staré „věčné" otázky – s Východem, či Západem? Jakou cestou tedy, mezinárodněpoliticky, se máme dát, cestou, jež by byla hodna *slovanského* národa s tisíciletou *západní* tradicí? Je jenom jedna: poctivá a rovná cesta vyrovnání, tedy Východ i Západ. To znamená opírat se politicky a vojensky o Sovětský svaz a spolu s ním neúnavně bdít nad událostmi v Německu. Tak velí politický realismus i politická prozíravost. A dál: opustit vnitřně protichůdnou a dvojakou koncepci „spojenectví" s Východem a „přátelství" se Západem a změnit

ru 1947, a to pouze částečně, protože v otázce Německa velmoci nedospěly ke shodě. Československo vystupovalo na konferenci s dvěma hlavními požadavky. Jednak usilovalo o souhlas s provedením odsunu maďarského obyvatelstva ze Slovenska, jednak vznášelo územní nároky na oblasti Kladska, Hlubčicka a Ratibořska, náležející před válkou Německu a nyní Polsku, a na stále německou Lužici; k tomu přistupoval zcela nereálný požadavek na posunutí česko-německých hranic od vrcholové linie pohraničních hor o dvacet kilometrů směrem do německého vnitrozemí. Odsunem Maďarů i zmíněnými pohraničními spory se konference nakonec odmítla zabývat a ponechala tyto problémy k bilaterálnímu jednání Československa se zúčastněnými sousedními zeměmi. Uspokojení nároků ČSR na finanční reparace od Německa a Maďarska bylo odloženo až do doby uzavření mírových smluv s těmito státy.

* Míněn je spor mezi Jugoslávií a Itálií o územní příslušnost Terstu.

ji za *spojenectví s Východem i se Západem*. Prostě proto, že jenom ve spojenectví a spolupráci všech se všemi, Západu i Východu v tomto nedělitelném světě je naděje i předpoklad naší státní a národní budoucnosti. Proto, že přímou aliancí s Východem i se Západem budeme i mezinárodněpoliticky právi svému postavení na předělu obou velkých civilizací a závazku, jenž nám plyne z našeho kladného vztahu k myšlence nadnárodní, nerasistické a nešovinistické spolupráce. A v neposlední řadě také proto, že se pojem „přátelství k Západu" vykládal u nás v poslední době všelijak, v jedné části naší politické veřejnosti nepokrytě jako příležitost k útokům, pomluvám a lžím, které jistě nepřispěly k onomu „odstranění příčin mezinárodních neshod", jak o něm mluví program Gottwaldovy vlády.

Jsou zprávy o tom, že tato vláda uvažuje o podepsání spojenecké smlouvy s Francií, jež by doplňovala naši alianci s Ruskem a Jugoslávií. Bude to první krok ve směru mezinárodněpolitického aliančního vyrovnání. I tak, bude to krok významný a dlužno doufat, že ne poslední. Za války naši politikové v britském exilu zkoumali možnosti uzavření spojenecké smlouvy s Velkou Británií. Dnes je dán nejeden reálný předpoklad k jejímu podepsání. Vždyť Británie, podobně jako Francie, má dvacetipětiletou smlouvu s SSSR, v lecčems podobnou smlouvě naší; na jejím podkladě se musí rozvíjet budoucí styky sovětsko-britské a nikdo rozumný nemůže pochybovat o snaze Britů tyto vztahy zpevnit a prohloubit. Británie má socialistickou vládu a její program hospodářských, sociálních a správních reforem je v mnohém totožný s naším. Británie, podobně jako Francie, slavnostně prohlásila mnichovskou dohodu za neplatnou, uznala plně náš nárok na předmnichovské hranice, umožnila morální i hmotnou podporu v obou světových válkách zrození našeho státu, pomáhá nám půjčkami i přímým dovozem a respektuje plně naši nezávislost a suverenitu v politice zahraniční i vnitřní. Můžeme-li zapomenout Mnichov Francii, v jejíž poslanecké sněmovně dosud sedí Daladier, pak musíme umět se přenést i přes politické propadliště zapomnění a bezmoci, v němž se nenávratně octli angličtí mnichované. Svůj účet za tragický omyl mnichovský Anglie zaplatila krví svých synů. A to se hned tak nezapomene: politiky mnichovského ražení se bát už nemusíme. Uzavřením spojenecké smlouvy s Anglií doplnil by se řádně systém naší bezpečnosti, vzniklo by nikoli papírové, ale opravdové přátelství, z něhož náš prospěch byl by velký a trvalý a posílily by se také spojenecké vztahy k Sovětskému svazu, jež vždycky byly a budou ještě něčím navíc: bratrské.*

* Diplomatická jednání o uzavření čs.-francouzské smlouvy probíhala přibližně rok (oficiálně byla zahájena v lednu 1947) a jevila se značně nadějně, rostoucí mezinárodní napětí, a zejména odmítnutí účasti ČSR na Marshallově plánu je však pohřbilo. K zahájení obdobných jednání s Velkou Británií vyzval v květnu 1947 v parlamentu předseda jeho zahraničněpolitického výboru Ivo Ducháček (Tigrid to přivítal článkem „O smlouvu s Britannií", v: *Vývoj*, č. 22, 28. května 1947, str. 467n.), navrhovaná iniciativa však nepřekročila úroveň neoficiálních diplomatických sondáží, vycházejících především od politiků ČSL.

Je u nás svoboda tisku?

(*Obzory*, 31. srpna 1946)

Otázka, jež by neměla býti lhostejna národu Havlíčkovu. A přece se dnes kolem ní chodí jako kolem mísy s horkou kaší; pravda, jsou tu mnozí, kdož křičí, že jsme ještě nikdy neměli takovou tiskovou svobodu, a nemnozí, kteří říkají, jen ať někdo zkusí se o tom přesvědčit. Ale nejde tu o plané polemiky v pochybném cechu novinářů. Bylo kdysi řečeno, že míra svobody a demokracie v té či oné zemi pozná se nejlépe podle toho, kolik projevů kritiky a nespokojenosti proniká do veřejnosti a za hranice státu. Tam, kde jich není ani špetky, není svobody a není demokracie. Totalitní režim si nemůže dovolit přepych kritiky, ba ani přepych pravdivé informace. V tom také je jedna z jeho největších slabostí. Cesta ke spoutanému tisku – Němci mají pro ni opravdu výstižný výraz „gleichschalten" – je asi tato: strana či režim, který ve státě dobude moci, zakáže nejprve všechny listy stran a skupin mu nepřátelských; zmocní se samotných zdrojů zpravodajství, tiskových agentur, a obsadí nejmocnější pramen zpráv, rozhlas; zřídí ústřední úřad, který pod přímým politickým dozorem příslušného vládního pověřence vydává zprávy a komentáře, které se musí beze změny v novinách objevit; do redakcí dosadí cenzory, příliš nepoddajné novináře pronásleduje, k službám ochotné kupuje. Co víc, vytvoří si vlastní politické a žurnalistické názvosloví, jež stálým opakováním pozbývá jakéhokoli smyslu a programově vytváří jakousi atmosféru oficiálního optimismu, údajně pociťovaného vším lidem. Vzniká fantastický rozpor mezi každodenní očividnou pravdou a oficiální lží, mezi skutečností a tiskem, který ji má zrcadlit. Nám všem známá propaganda Goebbelsova je příkladem stejně hrůzným jako neuvěřitelným.

Obávám se, že jsme po této „usměrňovací" cestě ve formě i organizaci našeho tisku a rozhlasu došli nebezpečně daleko a že je na čase se zastavit s dobrým heslem: odgermanizovat ve všem a všude, zamyslit se vážně i nad otázkou našeho zpravodajství. Všechny znaky zglajchšaltování, jež jsem naznačil výše, jsou tu přítomny ve větší či menší míře, až na jeden: nemáme dnes přímé cenzury. To je nesporně velký pokrok – doufejme jen, že nikoli dočasný. V redakcích už nesedí neoblíbený pán s červenou tužkou a noviny už nevycházejí s velkými bílými skvrnami jako výsměch pokroku lidského ducha. – Ale proti této jediné položce aktiv je řada zneklidňujících pasiv. I u nás po revoluci byly zakázány listy, jež se provinily kolaborací; to by bylo správné, po-

kud by tato zásada byla dodržena do všech důsledků a vznikly listy a revue nové, řízené novými lidmi a hledající své poslání v národním společenství. Místo toho však jen jedna – nejmocnější – politická strana zmocnila se vybudovaného aparátu, budov a tiskáren a takřka přes noc stala se politickým tiskovým magnátem, k němuž ostatní strany mohly jen vzhlížet s obdivem či závistí. Tento strýček magnát vydává řadu listů, jež s umíněností dětskou a dětinskou zároveň do dnešního dne předstírají svou nadstranickost, politickou nezaujatost a zpravodajskou objektivitu. Tak se stalo, že jediná politická strana ovládá neúměrně velkou část všeho tisku; a je velmi pravděpodobné, že tento nepoměr se dobou ještě zvětší zákazem nebo usměrněním časopisů politických odpůrců. – I další krok k uniformitě zpravodajství byl učiněn: hlavní pramen zpráv, z něhož čerpá své informace tisk i rozhlas, totiž Česká tisková kancelář, je dnes v podstatě odnoží ministerstva informací, spravovaného příslušníkem té strany, jež má už takovou moc v tisku samotném. Sem se sbíhají zprávy světových agentur a zde se z nich pořizuje výběr. Je na úřednících ČTK, aby výběr byl věcně i formálně objektivní a aby nebyli předběžnými cenzory v době, kdy si noviny jen velmi nesnadno mohou opatřovat přímé zprávy z ciziny. Není zatím mnoho důkazů pro obvinění ČTK ze záměrně stranického výběru zpráv; ale bude tomu tak i nadále? Kdo to zaručí a kdo o to bude dbát při dnešní obecné nechuti k pravdě, jež se právě těm či oněm nehodí do krámu?

Strana, jež usiluje o hromadné ovlivnění mas názorem, který zastává, nemůže opomenout nástroj nejúčinnější, rozhlas. Skutečnost, že československý rozhlas má v pověřenci ministerstva informací, v generálním řediteli, programovém řediteli, šéfredaktoru politického zpravodajství hlavní cenzory (v rozhlasu se o této funkci nemluví) a v řadě jiných horlivé zastánce téže strany, svědčí o porozumění pro význam rozhlasu jako politické zbraně. Zde také boj o mysl a duši českého člověka projevuje se nejlépe: politické zpravodajství je tendenční, mísí důvtipně zprávy s komentáři, užívá houfně zpráv agentur politicky vyhraněných, slovem, málo informuje a moc agituje. Vedení pražského rozhlasu dovede vysílat v nejlepší poslechovou dobu pravidelné projevy veřejně činných lidí, kteří kupodivu zase patří k té jedné straně, což patrně omlouvá úroveň i vkus jejich rozhlasové – agitace. Totéž vedení dovede však znemožnit přednášku národního umělce a vyškrtnout z textu slova jako „věčný" – pro jejich... nevědeckost. Podle vedení rozhlasu jediným světovým názorem je marxismus, jenž ostatně nemá soupeře; přesto však pro jistotu byly znemožněny přednášky a kázání v duchu křesťanského světového názoru. Neslyšeli jsme už někdy někde něco podobného?

Učinili jsme také úctyhodný pokrok na cestě k spoutanému tisku, pokud jde o osobní svobodu a bezpečnost nezávislého novináře; dovedli jsme jednoho bezdůvodně zavřít na celý týden, druhého zbytečně a ne právě slušně vyslýchat, třetího vyštvat z úřadu a na čtvrtého pořádat honičky a kampaně

hodné divokého Západu.* Zato hodné novináře, panečku, ty častujeme funkcemi, penězi, zájezdy. Jejich listům dovedeme opatřit papír, stroje, místnosti, valuty. Neboť také technické a distribuční možnosti pro všechny patří k předpokladům svobodného tisku. A ten, chce-li se takovým nazývat, musí znát jen jednoho pána: pravdivou informaci. Co jiného než reakce a fašismus je trvalé a programové překrucování fakt, předstírané „tlumočení vůle všeho lidu", nakomandovaná uniformita názorů, vzývání státní moci a lhostejnost k člověku, vlastenecké tlučhubství, fanatismus a optimismus, vyráběný v potu tváře u redakčního stolu! Není to všechno v našem tisku v míře, jež opravdu volá po odnacizování?

Odpověď na otázku danou v titulu zní tedy asi tak, že svoboda informace u nás je ohrožena vážnými nedostatky rázu mravního, politického i organizačního a že toto ohrožení je zvýšeno nebezpečím jejich uzákonění. Tiskové poměry za první republiky sotva mohly být zlé; nechtějme poukazem na ně tvrdit, že ty dnešní sotva mohou být horší a nestrkejme hlavu z chomoutu kapitalisticky stranického do železa totalitní uniformity! Především je třeba doznat, že není svobody projevu tam, kde listy nemohou volně vznikat a zanikat a kde není předpokladů pro nezávislý tisk. Zákon poskytuje mnoho možností, jak zabránit lidem mravně nebo národně vadným v novinářské činnosti. A pak, špatné noviny nejsou nebezpečné svou existencí, ale tím, že se nalezne dost špatných lidí, kteří je čtou; a ti lidé se nezmění tím, že jim vezmeme jako děcku dumlíka. Ostatně dnes se i špatnost měří politicky a stranicky – kdo má být soudcem?

Politická strana? – Všimněte si, co novin si zavedlo rubričky s obsahem jasně senzacechtivým, osočivým, ba i udavačským; a nemyslíte, že je to mor horší, než bývala nějaká ta večerníková kachna? – Cesta ke svobodné informaci vede decentralizací zpravodajské služby, zodborněním a odstraničtěním rozhlasu, omezením pravomoci ministerstva informací, podporou opravdu nezávislého tisku, úctou k novinám a jejich poslání ve státě, smyslem pro pravdu i názor druhých, a konečně – skutečnou vůlí ke svobodě vůbec. Bez ní není důstojného života, bez ní není pravdivé informace. Věřím, že tyto předpoklady u nás jsou a při trošce občanské odvahy i námahy se mohou uchovat. Jinak si starý Havlíček na onom světě bude muset povzdychnout, že ten Bachův absolutismus nebyl vlastně tak zlý.

* Bohdan Chudoba byl od 8. do 15. ledna 1946 držen ve vyšetřovací vazbě v souvislosti s nepodloženým podezřením z účasti na vyspekulovaném protistátním spiknutí na Slovensku. Jan Kolár byl v září 1946 vyslýchán kvůli údajnému vyzrazení vojenského tajemství v článku „Atomická energie a Jáchymov", otištěném 27. července 1946 v *Obzorech*. Pavel Tigrid byl v červenci 1946 perzekvován propuštěním z ministerstva zahraničí za článek „Věčná otázka našich dějin", uveřejněný 14. července 1946 v *Lidové demokracii*. Nejnapadanějším žurnalistou třetí republiky byl zřejmě Ferdinand Peroutka.

Paříž, konference a my

(*Lidová demokracie*, 20. října 1946)*

Je nesnadné líčit dojmy, jež po vstupu do Paříže pociťuje člověk odloučený po osm dlouhých let od země, kterou jako tolik jiných mladých lidí pokládal za kolébku i záštitu všeho, co bylo velkého a vznešeného v myšlení i v umění všech národů. Tato víra a tato láska byly otřeseny politickými událostmi mnichovskými; u mnohých se obrátily v zášť, u ostatních v lhostejnost. Sladká Francie tímto způsobem platila za zradu svých politiků. Toto všechno i mnoho jiných věcí tanulo mi na mysli, když naše letadlo se vznášelo nad noční Paříží, vysílající své první pozdravy tisíci světel svých bulvárů a svou poddávající se krásou, dávající znát, že nikoli všechen cit je mrtev pro tuto zemi a pro toto město. Bezprostředním úkolem bylo účastnit se závěrečných jednání pařížské konference jedenadvaceti národů, jejichž zástupci měli vypracovati návrh mírových smluv s válečnými pomahači Německa. Francouzská metropole měla tudíž žít ve znamení těchto významných porad a v lesku slavných osobností, které žily v jejím středu. Prvním poučením bylo, že Paříž a snad i celá Francie vzaly tuto skutečnost na vědomí s pocitem někoho, kdo si sice váží této pocty, ale má jiné, závažnější úkoly před sebou, které ho plně zaměstnávají. Pozorovatel s údivem zjišťoval, jak málo zájmu má průměrný Francouz na budování míru a na světovém postavení Francie; francouzské noviny sotva že vůbec zaznamenávaly průběh konferenčního jednání, jistě u vědomí čiré lhostejnosti čtenářů. Neboť Francie žije mezistranickými boji, skandály, černým trhem, starostmi o budoucnost franku, koňskými dostihy a úporným přemýšlením, jak žít z týdne na týden z platu, který je většinou špatným vtipem tváří v tvář inflační realitě a neuvěřitelné drahotě.

Paříž má prostě dvojí tvář. Ta první, to je Paříž, nejkrásnější z měst světa, Paříž bulvárů, parků, obdivuhodných a vkusných věcí, lidí s espritem a myšlenek s výhledem opravdu dalekým. Paříž sbírek a výstav, jakých hned tak nevidět, pozoruhodných divadel, odvážných výpadů tvůrčích, Paříž se spirituálním podnebím, jež vyhovuje každému, komu svoboda myšlení a tvoření a velká dobrodružství ducha nejsou prázdným pojmem. Druhá tvář Paříže, jíž nemůžeš uniknout a jež patrně patří zemi celé, je stísňující: denní, téměř hysterický shon, nejvíce po penězích; drahota, nedostatečnost platů, nejistota, co

* Viz Pavel Tigrid, *Ozbrojený mír*, str. 44–50.

se stane s frankem, zatlačují do pozadí zájem o všechno ostatní; odtud nepochybné a všudypřítomné zmaterializování života a velké části všeho úsilí, ať už politického nebo duchovního; korupce, u úředníků vysokých i malých, a skandály, tiskem nafouknuté jen proto, aby druhý den splaskly; zaprodanost celé řady velkých listů; neseriózност a povrchnost, patrná už před válkou, a nyní nabyvší rozměrů opravdu povážlivých. Okupace a válka nechaly své hluboké šrámy na tváři Francie; a jenom víra v jejího génia a v neobyčejné bohatství země dává naději na její zhojení.

Neboť úkol Francie není ani tak politický jako hospodářský. Jsou tu finanční a hospodářské problémy, na jejichž řešení pro mezistranické politické boje nebylo dosud času; jde především o drastická opatření finanční a pak o vypracování a splnění rekonstrukčního plánu, který by zajistil zvýšení výroby a životní úrovně na výši z roku 1938. Předpoklady k této konstruktivní práci nejsou dobré, neboť země je politicky rozeštvána a po osmnáct měsíců vysilována vnitropolitickým zápasem, který sotva byl skončen těsným vítězstvím vládní koalice v referendu minulé neděle. Parlamentní volby 10. listopadu asi nepřinesou takové rozvrstvení politických sil, které by vládě zaručovalo jistou většinu a mezistranickou spolupráci.*

Francie je dnes inflační zemí. Drahota je obrovská a ceny některých produktů jsou až stokrát větší, než byly před válkou. Zato jsou peníze kouzelným klíčkem takměř ke všemu, čeho si srdce a žaludek mohou přát. Váleční zbohatlíci dosud sedí na žocích svých nepoctivě získaných peněz, neboť vláda neměla odvahy sáhnout k rozhodným měnovým opatřením. Francouzská národní banka vydává týdně několik miliard franků nového oběživa. A dělník vydělávající i sto franků za hodinu těžko hodpodaří s tímto, na předválečné poměry nevídaným příjmem. Kromě těchto finančních a hospodářských problémů musí však ještě čtvrtá republika upevnit vnitřní demokracii a její instituce a v zahraniční politice pak nalézti své místo mezi Západem a Východem.

Západ a Východ... Dvě slova, jež se vznášela nad zlatým a rudým polokruhem Lucemburského paláce, který v 17. století postavil tehdy slavný architekt Salomon de Debrosse pro Marii Medicejskou a umístil jej do nejkrásnější pařížské zahrady... Západ a Východ, o to šlo: o dohodu mezi nimi běželo především, ne-li výlučně, na pařížské konferenci. Jejím úkolem bylo uzavřít mír s bývalými pomahači Německa; ve skutečnosti se zkoumalo, zda je mír možný mezi vítězi. Výsledkem mnohatýdenních a vyčerpávajících pařížských porad je, že mluvčí jedné mocnosti neuznává žádných doporučení odhlasovaných plénem konference, zatímco delegace jiného státu vůbec konferenci opouští a je rozhodnuta nepodepsati tu mírovou smlouvu s bývalým válеč-

* V referendu 13. října se Francouzi vyslovili pro vládní návrh ústavy. Následující parlamentní volby skončily vítězstvím komunistů před křesťanskými demokraty a socialisty, tyto strany také vytvořily koaliční vládu.

ným pomocníkem Německa, která neutvrzuje, nýbrž spíše poškozuje jeho zájmy.* Ale i jiné neblahé následky pařížského „definitivního rozdělení sil" se objevily s rychlostí blesku: Spojené státy přerušily jednání o půjčku Československu a zastavily s okamžitou platností dodávky z přebytečných amerických válečných zásob; zároveň však jsou ochotny k finanční a materiální výpomoci Německu, Rakousku a velmi pravděpodobně v dohledné době i Maďarsku. První praktické důsledky rozporu Západ–Východ se projevují a nepochybně další budou následovat. Kdo pozoroval průběh pařížské konference a seznámil se s postupem práce v jednotlivých komisích a se způsobem hlasování, který se v Lucemburském paláci vžil, ten sotva může být na pochybách o vlastním jádru neshod, nedůvěry a podezření, jež způsobily dnešní už jasné rozdělení světa na „východní" a „západní" blok. Tyto bloky zápasily v Paříži mezi sebou o mocenská postavení, o strategické hranice, o sféry zájmů, o hospodářské výhody – to vše s jakousi neurčitou, a přece stále přítomnou vidinou budoucího válečného konfliktu před očima. Američtí delegáti netají se svou snahou vynutit si sovětské rozhodnutí s co nejmenším časovým odkladem; totiž rozhodnutí o tom, čemu říkají „jasné ano či ne, pokud jde o světovou a demokratickou spolupráci". Američané nejsou ochotni k žádným dalším ústupkům a rozdělení sil na konferenci opravdu zatlačilo „východní blok" do defenzivy a celé řady porážek v plénu i v komisích, jež rozhodně nepřispěly k zlepšení vztahů mezi velmocemi. Otázka, kterou v Paříži dal americký novinář svým kolegům z celého světa, totiž zda celá konference nebyla obyčejnou komedií k oklamání důvěřivých lidí, nezní tak cynicky, díváme-li se realisticky na pracovní výsledky pařížských jednání, jejichž výsledek nebude ani závazným pro porady čtyř zahraničních ministrů, jež budou zahájeny 4. listopadu v New Yorku. Veliká ideová krize, v níž se svět ocitl bezprostředně po skončení nepřátelství, projevuje se v plných a nebezpečných konturách v mezinárodních vztazích, bez viditelné naděje na schůdnou cestu z ní.

Jak nesmírně nesnadné je pro malý stát udržet se nad hladinou rozbouřených velmocenských vod, prokázala pařížská konference nad jiné jasně. Nepochybně naše delegace dopustila se taktických i politických chyb, jistě nevolila vždy správný tón, jenž jedině sluší malému národu, určitě zbytečně často hlasovala tak, že naše poplatnost „východnímu bloku" byla přímo manifestační. Ale jaké možnosti měla v tomto velkém zápase velkých, jehož konce nelze dohlédnout? Kolikrát šlo v Lucemburském paláci opravdu o věc a kolikrát o výlučné zájmy velmocí a o hašteřivé hlasování „z trucu" Západu proti

* Usnesení pléna se snažila blokovat delegace Sovětského svazu, která byla nespokojená, že nedokáže prosadit své požadavky. Američané dali najevo své odhodlání konferenci opustit, pokud nepovede k přijatelným závěrům (zde je konkrétně míněn zřejmě problém mírové smlouvy s Itálií, která vedla územní spor o Terst s Jugoslávií).

Východu a naopak? A tak i na našich zádech několikrát se vybil svár velmocí, ať už v případě maďarského transferu nebo některých klauzulí hospodářských a reparačních.*

Postupem československých delegátů na pařížské konferenci odůvodňují Spojené státy (aspoň částečně) odmítnutí finanční a hospodářské pomoci našemu státu.** Je to výtka jen částečně zasloužilá; v očích „Západu" jsme totiž po pařížských poradách definitivně ve „východním bloku" a Amerika je první, která rozhodně nechce živit „žádné z kuřat sovětské slepice". Snad bychom blahovolnějším postupem v komisích a plénu konference si zajistili přízeň Ameriky; ale sotva nadlouho a jistě za velkou cenu. Amerika ztratila zájem na československém „kuřeti", když se přece ještě něco kloudného může vylíhnout z rakouských, maďarských, ba i německých vajec. Jinými slovy, je nezáviděníhodným úkolem býti dnes odpověden za mezinárodní politiku ČSR; neboť chyby a omyly, jichž se dopustíme na mezinárodním fóru, mění se nepochybně a okamžitě vinou celkové mezinárodní situace v obrovské prohry s následky velmi vážnými.

Neboť odtažení pomocné ruky strýčka Sama je jednou z nejvážnějších hospodářských událostí od května minulého roku; a ti, kdož v rozhlase a tisku celými ostouzečskými kampaněmi podstatně přispěli k těmto koncům našich hospodářských a finančních styků s Amerikou, kteří se posmívali organizaci UNRRA a na všechnu pomoc odpovídali zlými slovy, mohou nyní přemýšlet *o svém* příspěvku k budování státu. Epilog k pařížské konferenci je pro nás závěrem neveselým. Je pro nás i pro svět novým důkazem pravdy už snad každému jasné, že cesta sobectví, nacionální nenávisti, výbojné chtivosti a lhostejnosti k velkým myšlenkám naší civilizace, jak byla po této válce nastoupena, může vésti jen do záhuby. Je dosud čas k návratu. Ale není ho nazbyt.

* Viz pozn. pod čarou na str. 218n.

** Většina československé delegace mimo jiné aplaudovala projevu sovětského delegáta Vyšinského, který odsoudil americké půjčky a dary státům střední Evropy jako imperiální zotročování.

Rozdíly

(*Lidová demokracie*, 17. listopadu 1946)

Staré české přísloví praví, že kdo chce psa bít, hůl si najde... V posledních dnech kdejaký klacek byl dobrý, aby se jím bilo hlava nehlava do některých činitelů Čs. strany lidové a jejího tisku. Nejenom v sesterských časopisech Národní fronty, ale i na parlamentní půdě z úst člena vlády padla tvrdá a ostouzečská slova, jež rozhodně nepřispívají k pevnosti a jednotě Národní fronty, hlásané právě těmi, kteří ji tak často dovedou narušovat.* Nepatříme k těm, kdož se rozčilují nad každým silnějším slovem a jednookou kritikou, a nevoláme hned policajta na každého, komu trochu ujela pusa nebo pero. Je lepší pro demokracii i pro národ, diskutuje-li se v novinách, v parlamentě a na schůzích trochu rozčileněji a hlasitěji, než nemluví-li se o ničem z obav před možnými následky. Bylo kdysi řečeno, že míra svobody a demokracie v té či oné zemi pozná se nejlépe podle toho, kolik veřejné kritiky vlády, parlamentu a institucí se ozývá až za hranice, a podle vlivu, který tlak veřejného mínění má na ty, kteří vládnou. Kde není této diskuse, tam není demokracie a není svobody. – Ani tentokráte nechceme si stěžovat, tvářit se uraženě a volat policajta; víme, že rozčilení není program a že nejspíše prozrazuje slabost protivníkovu, užívá-li se klacku místo argumentu. Jde nám jen o ozřejmění některých *zásadních* rozdílů, které jsou mezi námi a našimi ideovými odpůrci a které ještě dlouho budou hlavní příčinou srážek.

Uvědomme si především, že dnes se ve světě potýkají jen dva světové názory: komunistický a křesťanský. Co se pokouší udržet se mezi těmito dvěma silami, není než přívěskem jednoho či druhého; při jisté poctivosti octne se vždycky nakonec na osudné křižovatce, kde se musí rozhodnout pro jeden z těchto proudů. Tím není řečeno, že syntéza je vyloučena. Naopak, je možná: ovšem jen tehdy, změní-li marxisté od základu stavbu své nauky, o níž sami říkají, že je vývojová. Stoupenci světového názoru křesťanského pak musí pevně trvat na všech svých základních myšlenkách, které jsou neměnné a trvalé v každé situaci a v každé době po tak dlouho, pokud bude možno hovořit

* Komunistický ministr informací Václav Kopecký prudce napadl týdeník *Obzory* 13. listopadu v rozpravě v informačním výboru parlamentu. Obvinil je z protisovětského štvaní a poškozování čs. zahraniční politiky, jejich redaktory nazval „traviči veřejného mínění", přisoudil jim velezrádné úmysly a vyhrožoval jim potrestáním. Blíže se této aféry dotýká kapitola „Nešalebné obzory" v úvodní studii k antologii.

o křesťanské éře naší civilizace. A v tom tkví první rozpor mezi námi a našimi odpůrci, který se znovu a znovu bude projevovat. Zatímco marxisté měnili a budou měnit své zásady a cíle podle potřeby, takže často není jasno, jde-li o politiku nebo o taktiku, světí-li jim účel všechny prostředky, stoupencům křesťanského světového názoru půjde vždycky o mravní hodnotu všeho lidského počínání ve světle neměnných zásad křesťanské etiky. A účel jim nikdy nebude světit prostředky, které, jsouce nemravné, nakonec znehodnotí i cíl sám o sobě dobrý a užitečný. Uveďme příkladem náš dvouletý plán: cíl je správný, dobrý a užitečný. Má-li se však k němu dospět prudkými zásahy do svobod člověka, jeho fyzickou i duchovní reglementací, neúměrným zbyrokratizováním státní mašinerie, podlomením fyzického a mravního zdraví mládeže, bezohledným „nasazováním" a škodlivými hromadnými přesuny lidí z jednoho povolání do druhého, pak je třeba býti kritickým i při provádění tak nádherného plánu, jakým je československá dvouletka, a hledat takové prostředky, které by neznehodnotily vznešený cíl. Znamená to v podstatě splnit dvouletý plán *čestně*, to jest způsoby, které by byly v souladu s naší duchovní i politickou tradicí a které, osvobodivše člověka z pout bídy hmotné, neuvrhly by ho v železa nesvobody duchovní a občanské. Záleží-li tedy kovaným marxistům výlučně na zdařilém splnění dvouletého plánu, jde nám stejnou měrou o způsoby a prostředky, jimiž se to stane.

Vezměme jiný příklad. V novém státě byli dva občané bezprávně a protiprávně vězněni, jeden po patnáct měsíců a druhý po jedenáct měsíců. Ukázalo se, že nařčení byla lichá, že k svědectví se užívalo příslušníků gestapa a že vyšetřující komisaři hrubě zneužili své úřední moci tím, že jim nešlo o zjištění pravdy, nýbrž o přípravu politického monstrprocesu. Nuže, z hlediska marxistického učení dva ubohoučtí občané, po měsíce neprávem vězněni, znamenají pramálo; marxistům jde o blahobyt a hmotnou prosperitu celých mas, a jak řekl jeden z jejich největších představitelů – když se kácí les, lítají třísky. Pro nás však je důležitým a cenným každý jednotlivý člověk; nespravedlnost je pro nás nespravedlností, ať je velkou nebo jenom malou; a vzíti člověku nespravedlivě to nejcennější, co má, jeho svobodu, pokládáme za zločin, který nesmí zůstati utajen. Zde opět je možno postihnout zásadní rozdíl mezi námi a našimi odpůrci: pro ně dva nevinně věznění lidé jsou nejvýše administrativním nedopatřením, nepříjemným hlavně proto, že provinivší se jsou příslušníky strany, ke které se hlásí. Proto jejich tendencí je celou záležitost ututlat a přejít k dennímu pořádku. Pro nás však je nespravedlnost, byť i jen na dvou lidech, zásadní věcí, a zásadní musí být, nemáme-li se sami provinit zradou ideálů, ke kterým se hlásíme. Ozveme-li se však, hned se o nás rozhlašuje, že podrýváme autoritu úřadů, autoritu lidového soudnictví, že se zastáváme zrádců a kolaborantů (ačkoli právě nevina těchto lidí prokazuje pravý opak), že se chytáme hnidů, a nutí nás, abychom odpověděli na otázku, zda „v Národní frontě, nebo proti ní".

A dále: hájíme zásadu, že pravda, byť i nepříznivá nebo nepříjemná, je lepší pro člověka i pro národ než seberůžovější lež. Hlásíce se k idealismu, jsme hotovými realisty, pokud jde o jisté pravdy a skutečnosti, ve srovnání s těmi snílky a romantiky, kteří vyznávajíce marxistické učení o nadřazenosti hmoty nad duchem zavírají hbitě oči před každou skutečností a pravdou, která je nepříznivá nebo která svou prostou existencí ohrožuje to, co vyznávají. Zejména jsme takovými realisty v politickém životě, neboť v něm více než kde jinde je třeba pracovat s fakty, a nikoli s chimérami. Jedině z tohoto hlediska podrobili jsme kritice některá rozhodnutí naší delegace na mírové konferenci v Paříži a měli jsme několik připomínek ke škodám, které našemu státu způsobilo neodpovědné a zbytečné štvaní v části našeho tisku a rozhlasu proti západním velmocem.* Nepokládali jsme za nutné při upřímném přátelství a obdivu k spojeneckému slovanskému Sovětskému svazu živit zášť a nenávist k těm zemím na Západě, které za války i po ní podporovaly a umožnily naše osvobození, které v koalici s Ruskem rozbily hitlerovské Německo a jejichž činy vůči nám po válce byly všechny bez výjimky přátelské. To se ovšem nemohlo líbit snílkům, romantikům a nenávistníkům, kteří chtějí mít všechno černé nebo bílé a kteří se zrovna příkladnou nedbalostí všech fakt nadali nám reakcionářů, zrádců, rozbíječů Národní fronty a volali na nás ne jednoho, ale hned celou armádu policajtů.

A tady jsme u dalšího a velmi závažného rozdílu, který je mezi námi a našimi odpůrci. V novinách, ve veřejných projevech, při vyšetřováních na policii, vždycky a bez výjimky se nám naznačuje, že naše obrana zásad, které vyznáváme, naše kritika, doložená nezvratitelnými skutečnostmi, je částí jakéhosi spiknutí, na kterém mají zájem jakési (blíže neurčené) temné síly, ba dokonce i nějací (blíže neurčení) činitelé v zahraničí. Není to ani nový, ani původní způsob zneškodňování politických odpůrců, a při lepší režii, než byla ona v aféře Kolakovičově, mohlo by se to jednou i podařit.** Ale to není důležité. Důležité je jenom to, že tito materialisté nedovedou už pochopit, že by se našel člověk, který by dovedl hájit zásady, které vyznává, z toho prostého přesvědčení, že jsou správné, spravedlivé a pravdivé. Nemohou než předpokládat, že bít se za takové nehmotné a neproduktivní věci, jakými jsou svoboda, pravda, sprave-

* Tato kritická stanoviska zaznívala nejsilněji v *Obzorech* a na debatním večeru s Pavlem Tigridem, Ivo Ducháčkem a Bohdanem Chudobou, který uspořádal 7. listopadu Klub lidových akademiků ve Slovanském domě v Praze. (Pikantní bylo, že se beseda uskutečnila v den výročí sovětské říjnové revoluce, což promptním kritikům z *Rudého práva* a *Tvorby* posloužilo jako zvlášť přitěžující okolnost.) Chudoba se také 1. listopadu v zahraničním výboru parlamentu obrátil na náměstka ministra zahraničí Clementise s jedenácti dotazy na postup československé delegace v Paříži.

** Chorvatský kněz Tomislav Poglajen-Kolakovič byl v lednu 1946 zatčen a obviněn z organizování protistátního spiknutí na Slovensku ve spojení s luďáckou emigrací. Koncem června bylo trestní řízení pro nedostatek důkazů zastaveno a Kolakovič byl propuštěn.

dlnost, víra a láska, musí býti podloženo nějakými hmotnými nebo jinak nekalými zájmy. Nemohou už pochopit, oni, revolucionáři, smysl a význam gesta, byť i zdánlivě marného, oběti, byť i zdánlivě zbytečné. A to je jedna z nejhlubších propastí mezi materialistou a idealistou.

Od Zlatého pobřeží až po Bílinu

(*Lidová demokracie*, 16. března 1947)

Stalo se to až na Zlatém pobřeží v dálné západní Africe a jsou tomu už tři roky. Měl tehdy slavný pohřeb sir Efori Atta, náčelník státu Kibi; za smutečních ceremonií záhadně zmizel vysoký funkcionář ze sousedního města, pan Akyea Mensah, jehož ostatky byly později nalezeny. Byli svědci, kteří tvrdili, že v korunním sále viděli jeho tvář probodenou zvláštním mečem. Šlo zřejmě o rituální vraždu: na Zlatém pobřeží se věří, že zemře-li velký muž, musí jeho stín provázet duch muže přibližně stejného významu a zásluh, jaké měl zesnulý. Osm mužů se uvolilo prokázat velkému náčelníku tuto poslední službu. Byli usvědčeni soudem, skládajícím se až na jednoho Evropana z domorodců, a odsouzeni k smrti. Právní zástupci odsouzených se odvolali k nejrůznějším autoritám, které nakonec vždy potvrdily nález instance předchozí. Poprava byla odložena celkem čtyřikrát – až konečně pět odsouzených (jeden zatím zemřel, dva byli omilostněni) mělo být oběšeno 4. března 1947. Zpráva proběhla britskou Dolní sněmovnou jako blesk. Osmdesát sedm poslanců všech stran podniklo prudký útok na ministra kolonií; vůdce opozice Churchill vytáhl nejtěžší kusy své řečnické zbrojnice v souboji s předsedou sněmovny, který odmítal dát celou věc na pořad dříve, než se vyřídí ostatní záležitosti; běželo však o každou minutu, neměla-li debata být už zbytečnou; všechen tisk všech politických stran hned druhý den podrobil zdrcující kritice cesty spravedlnosti v britském impériu a ministr kolonií v Londýně s úzkostí očekával, zda jeho telegram, v němž sděloval guvernéru Zlatého pobřeží rozhořčení parlamentu i britské veřejnosti, přišel včas. Přišel, v poslední chvíli; odsouzenci unikli oprátce popáté.

Co je na tomto případu ze Zlatého pobřeží zajímavého a v čem je poučení i pro náš politický život? Je dvojí. Především v tom, že na devadesát poslanců bez rozdílu stranické příslušnosti vzalo za svůj případ pěti černochů z lůna Afriky, usvědčených z vraždy a nelidským způsobem pětkrát postavených tváří v tvář smrti; že všechny listy bez rozdílu na prvních stranách tlumočily názor britské veřejnosti; že se svedl vášnivý boj ve sněmovně o věc, jež neměla nejmenšího významu politického. A to vše se stalo v době lítých zápasů vlády s opozicí, ve chvíli, kdy Churchill jménem opozice položil vládě otázku důvěry, v průběhu mohutného klání, jakého je schopen jen opravdu demokratický parlament, o problémech Indie a impéria vůbec, o hospodářských nesnázích země, ve dnech zásobovacích a dopravních potíží, vzniklých sně-

hovými vánicemi. Všechno muselo ustoupit, i stranické svary, před otázkou lidskosti a práva, na něž má nárok i člověk usvědčený z vraždy. Nevěřím, že demokracie, jež se takto dovede projevit, je v úpadku; naopak, jen taková demokracie, která uprostřed bojů politických, hospodářských a stranických nezapomněla samých základů, na nichž spočívá, jde správnou cestou.

A druhé zajímavé poučení je v tom, že ani parlament, ani vláda, ani síla veřejného mínění nemohly změnit platný rozsudek řádného soudu. Všichni mohli jen sdělit guvernéru, že „provedení čtyřikrát odložené popravy by hluboce otřáslo veřejným míněním v této zemi". Podle zákona jen guvernér může uděliti milost a jenom on sám může rozhodnout. Nepochybně že v tomto případě milost udělí a odstoupí, neboť mu vlastně byla projevena nedůvěra. I v tomto případě platný zákon je instance nejvyšší; možno ovšem na podkladě zkušeností uvažovat o jeho změně nebo o zákoně novém, řádně vypracovaném a parlamentem schváleném. Taková a nejiná je cesta demokracie.

Budiž nyní dovoleno přirovnání, ne proto, aby jedni byli opěvováni a druzí haněni, ale aby bylo co nejlépe ozřejměno stanovisko těch několika lidí u nás, kteří důsledně odmítají pojetí „vlčí svobody", za dosti ryčného posměchu nemalé části politické veřejnosti. Nikoli v lůnu temné Afriky, ale v českém pohraničí se staly zločiny; zásady práva, spravedlnosti, a hlavně lidskosti byly hrůzným způsobem porušeny; nikoli z pohnutek rituálních, ale nízkých a nečestných. Po jejich zveřejnění bylo třeba očekávat, že hladina veřejného mínění se zvedne: že vláda, parlament, tisk, veřejné instituce a politické strany ve vzorném unisonu vysloví své rozhořčení nad nelidskostí a nespravedlností, tak strašným způsobem projevenou; že závodní organizace budou posílat plamenné protesty; že Svaz osvobozených politických vězňů manifestačně odsoudí český gestapismus; že náprava podle platných zákonů bude sjednána a výsledek šetření oznámen. Místo toho – mlčení. Mlčení o událostech samotných; mlčelo a mlčí *Rudé právo*, *Práce*, *Mladá fronta*, *Zemědělské noviny*, mlčí desítky jiných deníků a týdeníků, hlásících se vždy v březnu k humanitnímu odkazu Masarykovu, mlčí Svaz osvobozených vězňů, ÚRO, vláda, ba i parlament. Tam v jeho bezpečnostním výboru, po naléhavé interpelaci poslanců lidové strany, byla volky nevolky zřízena komise, jež nejprve projedná případ varnsdorfský, jistě naléhavý, ale ani zdaleka tak závažný jako události bílinské nebo kamenické.* Je to málo? Ano, je to málo v národě, jehož dějinami jako červená nit se vine boj za základní lidská práva.

* Na protest proti právoplatnému navrácení textilní továrny ve Varnsdorfu původnímu židovskému majiteli v březnu 1947 vyvolali místní komunisté a odboráři stávku průmyslových dělníků v celém okrese. Majitel Emil Beer byl přepaden na ulici, uvržen do vazby a stal se terčem lživé kampaně jako údajný germanizátor a asociální fabrikant, zasluhující vypovězení z republiky. Případy bílinský a českokamenický se staly pro demokratickou veřejnost synonymy „českého gestapismu". První z nich odhalil šéfredaktor *Lidové demokracie* Josef Doležal pod pseudonymem O. B. Zornik v reportáži „Ostrá bílinská kysel-

Zato se hodně mluví o těch, kteří nemlčeli. Jsou prý zastánci starého a shnilého řádu, bojí se lidu a jeho spravedlnosti, sejčkové to jsou, traviči vod a nepřátelé pokroku. „Stačí, aby tito sejčkové na chvíli umlkli," prohlásil jeden člen vlády, „a lidé v nejkrásnější shodě a s nadšením pracují na díle obnovy."* Také nacisté v nejkrásnější shodě pracovali na svém díle a ani trochu je nezajímaly způsoby SS a gestapa a hromadné vraždění v koncentrácích. Pokládám si za čest býti nepřítelem takového pokroku, v němž ideologie a stranictví jsou nad lidskost, právo a zákon. Kdy už se pochopí, že hájit je nemá se stranictvím nic společného? Že případ afrických černochů jako případy v Bílině, Kamenici, Rýmařově a jinde nejen mají, ale musí býti záležitostí *všech*? Že je nám zcela lhostejno, zda viníci jsou komunisté či lidovci? Že se stejně houževnatě budeme bít za komunistu, stane-li se obětí ukrutnosti, bezpráví nebo nezákonnosti?

Jak by to bylo všechno prosté a křišťálově jasné, kdyby nebylo ne snad traviců vod, ale hlupáků a fanatiků, kteří zamotají i přirozené a samozřejmé zásady v klubko dialektické problematiky. Jsou hotovi kdejakou špatnost nazvat „obranou vymožeností revoluce". Vymožeností revoluce jsou pro každého řádného občana retribuční a nacionalizační dekrety, lidová samospráva, lidové soudy, nové zákony, košický a Gottwaldův vládní program; a tyto je třeba hájit, hájit důsledně a vždycky, padni komu padni! Případy, o nichž se hovoří, včetně případu varnsdorfského, jsou hrubým porušením vymožeností revoluce, pokud za vymoženost revoluce nepokládáme také bezpráví a nelidskost. Čte se v listě *Kulturní politika*: „Buďto s lidem, nebo s fabrikantem, to znamená proti lidu!"** Jaká to zvrácená dialektika. „Lid" i „fabrikant" jsou si před zákonem rovni: a je-li podle zákona, i toho revolučního, toho, který je „vymožeností revoluce", v právu fabrikant, pak samozřejmě s fabrikantem proti „lidu", který ostatně bude sotva početnější než závodní rada dotyčného podniku. „Nový právní řád" nevzniká, jak se domnívá poslanec Zápotocký, z porušování starého; nevzniká ani ve stávkách, pouličních sroceních, stra-

ka" (v: *Obzory*, č. 8, 22. února 1947, str. 122n.), v níž zveřejnil šokující fakta o několikaměsíční hrůzovládě rozpoutané pod rouškou stíhání nacistů komandem desperátů v létě 1945 v severočeských lázních. Podobný příběh pseudorevolučního teroru odehrávající se od června 1945 do března 1946 v režii samozvaného „národního správce" Charouse v České Kamenici zdokumentoval důkladně Michal Mareš na stránkách *Dneška*, roč. 1, č. 49 a 50–51, 27. února a 6. března 1947. K vyšetření všech tří případů byla 12. března 1947 na návrh nekomunistických stran v bezpečnostním výboru parlamentu ustavena šestičlenná komise, složená paritně z poslanců hlavních stran Národní fronty. (K bílinskému případu blíže kapitola „Nešalebné obzory" v úvodní studii k antologii.

* Vyjádřil se tak ministr informací Václav Kopecký na adresu redaktorů *Obzorů* a *Vývoje*, poté co na oba časopisy mimořádně ostře zaútočil 13. listopadu 1946 v informačním výboru parlamentu. (K incidentu blíže zmíněná kapitola „Nešalebné obzory".

** Viz Vladimír Kaigl, „Proč stávky", v: *Kulturní politika*, roč. 2, č. 26, 14. března 1947, str. 3.

nických manifestacích. Nový *právní* řád vzniká a roste z velmi starých kořenů velmi starých zásad spravedlnosti, práva, lidskosti, svobody a pravdy. Bez těchto kořenů bude neobyčejně snadné jej opět vyvrátit. A to platí všude. Od Zlatého pobřeží až po Bílinu.

Stát a jeho mísa čočovice

(Lidová demokracie, 3. června 1947)

Jeden z žijících a dosud svobodně myslících filozofů, Mikuláš Berďajev, napsal nedávno na okraj druhé světové vojny: „Válka nedala odpověď na žádnou otázku významnou pro lidský život. Žijeme v prostředí nenávisti, úskoku a lží." Je to strašlivá věta, přiznáme-li, že je pravdivá. Válka a její vítězné skončení, zaplacené a dosud splácené daní z lidskosti, krve i statků, vyvedly evropské národy z nejtemnějšího žaláře nacismu; ale neosvobodily lidi ze strachu před novou válkou, nesvobodou, zotročením a bídou. A proti této skutečnosti, pociťované řadovým občanem kteréhokoli nacionálního státu den co den, je rej státem či politickými stranami placených optimistů, opěvujících nejrůznější chomouty coby záštity pravé svobody, jen výskotem bláznů nad propastí. Písnička je stále stejná: musíme ti, lide obecný, utáhnout opasek ještě o další dírku; musíme ti vzít ještě kousek tvých práv a tvé svobody; musíme tě oloupit ještě jednou o přepych práva a spravedlnosti a pravdy. To vše ve jménu zlatého věku, hotového ráje na zemi, který chystáme ne-li pro tebe, tedy pro tvoje děti, jistě pak pro jejich potomky! Proto v zájmu této skvělé budoucnosti živořme vesele dál a říkejme tomu šťastný život, stavme přeludy ze lží a polopravd a posvěťme všechny prostředky, i ty nejhorší, jen když nás povedou k cíli! To nám říkají třikrát denně po celý rok.

Každý boj o moc je provázen násilím na pravdě; je jasné, že nikoli lid, ale stát, jeho instituce, jeho byrokracie, nastupuje na místo neomezených vládců a feudálních pánů; že sociální a hospodářské revoluce či změny v mnoha státech po této válce často nevedou k spravedlivějšímu rozvrstvení práv a povinností lidí, nýbrž jen k přesunům moci nad lidmi, jejímu posílení a rozšíření. Státní absolutismus a zbožnění státu, jehož nejvlastnějším živlem je nenávist a nedůvěra, se povýšily na program – ve jménu lidského blaha!

Ani my jsme neunikli této nákaze. I u nás stát žádá nové a nové oběti na svobodě, právech a životní úrovni občanů ve jménu lepší budoucnosti. Jde jen o to, aby mu jako Budulínkovi s jídlem nerostla chuť a aby jeho práva se neproměnila ve zvůli; stát má sloužit člověku, nikoli ho znásilňovat; státní absolutismus může být stejně nebezpečný jako absolutní vládce; a státní kapitalismus, v nějž se proměňuje dnešní socialismus v praxi, neméně dravý a sociálně nespravedlivý než kapitalismus liberalistický. Proto jedním z úkolů politiků, vzdělanců a svobodymilovných lidí vůbec je bdít nad tím, aby stát

měl jen tu moc, kterou nezbytně potřebuje k službě občanům. Moc korumpuje, absolutní moc korumpuje zcela: jestliže dnes dáme státu moc, aby rozhodoval o tom, jakou výchovu mají mít mladí lidé, jaké povolání si musí zvolit, jaké práce a kde musí proti své vůli vykonávat, bude nejen nesnadné mu později tato práva brát, ale i znemožnit mu další pronikavé zásahy do občanských svobod. Cesta „dočasných a nevyhnutelných obětí" na právech a svobodách lidí v „zájmu státu" je jednou z nejvíce zneužívaných a končívá porobou nebo válkou.

Žel, že u nás je dosud málo vůle k rozpoznání a zažehnání tohoto nebezpečí. Právě ti, kdož jako lvi by se měli bít za svobodu větší a větší, totiž čeští vzdělanci, básníci, spisovatelé, vědci, stali se mnohdy nejhorlivějšími přisluhovači státního absolutismu. Jim byla určena slova prezidentova: „Varuji před nějakým zbožněním státu a jeho orgánů. Stát a společnost není a nemůže býti absolutním pánem individua a jakýmkoli fetišem."* Pro mnohé však je; hlavně ovšem proto, že jim stát umožnil postup, funkce, moc, organizace, že jim dopomohl k jasné zradě vzdělanců. Nelze vyčítat starým a osvědčeným komunistům v řadách spisovatelů, umělců a vědců, že když přišla jejich chvíle, zasedli k veslům i stolům; těm prostě nebylo dáno poznat svůj blud, chytili se do sítě vlastních pověr a neznalostí. Ale co si myslit o těch, kteří tak učinili prokazatelně z důvodů nízkých a nečestných? Těch, kteří zaměnili pravdu za pravdu partajní, ideály za mísu čočovice? Kteří se dali na modloslužebnictví státní moci, ba co hůř, moci politických stran? Odpověď na tyto otázky byla už dána ústy povolanějšími, zejména kritikem prof. V. Černým; profil českého spisovatele, tohoto následovníka tolika velkých a šlechetných bojovníků za svobodu a myšlenku, je rmutlivý. Soudobá tvorba vypadá podle toho.

Logickým důsledkem takovéto poplatnosti, zejména těm stranám, pro které svoboda člověka a svoboda mínění je základním nebezpečím, je povinnost nemluvit pravdu. Spisovatelé a umělci, kteří mají býti rytíři pravdy a jejími zastánci, položili hlavu do chomoutu stranické či státní káry a pomáhají ji táhnout i s celým nákladem lží, polopravd a demagogií. Čísti výpotky těchto českých spisovatelů znamená měřit hloubku mravního i intelektuálního pádu celé řady byvších mistrů kultury. Někteří užívají lži z přesvědčení, jiní z neznalosti; ale všichni podávají jen takový obraz světa myšlení, který je dovolen a který vyhovuje ideologii a straně, v jejíž službu se uvázali. Jejich pojmy jsou zmatené, jejich soudy zatížené strachem o vlastní postavení, uniká jim polovina světového dění, poněvadž ji nesmějí vidět. Co víc, jejich zaměstnavatelé jim co chvíli přikazují nenávist, kterou mají rozsévat; chtějí po nich, aby proti přímému zájmu všeho slušného lidu přilévali oleje do světového požáru ne-

* Tato slova pronesl Edvard Beneš 17. června 1946 ve svém působivém projevu z tribuny prvního sjezdu českých spisovatelů, jehož čestným předsedou byl zvolen.

důvěry, podezřívání a nenávisti. Tato služebnost jde od falšování zahraničněpolitických zpráv až k „poezii" národního básníka S. K. Neumanna, který nazývá hlavu Spojených států dolarovým paďourem.*

Říkám s plným smyslem pro odpovědnost: Lže se víc než za první republiky – ve jménu lidu a jeho budoucnosti. Je smutné, že nejeden český spisovatel vede v tomto mumraji a že naopak mlčí tam, kde by otevřeně se měl postavit proti nelidskostem, bezpráví a teroru. Čekáme na vůdčí osobnost, nikoli politického vůdce, ale myslitele-bojovníka, jakého mají Francouzi v Maritainovi a Bernanosovi, velkého syntetika, který by viděl dál než na politický obzor dneška, který by vyvrhl lež a nenávist a doktrinářství. V našem národě je dosti zdravých sil, mimo zpronevěřivší se část inteligence, které nám takovou osobnost jednoho dne dají.

* Stanislav Kostka Neumann, jemuž byl udělen titul národního umělce, použil tohoto přirovnání na adresu Harryho S. Trumana v politické básni „1. máj 1947", otištěné v *Tvorbě*, roč. 16, č. 21, 21. května 1947, str. 382. Pravidelný průvodce *Vývoje* událostmi uplynulého týdne Chronologicus (tentokrát zřejmě P. Tigrid) ve sloupku „Dolarový paďour Truman" vyjádřil bez obalu své mínění o tomto literárním výtvoru a jeho autorovi: „‚Báseň' S. K. Neumanna není totiž jen hrůzná a nechutná rýmovačka bez ladu, skladu a významu. S. K. Neumann má v naší komunistické straně asi to postavení a význam, které měl Horst Wessel nebo Dietrich Eckhart v hnutí páně Hitlerově. Je to jakýsi slavnostní lyrický mluvčí strany. (...) Ústy S. K. Neumanna mluví Komunistická strana Československa." Viz *Vývoj*, č. 22, 28. května 1947, str. 472. Báseň ovšem nevyvolala jen širokou a rozhořčenou výměnu názorů v českém tisku, ale také diplomatickou zápletku. Americký velvyslanec v ČSR Lawrence A. Steinhardt předal československému ministerstvu zahraničí protestní nótu, na kterou reagoval ministr Jan Masaryk oficiální písemnou omluvou.

Balkánské rizoto, puče a senzace

(*Obzory*, 28. června 1947)*

Divoký nadpis k článku o neméně divokých událostech. Staly se všechny v rozpětí několika málo dnů a byly vítaným soustem pro senzaceechtivé novináře a jejich čtenáře. Co se stalo? Nic méně a nic více než že balkánským soudkem prachu bylo dosti nebezpečně pohnuto a že je i nadále držen v suchu k dalšímu upotřebení. V Maďarsku bylo objeveno protistátní spiknutí, pohotoví maďarští politikové utekli do ciziny, aby tam snad dali základ další maďarské vládě v exilu, méně pohybliví veřejní činitelé byli zatčeni a z vládních poslanců se staly živly státu nebezpečné. V téže době v Bulharsku byl ze zrady obviněn vůdce opozice Petkov, došlo k rozsáhlému zatýkání v zemi a opoziční poslanci byli zbaveni svých mandátů. V téže době vzrostl tlak komunistů na ostatní strany v Rumunsku, v téže době v Rakousku vyvolali komunisté dost vážnou vnitropolitickou krizi a v téže době v Polsku došlo k novému rozvětvenému zatýkání v řadách opozice Mikołajczykovy.

Tyto a podobné události nemohly překvapit nikoho, kdo sleduje mezinárodní politiku a velmocenské soutěžení. Je totiž romantickým marněním času hrát si na detektivy a zjišťovat, kolik pravdy je na jednotlivých obviněních, do jaké míry politikové byli či nebyli do spiknutí zapleteni a co bylo cílem jejich úsilí. Bylo by to jako sledovat rušný děj na jevišti a vůbec si nevšímat prostředí, kulis, v nichž se odehrává. A kulisy jsou tentokráte zhruba tyto: Spojené státy před nějakou dobou přešly do diplomatické ofenzivy v Evropě; tato ofenziva byla nazvána „Trumanova doktrína" a její hlavní zbraní měla být diskriminace v hospodářské politice USA vůči evropským státům. Amerika je ochotna půjčovat a pomáhat v hospodářské obnově těm evropským státům, které podle Trumana „chtějí a mohou žít vlastním životem". Jinými slovy, Amerika zavřela svou štědrou ruku těm zemím, o nichž se domnívá, že nejsou demokraciemi v tom smyslu, jak jim Nový svět rozumí, že tam lid nemohl ve svobodných volbách vyjádřit své skutečné politické smýšlení, anebo jejichž vlády zdají se býti loutkou v rukou jiné mocnosti.

Na těchto státech Amerika zájem nemá, neboť je pokládá za své možné nepřátele a odpůrce toho způsobu mezinárodní spolupráce, na který USA jedině věří; a je ochotna, podle výroku amerického politika, „nechat je dusit ve vlast-

* Viz Pavel Tigrid, *Ozbrojený mír*, str. 51n. Článek zde vyšel zkráceně pod názvem „Puče, sensace, obvinění".

ní šťávě, bez jediné unce tuku od strýčka Sama". Podle původní verze by to byla jistě krutá a často i nespravedlivá politika; ovšem ministr Marshall původní málo jemně vyjádřenou doktrínu podrobil už revizi. Dne 5. června ministr Marshall ve svém projevu změnil strohou Trumanovu doktrínu v svižnější Marshallovu politiku. Spojené státy nyní chtějí podle Marshallovy formulace změnit svou hospodářskou politiku v Evropě a pomáhati všem *bez rozdílu*, ovšem za předpokladu, že „evropské státy samy se uchopí iniciativy a dohodnou se na společném postupu". To je ovšem hudba vzdálené budoucnosti; mezitím hospodářský konflikt je v plném proudu.

Bylo možno předpokládat, že státy touto diskriminační politikou postižené nesloží ruce v klín k nečinnému přihlížení. Velmocenský souboj, který [se] vlastně už od konce války svádí, je určován řadou útoků a protiútoků, akcí a protiakcí, úderů a protiúderů, krátce rozkošnou politikou oko za oko a zub za zub. A právě v těchto dnech jsme svědky přímé odpovědi postižených na „Trumanovu doktrínu". Jsme daleci toho, abychom (shodně s některými západními státníky) obviňovali SSSR z přímého vlivu na události v zemích střední a jihovýchodní Evropy; nemáme k tomu žádných důkazů. Jisté je jenom to, že takřka ve stejnou chvíli komunistické strany hned v několika zemích najednou přistoupily k rozhodným akcím proti svým politickým odpůrcům a že tato činnost je provázena obnovenými sliby věrnosti Sovětskému svazu. Cílem je buď rozdrcením opozice zmocnit se vlády v těch zemích, kde komunisté dosud byli v menšině, nebo (rovněž zneškodněním politických odpůrců) upevnit vládu tam, kde komunisté jsou u moci a vykonávají ji. Tímto způsobem levicové režimy v této části světa znásobily svou moc a okázale dały najevo Spojeným státům, že mají dost síly dělat si věci po svém. A nepochybně ji mají. Na Západě nikdo si nedělá iluzi, že by se opravdu něco mohlo změnit protestními nótami, i kdyby byly ostré a počítaly se na desítky. Země střední a jihovýchodní Evropy se pokládají za „výlučnou oblast sovětského vlivu" a diplomatické nóty jsou v této situaci jen papíry, které se zdvořile vyměňují. A tak dosud neskončený vývoj událostí v této části Evropy možno pokládat jen za další, nebezpečný tah v mocenské hře o vliv a možnost rozhodování, o nástup do vysunutých postavení na kolbišti světové diplomacie, která se nyní stahuje do ještě hlubších zákopů nedůvěry a vzájemného osočování.

Čirou shodou okolností právě v době tohoto zvýšeného mezinárodního napětí obě komunistické strany Československa vystupňovaly svou kampaň proti nejsilnější politické straně na Slovensku a vynutily si projednání celé záležitosti ve zvláštní schůzi Národní fronty.* Kdo zná naše poměry, ví, že tato

* Schůze Národní fronty 11. června se zabývala obviněním Demokratické strany komunisty, že ve svých řídících strukturách ponechává stoupence Tisova režimu, kteří vyvíjejí protistátní činnost. Představitelé NF rozhodli ustavit politickou komisi, která měla zmí-

současnost byla opravdu náhodná a že napětí kolem Slovenska nevzniklo z důvodů mezinárodněpolitických. Osočování a útoky komunistického a odborového tisku, obviňujícího Demokratickou stranu z ilegální, protistátní činnosti, byly však co do intenzity neméně prudké než obdobné kampaně ostatních komunistických stran v jiných zemích proti politickým odpůrcům. V prostředí celkové nervozity se proto v cizím tisku objevily všeliké zprávy o tom, že ani Československo nezůstane uchráněno vlny neklidu, jež zachvátila ostatní státy této oblasti, ačkoli napětí kolem Slovenska je daleko staršího data než události ve východní Evropě.

Mluvčí amerického ministerstva zahraničních věcí údajně prohlásil, že by „sovětské úsilí o konsolidaci vlivu na Balkáně mohlo zasáhnout i dlouho netknuté Československo". A londýnský *Daily Mail*, který odedávna živí čtenáře i sebe prvotřídními senzacemi, odhadl dokonce den i hodinu (!) připravovaného komunistického puče na Slovensku. Jak vidět, není nouze o novinářské kachny nejen v Praze, ale i v Londýně. Této kachny se nedočkavě chopil komunistický tisk u nás, aby mávaje s ní vysoko nad hlavou ukázal, že v Anglii a na Západě vůbec není svoboda psaní, ale svoboda lhaní, a jak by si státem či policejním režimem kontrolovaný, a tudíž opravdu „svobodný" tisk takovou legraci nikdy nemohl dovolit. Smůla je pouze v tom, že onen nešťastný dopisovatel listu, který v britské žurnalistice nemá daleko k novinářské periferii, založil svou zprávu výlučně na psaní čs. *komunistického* tisku a výrocích komunistických předáků. Hle, jak začíná doslova jeho senzační zpráva z Prahy: „Ostrý útok byl zahájen na slovenské demokraty. K. Gottwald, komunistický čs. ministerský předseda, je veřejně obvinil 1. z reakcionářství a kapitalistického vlivu, 2. ze styků s protičeskoslovenskou emigrací v zahraničí."

Připočtou-li se k tomu desítky náznaků *Rudého práva*, *Pravdy* a ostatních listů, že se na Slovensku připravuje puč, že luďácké podzemí je v činnosti, že nejsilnější slovenská strana je semeništěm protistátních akcí, když se k tomu přidají všechny vyhrůžky, které na adresu Demokratické strany, jež je stranou vládní, byly v tomto tisku vysloveny, a když se čtou bojechtivá slova slovenských partyzánských a jiných organizací, která vzkazují do Prahy, že bude-li třeba, i *zbraněmi* napraví hlavu slovenskému lidu – může se státi, že povrchní pozorovatel nebo cizí novinář nedobré vůle může slyšet takto komunistickým tiskem pohnojenou trávu růst.

něné obvinění prošetřit. Tato událost znamenala počátek nové fáze komunistické kampaně proti DS jako úhlavnímu protivníkovi na Slovensku, která se zakládala na falešných kompromitujících materiálech vypracovaných Státní bezpečností.

A co teď?

(*Vývoj*, 9. července 1947)

Pisatel této úvahy se přiznává, že už dlouho nezasedl ke stolu, aby napsal článek pro tento list, s takovými obavami, s tak neklidnou myslí a s tak velkým pocitem odpovědnosti jako tentokrát. Jeho úkolem je napsat epilog, či spíše nekrolog k pařížskému jednání evropské Velké trojky o tzv. návrhu Marshallově na hospodářskou pomoc evropským státům. Byli jsme jediným čs. týdeníkem, který včas a soustavně poukazoval na význam pařížských porad, který řekl jasně, že výsledek jednání rozhodne s konečnou platností o tom, zda svět bude politicky, hospodářsky i kulturně nedílným, nebo zda bude rozdělen do dvou nepřátelských bloků. A nastínili jsme také svůj názor na to, jakou politiku v této souvislosti by měl dělat Černínský palác v Praze. A domníváme se skromně, že budeme opět jedním z mála našich listů, který sdělí svým čtenářům pravdu o celkové situaci ve světě a v Evropě, jak se vytvořila bezprostředně po rozbití pařížských porad.

Co se stalo?

Pokusme se několika větami přehlédnout celý vývoj událostí posledních týdnů, pokud se týká Marshallova plánu. 5. června 1947 promluvil americký ministr zahraničních věcí Marshall na Harvardské univerzitě a učinil jménem vlády Spojených států nezávaznou nabídku hospodářské pomoci všem evropským státům bez rozdílu, tedy včetně Sovětského svazu. Americký ministr prohlásil, že Amerika, která je si vědoma katastrofální situace evropského hospodářství, je ochotna pomoci v rámci svých možností evropským státům. Jde o to, pravil tehdy Marshall, aby představitelé evropských států se sami dohodli na možné spolupráci a vypracovali jakousi listinu svých potřeb a požadavků. Spojené státy by pak tento evropský program hospodářské obnovy uvážily a rozhodly o způsobu hospodářské pomoci.

Téměř ihned po zveřejnění Marshallovy řeči ujal se iniciativy britský ministr zahraničních věcí Bevin a odjel do Paříže, aby se s druhým největším státem evropské pevniny poradil o potřebných krocích, které by vedly k uskutečnění Marshallova plánu. Zároveň Britové i Francouzi poslali obšírnou zprávu sovětské vládě; v této zprávě byl tlumočen zájem, který obě země mají na americké nabídce. Z porad britsko-francouzských vyšlo pozvání so-

větské vládě, aby se zúčastnila konference evropské trojky, která by urychleně projednala možnosti a případně vypracovala plán, podle něhož by bylo možno v co nejkratší době přijmout Marshallovu nabídku. Porada Velké trojky byla svolána do Paříže na 23. června a Sovětský svaz přislíbil účast. Tím byl splněn americký požadavek, aby evropské státy samy se shodly na postupu a aby tak nikdo nemohl obviňovat vládu Spojených států ze sobeckých či imperialistických zásahů. Po příjezdu Molotova do Paříže tyto porady byly zahájeny a skončily naprostým nezdarem 2. července. Sedmdesát odborníků, které si ministr Molotov přivezl do Paříže k poradám, se vůbec nedostalo ke slovu, poněvadž slovo měli jen tři ministři, a bylo to slovo nedůtklivé a vzájemné dorozumění dokonale podkopávající.

Neshody

Hned v prvních dnech jednání byly zjištěny nepřeklenutelné rozdíly v názoru britských a francouzských mluvčích na straně jedné a sovětských na straně druhé. Stanovisko sovětské tlumočil ministr Molotov těmito slovy:

„Ačkoli si sovětská vláda přeje rozvoj mezinárodní spolupráce na základě rovnoprávnosti a [při] vzájemném respektování zájmů smluvních stran, nemůže nikomu poskytnouti svou podporu při uspořádání jeho záležitostí na úkor jiných států, slabších nebo menších. To nemá nic společného se spoluprací mezi státy. Sovětská vláda zastává názor, že anglo-francouzský plán na vytvoření zvláštní organizace pro koordinaci hospodářství evropských států by vedl k vměšování do vnitřních záležitostí evropských států. Sovětská vláda odmítá tento plán jako naprosto neuspokojivý a neschopný poskytnouti kladné výsledky."

Molotov kritizuje ty části francouzsko-britského plánu, v nichž je řeč o Německu. Tvrdí, že „těm spojeneckým státům, které nejvíce utrpěly německou útočností", jsou odpírány oprávněné reparace. V prohlášení vytýká Molotov francouzskému plánu dvě další chyby. První, že Francie a Velká Británie chtějí utvořiti mocenskou skupinu v evropském řídícím výboru, o němž francouzsko-britský plán hovoří. Druhou chybou plánu podle Molotova je, že nebyl učiněn žádný pokus o vytvoření vlády pro celé Německo a že se pomýšlí na ještě důkladnější rozdělení západního Německa. Při rozdělování německých reparací plán vůbec nebere zřetel na země, které za války přinesly největší oběti pro spojenecké vítězství.

Molotov pravil dále, že navrhovaný plán předpokládá založení nové organizace, která by stála nad jednotlivými státy a vměšovala by se do jejich vnitřních záležitostí do té míry, že by dokonce stanovila rozvoj hlavních průmyslových odvětví těchto zemí. Nad tím vším by byla pak americká kontrola. „Již dnes se naznačuje," pravil Molotov, „že možnost získání americké pomoci pro

ten či onen stát je podmíněna poslušným postojem žadatele k shora uvedené organizaci a k jejímu řídícímu výboru. Kam by to asi vedlo? Dnes by mohl být učiněn nátlak na Polsko, aby vyrábělo více, byť by to bylo i ke škodě některých odvětví polského hospodářství, protože by to bylo v zájmu jistých evropských států. Zítra se řekne, že Československo musí zvýšit svou zemědělskou produkci a redukovat strojírenský průmysl, a navrhne se, aby Československo dostávalo stroje z jiných evropských států, které chtějí stroje prodávat za vyšší ceny. Nebo, jak nedávno psaly noviny, bude Norsko donuceno ustati v rozvoji svého ocelářství, neboť to by se lépe hodilo jistým zahraničním ocelářským korporacím, atd. Za těchto podmínek mohly by menší státy – a obecně řečeno slabší státy – zabezpečit své národní hospodářství a svou nezávislost?"

Uskutečnění francouzsko-britských návrhů by podle Molotova vedlo k tomu, že Anglie, Francie a „ona skupina států, která je následuje", by se odloučily od ostatních evropských států a vyvolaly nové potíže v jejich vzájemných vztazích. „V tomto případě by americký úvěr neposloužil k usnadnění hospodářské rehabilitace Evropy, nýbrž vedl by k využívání některých evropských států proti jiným evropským státům takovým způsobem, jaký by se zdál výhodným jistým silným mocnostem, snažícím se uplatňovat svou nadvládu."

Britský a francouzský názor

Toto Molotovovo prohlášení bylo od počátku až do konce ostře napadeno britským ministrem zahraničí, který řekl doslova: „Nevím, zda Molotov úmyslně opakuje falešný výklad celé záležitosti v naději, že mu lidé uvěří." Francouzský ministr pak pravil: „Svět je svědkem toho, že Francie učinila vše, co mohla, aby zabránila rozdělení Evropy na dva tábory. Francie slavnostně odmítá odpovědnost za následky rozhodnutí, jemuž chtěla vší silou zabránit." A později ministr Bidault dodal ve velmi vzrušeném projevu: „Skutečnou nezávislost nelze vybudovat na bídě a hladu, nýbrž tato nezávislost musí být potvrzena spoluprací a blahobytem."

Je jistě neobyčejně nesnadné pro novináře zhodnotit skutečný stav věci, když sami hlavní účastníci jednání si ve svých zprávách o jejich bezvýslednosti tak dokonale odporují. Znajíce však vlastní povahu velmocenského boje a obavy i tužby jednotlivých mocností můžeme s jistou pravděpodobností hádat na pravé důvody této nové neshody mezi Západem a Východem. Přijetí Marshallova plánu a vytvoření zvláštní instituce mimo hospodářskou komisi OSN, která by vypracovala plán hospodářské rekonstrukce, by znamenalo zmezinárodnění evropského hospodářství – aspoň na nějakou dobu. Znamenalo by to také mezinárodní plánování a mezinárodní kontrolu. SSSR si nepřeje takovéto plánování a takovouto kontrolu a je pro to, aby každý stát

sám si vybudoval svůj hospodářský plán a bez ohledu na ostatní jej prováděl. Důvod, který vede Sověty k tomu, aby odmítli toto velkorysé hospodářské plánování – na němž, mimochodem, spočívá hospodářský život Sovětského svazu – není určován ničím jiným než obavou před hospodářskou výbojností Západu, Spojených států především. Sovětský svaz má zřejmě důvody, pro které se brání jakékoli mezinárodní hospodářské kontrole a nepřeje si, lidově řečeno, aby západní státy a mocnosti mu viděly do jeho vlastní hospodářské a průmyslové kuchyně. Že Sovětský svaz nevedou k odmítnutí žádné důvody zásadního rázu, které jsou částečně tlumočeny v citovaném Molotovově prohlášení, je zřejmo z toho, že sovětská vláda se dívá s porozuměním na hospodářskou spolupráci, ba dokonce plánování průmyslové výroby (viz obchodní dohoda čs.-polská), ovšem jen mezi státy v „sovětské zájmové oblasti".

Druhý, neméně závažný důvod, který vedl Molotova k odmítnutí francouzsko-britského návrhu, bylo naléhání západních států na vytvoření zvláštní organizace pro evropskou hospodářskou obnovu, která by byla nezávislou na OSN. Nezasvěcenému může se to zdát nepochopitelné. Rozdíl je však velký: kdyby celým úkolem byla pověřena evropská hospodářská komise OSN, měl by SSSR podle příslušného článku Charty OSN právo veta, a mohl by tudíž zamítnout kterýkoli návrh, jenž by se mu nehodil, i kdyby převážná většina států byla pro. Bevin a Bidault u vědomí tohoto úskalí, na které ostatně naráží práce všech komisí OSN, chtěli vytvořit organizaci pružnější, co možná nezatíženou mocenskými a politickými spory, která by dovedla využít těch málo měsíců, jež nás dělí od zimy, ke konkrétní práci a odvrátit tak hrozbu hladu a nedostatku od celé řady evropských zemí. V takovéto organizaci by nikdo neměl právo veta a rozhodovala by demokratickým způsobem většina. Sovětský svaz nemá dosti důvěry ve své západní partnery, aby se mohl zavázat k rozsáhlé spolupráci za takovýchto podmínek.

Třetí nesnází, kterou se nepodařilo v Paříži překonat, bylo Německo. Sovětský svaz má zájem na běžných reparacích z německé výroby, zatímco západní státy chtějí nejprve hospodářskou obnovu Německa, aby reparace mohli dostat všichni, a nikoli jen Sovětský svaz. Marshallova nabídka pomoci týká se ovšem také Německa, jehož hospodářství, ať se nám to líbí či nelíbí, je součástí evropské hospodářské ekonomie.

Co bude dál?

Toto: Oba ministři, Bevin i Bidault, prohlásili, že budou pokračovat v jednání a vyzvou všechny evropské státy, s výjimkou Španělska a Sovětského svazu (!), aby se připojily k Británii a Francii a společně se pokusily o uskutečnění rychlé hospodářské obnovy s pomocí Spojených států. Obě vůdčí země to pokládají za svou povinnost a řekly už ústy svých zahraničních ministrů, že nic

je z této cesty neodvrátí. Zbývá jen vyčkat, které z evropských států odmítnou zúčastnit se jednání.*

... a co to znamená

Ano, co toto všechno znamená, ptá se zasmušilý čtenář, příslušník malého národa, co to všechno znamená pro svět, pro mír a pro nás. Stačí, ocitujeme-li větu účastníka pařížských jednání a znalce mezinárodněpolitických problémů. „Není už pochyb, že dojde k rozdělení evropského kontinentu." Dochází tedy právě v těchto dnech k tomu, před čím po celá dvě léta varovali představitelé i tisk ČSL, shodně s politickými přáteli všude ve světě. Od počátku bojovali jsme proti schvalování mocenské politiky a účasti na ní; poukazovali jsme na to, že nedůvěra a nenávist mezi národy nesmí být živena, poněvadž je to nejkratší cesta k nové katastrofě. Byli jsme často v tomto svém úsilí osamoceni. Dnes tedy ve světě, který sel vítr, se sklidí bouře. Neúspěch pařížských jednání je, jak jsme řekli už před čtrnácti dny,** nejvážnější světovou událostí od konce světové války; a je zločinem nepřiznat to národu, jehož země leží právě na předělu Východu a Západu. Znamená to, že svět bude rozdělen na část, jež bude hospodářsky spolupracovat a jehož hospodářská obnova bude poměrně rychlá, a část druhou, mnohem chudší, jež bude odkázána sama na sebe a kde už nyní, v některých zemích, je hlad, bída a chaos. Ale mnohem závažnější je, že svět bude rozdělen také mocensky; mnozí se posmívali „železné oponě", která prý probíhá napříč Evropou: nuže, mnozí z nich poznají v dohledné době její skutečnou existenci; mnozí z nich sami přispěli k jejímu zatažení. A co se bude dít po obou stranách této železné opony? Poroste tam nedůvěra, podezřívání, lži a nenávist; zákopy, jež dnes oddělují, ach ano, *Spojené národy*, které spojenými silami zvítězily nad strašlivým nepřítelem, se promění v propast, kterou už nebude možno překlenout; bude se zbrojit; bude se připravovat pro všechny případy nová válka. Říkáme s plným smyslem pro odpovědnost, že pařížskou neshodou, věštící i neshodu a rozbití londýnské konference Rady zahraničních ministrů letos v listopadu, přiblížili jsme se mílovým krokem k novému válečnému konfliktu. Ještě chvíli – a kdo bude mít sílu, aby zastavil lavinu katastrofických událostí?

* Účast na Marshallově plánu odmítly všechny státy s „lidovědemokratickými" režimy, které se později staly součástí sovětského mocenského bloku. Československá vláda nejprve 7. července vyslovila souhlas s vysláním delegace na konferenci o Marshallově plánu v Paříži, po důrazné „domluvě" Stalina však své rozhodnutí vzala zpět a účast odvolala.

** Jan Kolár, „Výzva k velikosti", v: *Vývoj*, č. 26, 25. června 1946, str. 562–564 (ve vydání chybně stránkováno 262–264). Na článek tematicky navazuje nepodepsaný sloupek v komentovaném přehledu politických událostí „Stalo se...". Jeho autorem byl pravděpodobně Tigrid.

A my

Zatímco mírumilovní lidé všude na světě se smutkem a obavami pozorují světové kolbiště, jež hrozí se proměnit v světové válčiště, jeden jediný národ si mne spokojeně ruce: Němci. Neboť jen oni se mohou (a právem!) radovat z rozkolu mezi vítězi. Pozorujte, jaký boj bude nyní sveden o Německo, o vliv v zemi, o ovládnutí německého průmyslu! A jak Němci budou nabývat sebedůvěry a drzosti! Neboť takové a ne jiné jsou trpké plody velmocenské politiky.

V této chvíli není možné a ani by nebylo správné zkoumat, kdo má největší vinu na ztroskotání pařížské konference a přivodění dnešního stavu světa. Dějiny dají samy odpověď na tuto otázku. Dnes možno jen říci, že to byla velmocenská politika, politika sobectví, nedůvěry a hysterie, která dovedla svět až na dnešní tragické rozcestí. Co máme dělat my? Odpověď je prostá: československou politiku, politiku, která je v souladu s tradicí, mravním, duchovním i politickým odkazem našeho státu, politiku, o níž by příští generace mohly prohlásit, že to byla politika chlapů a ne zbabělců.

Odpověď Barešovi aneb Co chceme

(*Obzory*, 12. července 1947)

Vrchní ideolog a mozek Agitpropu soudruh Gustav Bareš napsal do známého týdeníku pro kulturu a politiku *Tvorba*, číslo 25, úvodník s odvážnou otázkou v titulu: „Co chcete?"* Jak známo, na otázku slušní lidé odpovídají. A my jsme připraveni tak učiniti už proto, že je zřejmě položena také nám. Je totiž určena „smečce", která si dovolila kriticky posoudit literární výtvor S. K. Neumanna, který zavdal velvyslanectví Spojených států podnět k protestu.** Tou „smečkou" a „sedlinou fašismu" musí zřejmě býti všechny politické strany u nás, kromě komunistické, poněvadž tisk všech těchto stran bez výjimky odsoudil jak zmíněný výtvor, tak i redakci *Tvorby*, týdeníku nejsilnější vládní československé strany, která báseň uveřejnila. Nebudeme se tu přít s vrchním ideologem Barešem, na které straně je více té „sedliny fašismu": zda tam, kde se vede po celé měsíce ostouzečská, nactiutrhačná a na lžích či polopravdách spočívající kampaň proti státu, který Československé republice ani v nejmenším neublížil, nýbrž naopak jí po válce velmi pronikavým způsobem pomohl; nebo tam, kde se nechce nic jiného, než aby tyto kampaně ustaly, poněvadž prokazatelně poškozují politické i hospodářské zájmy státu.

Nechejme tudíž těchto rozkladů, poněvadž dějinný vývoj nepochybně prokáže, kde se „sedlina fašismu" usadila natrvalo. Odpovězme jen na Barešovu otázku „Co chcete?" prostou odpovědí, co chceme.

„Pánové, co chcete? Oč vám jde?" – ptá se vrchní ideolog Bareš a sám hned odpovídá. „Praví, že prý chtějí náš dobrý poměr k Americe. Říkají, že jim jde o to, abychom dostali americkou půjčku, kterou prý nedostaneme proto, poněvadž básník S. K. Neumann se ve své básni neobezřetně vyjádřil o prezidentu Trumanovi." – Tedy takto bychom jistě neodpověděli, zcela určitě pak ne tím kostrbatým stylem, jímž vrchní ideolog krabatí český jazyk spisovný. Na otázku „Co chcete v poměru k Americe?" odpověděli bychom asi toto:

* Gustav Bareš byl v letech 1945–1946 šéfredaktorem *Rudého práva* a poté do roku 1952 šéfredaktorem *Tvorby*. Zastával významnou funkci vedoucího Kulturně-propagačního oddělení ÚV KSČ a na vrcholu své kariéry počátkem padesátých let se stal tajemníkem ÚV KSČ a zástupcem generálního tajemníka Rudolfa Slánského. Koncem roku 1952 byl zbaven politických funkcí. Patřil k nejdogmatičtějším zastáncům represivní kulturní politiky KSČ. Článek „Co chcete?" otiskla *Tvorba*, roč. 16, č. 25, 18. června 1947, str. 453n.

** Viz pozn. pod čarou na str. 238.

Chceme nejen dobrý poměr k Americe, ale chceme i dobrý poměr k Sovětskému svazu, Velké Británii a také ke všem spojeným národům, které se zbraní v ruce se zasloužily o porážku fašismu a nacismu a tím také o naše osvobození. Jsme si vědomi, že jako stát a jako kulturní národ, který umístil osud právě na rozhraní dvou velkých civilizací, můžeme žít jenom ve světě nerozděleném nenávistí, podezřením a velkými boji. Že můžeme žít, a nikoli jen živořit, ve světě, kde všichni spolupracují se všemi a kde hybnou silou vztahů mezi státy a národy jsou demokratické zásady, a snad i jednou láska. Nikoli osočování, vášně, nenávisti a podlost. Toto ovšem nikdy nepochopí naši i cizí ideologové nenávisti, prostě proto, poněvadž jejich učení spočívá koneckonců na nenávisti, podezřívání, třídních bojích a dnes i ideologickém a mocenském výboji.

Neřekli bychom pak dále, že po jedné špatné a dobré básni, která vyšla v časopisu *Tvorba*, nedostaneme americkou půjčku; bylo by to naivní a nesprávné tvrzení, které jsme nikdy nezastávali. My však víme, že tato báseň byla dalším článkem v řetězu nenávisti, kterým by rádi naši komunisté spoutali národ, nenávisti, která v převážné části národa, pokud jde o Spojené státy, a Západ vůbec, neexistuje, kterou je národ jen infikován právě lidmi druhu vrchního ideologa Bareše. Stačí sledovat denně ústřední orgán strany ministerského předsedy Československa, aby byl zřejmý cíl, který je sledován každodenními útoky a každodenními pomluvami na adresu Spojených států. Vášnivost a fanatičnost, s níž tato dlouhá kampaň je vedena, nemá obdoby ani v tisku polském a jugoslávském, natož v oficiálních listech sovětských. Naši komunisté si patrně zakládají na tom, že jsou evropskou avantgardou rozbíječů těch posledních sloupů, které dosud podpírají spolupráci mezi velmocemi a státy.

Ptá-li se pan Bareš, co chceme, odpovídáme mu na rozdíl od politické strany, za niž mluví on: chceme spolupráci všech se všemi, chceme silnou OSN, kolektivní bezpečnost bez ohledů na ideologie, -ismy, hesla a pověry.

V dalším upozorňuje vrchní ideolog Bareš „smečku" kritiků Neumannovy básně, že „po první světové válce úzké třídní zájmy velkého kapitálu na Západě způsobily, že po 20 letech od porážky Německa mohlo toto povstat po zuby ozbrojeno" a že „zastávkou na této cestě do propasti byl Mnichov a potom 15. březen 1939". – Jako slušní lidé poděkujeme vrchnímu ideologovi za toto upozornění a sami připomínáme, že třídní zájmy velkého kapitálu přispěly ke konečné katastrofě jenom o něco málo více než úzké třídní zájmy dělnictva organizovaného v komunistických stranách jednotlivých evropských států. Jsou to socialisté, kteří prokazují, jak zcela jinak by se vyvíjely události v době mezi dvěma světovými válkami, kdyby komunistické strany nebyly rozbily a tím oslabily sociálnědemokratické strany (např. v Německu a jinde) a kdyby – nesvedeny svými trockistickými předáky – odvrátily se od rozbíječské politiky v jednotlivých státech, v nichž právě vinou komunistické

opozice se leckde koalice demokratických stran proměnila v koalici stran fašistických.

Vrchní ideolog Bareš dobře ví, že vina za nešťastný vývoj událostí mezi dvěma světovými válkami leží nikoli na jedné, nýbrž na obou stranách; ale může si ideologická nenávist dovolit přepych pravdivého pohledu na vývoj dějinných událostí? Může si dovolit prohlásit, že Mnichov byl výsledkem celé řady politických sil a událostí, že mnichovská dohoda byla jen článkem v celém řetězu katastrofální politiky, kterou se provinily všechny velmoci? Že, ukazuje pravou rukou na Mnichov, může levou skrývat dohodu německo-sovětskou?

Co chceme: Aby napříště nebylo ani Mnichova, ani jiných dohod namířených jedněmi státy proti druhým státům, ale aby byly jen dohody uzavírané a schválené všemi, nenamířené proti nikomu a sledující zájem všech!

Vrchní ideolog Gustav Bareš nám připomíná, jak „sobecké třídní zájmy a fašistické aspirace české buržoazie a velkostatkářů obětovaly národní zájmy, hodily přes palubu obranu svrchovanosti Československé republiky". Bohužel, i v této souvislosti říká ideolog Bareš jen polopravdu, a to jen tu pro něho příjemnější. A druhá polovina pravdy je v tom, že nejenom velkoburžoazie, ale i velkoproletariát organizovaný v Komunistické straně Československa hodil ne jednou, ale několikrát přes palubu obranu svrchovanosti Československé republiky, ba dokonce měl velmi podivný názor na samotnou svrchovanost Československé republiky; o tom mluví po celých dvacet let politika Ústředního výboru Komunistické strany Československa. A Bareš nám připomíná: „Řekli jsme, že tato věc se nesmí již nikdy opakovat." Také my jsme tohoto názoru; a aby se tyto pro národ a stát zlé události nemohly opakovat, musíme bedlivě střežit ty, kteří už jednou je přivodili.

Vrchní ideolog Bareš kritizuje v další části své úvahy hesla provolávaná v průvodu strany národněsocialistické v Praze a poukazuje zejména na fejeton, který vyšel 15. června ve *Svobodném slově* a v němž se mimo jiné praví, že leckoho život netěší, poněvadž je to horší než fašismus, a je třeba odvahy k jeho potírání.* Bareš soudí, že „od osvobození nebylo něco tak skandálního napsáno o naší svobodné republice". Opravdu nevíme, co vrchního ideologa tak rozzuřilo. Jestliže někdo (v tomto případě dokonce starý Kladeňák, tedy žádný buržuj) má takovýto názor na některé úkazy v naší nové republice, jistě má právo jej vyslovit a ideolog Bareš právo věcně jej vyvrátit. Rozhodně však nemá právo volat policajta. Ostatně, kdyby vrchního ideologa Bareše držel někdo 14 měsíců ve vazbě, bez udání důvodů, bez vysvětlení, jen z nějaké osobní msty, a kdyby nakonec se prokázala naprostá nevina ideologa Bareše

* „Aby rolníci nemusili na mezích plakat...: Starý horník z Kladna vypravuje", v: *Svobodné slovo*, 15. června 1947, str. 1.

a nikdo nejen že by mu nenahradil ztrátu na zdraví a statcích, ale vůbec se mu ani neomluvil a nedal zadostiučinění, jak asi by takovýto postup charakterizoval ideolog Bareš? Má-li stejně krutě odsuzující slova pro podobné přehmaty v té ošklivé první republice (ovšem tehdy za agrární vlády v ministerstvu vnitra nesměli nikoho držet ve vyšetřovací vazbě déle než několik dnů), proč nenazvat prohřešek horší, poněvadž provedený z důvodů nízkých a nečestných, slovy stejně ostrými? Nebo kdyby omylem byl býval vrchní ideolog Bareš zatčen hned po revoluci, ošklivě ztýrán a jeho zdraví zle pošramoceno; nenapsal by, že to je jako za vlády fašismu? Rozdíl je jenom ten, že se to dnes vrchnímu ideologu Barešovi nemůže stát, poněvadž on a ostatní, kteří s ním sdílejí jeho světový názor, jsou u moci. A prokazatelně moc je jim víc než spravedlnost. Vítězství jejich ideologie víc než právo a svoboda. A tak když závěrem tohoto odstavce vrchní ideolog Bareš vykřikuje hystericky: „Prozradili se, že jsou mezi námi. Řekli, co by chtěli. Ukázali, več doufají, a spojili svou věc s cizí věcí," pak můžeme jen poznamenat, že to trvalo vrchnímu ideologu trochu dlouho, než na tuto prostou pravdu přišel. Totiž, že jsou mezi námi lidé, kterým záleží víc na pravdě než na moci, politické straně, ba dokonce i ideologii. Že zatímco soudruh Bareš svolává hromy a blesky na ty, kdož se opovážli nazvat fašistický čin fašistickým, jsou jiní, kteří (bohužel) nepatří do tábora páně Barešova a svolávají hromy a blesky na ty, kdož fašismus u nás dělají. A že si fašistické kousky mohli obyčejně dovolit jen ti, kteří měli nebo mají moc, o tom na podkladě důkazů nemůže pochybovat ani vrchní ideolog Bareš.

Co chceme? Aby fašismus u nás neměl místa, byť by se usadil kdekoli a schovával se za kohokoli. Někdy i malá rybka se usadí pod velrybí ploutev, aby ji nebylo vidět.

Závěrem svého článku shrnuje vrchní ideolog Bareš hrst útlých myšlenek do tří rozevlátých otázek. Táže se:

1. „Chcete, aby republika byla celistvou a pevnou?"

Odpověď je, že republiku celistvou a pevnou chceme a že proto střežíme její rozbíječe, ať už se objevili v první, ve druhé nebo ve třetí republice.

2. „Anebo chcete nechat republiku rozbíjet?"

Odpověď: Nechceme nechat republiku rozbíjet, a proto budeme dělat to, co stojí psáno ad. 1.

3. „Chcete republiku budovat, anebo ji nechat rozvracet?" Chceme republiku budovat a nechceme ji rozvracet, a proto budeme dělat to, co stojí psáno ad. 1.

Když jsme takto prostě odpověděli na prosté otázky vrchního ideologa, sledujme zákonitost debaty a dejme vrchnímu ideologu Barešovi také několik otázek. Doufáme, že jsou stejně prosté, i když ne tak lapidární. Zde jsou:

1. Chcete demokracii, nebo diktaturu jedné politické strany? Jestliže chcete demokracii, proč a) vyhrožujete revolucí, b) podrýváte autoritu parlamentu

vysíláním najatých zemědělských delegací do parlamentní budovy, c) odmítáte spolupracovat tam, kde jste demokratickou cestou byli přehlasováni, d) vyhrožujete 51 procenty hlasů, které získáte, e) leckde porušujete zákon, který jste si sami dali?

2. Chcete vládu zákona ve státě, nebo stranickou justici? Jestliže chcete vládu zákona, proč jste se pokusili a) podrýt autoritu národních a lidových soudů, b) zdiskreditovat čs. retribuci, c) krýt, nebo aspoň zlehčovat zločiny, které byly nazvány českým gestapismem?

3. Jste pro mír a spolupráci mezi všemi demokratickými státy a národy, nebo pro politiku „bloků", namířenou nenávistně jedna proti druhé? Jestliže jste pro mír a spolupráci, proč a) ve svém tisku vedete štvavou a nenávistnou kampaň proti některým členům Organizace spojených národů, b) vědomě v této souvislosti matete lid uveřejňováním nepravdivých nebo zkreslených zpráv, c) pěstujete nenávist k americké a britské vládě, kterou si americký a britský lid svobodně zvolil, d) znehodnocujete myšlenku slovanského bratrství rasistickou nenávistí k ostatním?

Tři otázky. Čekáme na tři odpovědi.

Slovenské dojmy

(*Lidová demokracie*, 10. a 17. srpna 1947)*
(*New-Yorské listy*, 20. srpna 1947)

Vrátil jsem se z krátké čtrnáctidenní cesty Slovenskem. Nic mi není víc proti mysli než po špatném vzoru některých letních návštěvníků této země pasovat se na odborníka, který za dva týdny postihl celou slovenskou problematiku a nyní bohorovně rozdává Slovákům známky z dobrého či špatného chování. Naopak, chci se hned na začátku přiznat k jisté neznalosti i nedbalosti, jíž jsem se provinil: jako politický novinář nevěnoval jsem ani zdaleka dost pozornosti slovenským věcem, otázku česko-slovenského spolužití jsem po pražsku přezíral jako podřadnou v době tolika problémů pro celý stát naléhavějších, o slovenský kulturní život jsem se valně nezajímal a osobní styky se slovenskými přáteli trestuhodně zanedbal. Říkám to proto, aby bylo jasné, že pociťuji v tomto směru vinu na své straně a že jsem si teprve v Bratislavě uvědomil, jak tento povýšenecký poměr, který má tolik veřejně činných lidí v historických zemích ke Slovákům, uráží a roztrpčuje slovenskou veřejnost. A přece stačilo by docela málo, trocha osobních styků, častější návštěvy, víc vzájemné důvěry v životě i politice – a už bychom šli správnou a schůdnou cestou k československé vzájemnosti. Zatím se česko-slovenské styky omezují na oficiální projevy a oslavy, občas i nezdařené, které zůstávají zcela vně slovenského veřejného života. – Chci v těchto článcích podat jen výčet svých dojmů, záznamy z rozhovorů, které jsem měl se slovenskými politiky a řadovými občany, a vystříhat se všech unáhlených či generalizujících závěrů; že tentokráte mluvím jen za sebe, je snad dostatečně zřejmé z tohoto úvodu.

Začněme tím, co působilo z celého zájezdu nejsilněji a co rázem ukázalo jednu tvář Slovenska, jež bývá přezírána. Zajel jsem si jednu neděli do Tvrdomestic; to je obec asi 50 km od Trenčína, kde se údajně dvěma děvčátkům zjevila Panna Maria. Zpráva o tomto zázraku se ústním podáním rychlostí blesku rozšířila po celém Slovensku a místo zjevení se naráz stalo cílem poutníků. Už od pátku a soboty stovky aut, nákladních i osobních, autobusů, koňských potahů, kol proudí zaprášenou silnicí do malé obce Šišova, odkud je nutno pochodovat hodinku k místu zjevení. Té neděle se vystřídalo na mýtince

* Článek byl v *Lidové demokracii* uveřejněn ve dvou pokračováních. *New-Yorské listy* otiskly jeho první část.

u Tvrdomestic snad šedesát, snad osmdesát tisíc lidí: poutníci ze všech koutů Slovenska, ba i z Moravy, muži i ženy, děti i starci, mrzáci, kramáři, lidoví kazatelé, fanatici i zvědavci. Místo samo je malá mýtina na pokraji lesa, jejíž obvod tvoří smrky; kužel slunečních paprsků se pěkně láme na tmavém pozadí lesa; na jednom ze smrků, jehož peň je odřený, visí obrázek Panny Marie; na tom místě se zjevila Panna Maria dvěma děvčátkům ze vsi, která tu nyní stojí na vyvýšeném místě, zdolána vedrem a dotěrností davů, jež se dotazují, zda děvčátka mají snad nová vidění a jakého druhu jsou. A kolem tisíce lidí; někteří v horečném vytržení ukazují směrem, kde se jim zjevuje Panna Maria; stovky žen klečí v horkém prachu a zpívají po celé hodiny písně na oslavu Matky Boží, jiné se modlí růženec, všichni pak jsou u vytržení a pozdvižení mysli, jež dává celému tomu obrovskému shromáždění zvláštní dojem neskutečnosti. Církev dosud neuznala ani tvrdomestické zjevení, ani zázraky, které se tu prý staly; *Katolické noviny* přikázaly věřícím, aby nejezdili do Tvrdomestic, okolní faráři vyzývají opětovně, aby se na mýtině nesloužily mše svaté. Výsledkem byl jen stále rostoucí počet poutníků, kteří nedbali námahy a výdajů, nocovali po lesích u ohňů a nejeden z nich i hladověl. Rozšířila se zpráva, že jakýs hluchoněmý na mýtince zázrakem ozdravěl; církevní kruhy zjistily, že to není pravda; ale pověst jde dál a v zázrak uzdravení se věří. Tisíce lidí klečí a čekají na zázrak; kolik z nich je hotovo i zemřít, jen aby spatřili a poznali?

Píši obšírně o událostech na mýtince, poněvadž vedou k základnímu poznání: tito lidé jsou významnou částí této země a tohoto národa; oni jsou výsekem našeho československého společenství; oni jsou kusem naší politické *reality*! Také těmto lidem vládne ústřední vláda v Praze: ale co o nich ví? Je obeznámena vůbec s jejich problémy, tužbami, obavami a pověrami? Rozumí aspoň trochu jejich mentalitě? To je přece první předpoklad úspěšné a trvalé správy veřejných záležitostí. Místo odpovědi představme si jen, že by těmto desetitisícům u Tvrdomestic se předestřelo něco z běžné pražské politické frazeologie; že by se k nim mluvilo tou povrchní, frázovitou hantýrkou, která se zahnízdila v našem politickém životě a jež se vydává za pokrok v politickém myšlení! Nepochybně, tito lidé, naši spoluobčané, by vůbec nerozuměli, pokládali by nás za blázny či šprýmaře, a kdybychom užili násilí a zastrašování, abychom je přinutili myslet a věřit podle našeho, ještě hlouběji by se ponořili do svého vytržení, jež je v podstatě touhou po utvrzení nezlomné víry a po osvobození ze strastí vezdejších.

Politicky mluveno: vláda, která opomíjí jisté významné skutečnosti v národním a státním životě, nemůže být vládou ani dobrou, ani trvalou. Na Slovensku je určitá situace, určité zjevy a určitá mentalita velké části národa, s nimiž prostě nutno počítat. Slovenský komunista mi namítl, že silné náboženské povědomí na Slovensku je prostě výrazem zaostalosti a historického vývoje a že to všechno spraví řádná industrializace země. To je ovšem akademická úvaha; politicky významná a rozhodující je soudobá skutečnost. Problém katolictví

a luteránství je na Slovensku tak živý jako v historických zemích střetávání socialismu s křesťanským solidarismem. Neznám řešení, vím jen, že je třeba smýšlení většiny uznávat a k názoru menšiny demokraticky přihlížet; za tolika obviněními z luďáctví se objevilo úsilí o diskreditování katolické církve na Slovensku, že těmto náporům už téměř nikdo nevěří. Obě největší slovenské politické strany se shodují v tom, že očista slovenského politického života zklamala na celé čáře a své poslání nesplnila; drobní kolaboranti, podřadní činovníci v Hlinkově straně či gardě, byli potrestáni, zatímco fašisté a zrádci velkého kalibru vyvázli buď vůbec beztrestně, nebo aspoň velmi levně. Stranické vlivy vykonaly tu své zhoubné dílo. Přitom všechny strany se vzájemně obviňují z přechovávání a podpory bývalých protistátních živlů. Jsou v Demokratické straně luďáci? Stejně nepochybně, jako jsou ve slovenské straně komunistické. Nevím však o žádných ani v jedné, ani ve druhé straně, kteří by byli na vůdčích místech; domnívám se proto, že celý ten velký boj a vzájemné obviňování z přechovávání bývalých luďáků má ráz výlučně mezistranického hašteření a je jenom jedním z prostředků k upevnění moci v zemi.

Další skutečnost, s níž každá vláda v poměru ke Slovensku musí počítat, je slovenský nacionalismus. Ten je na Slovensku živý i dravý zároveň. S tímto nacionalismem, podobně jako tomu bylo v Irsku a je v Indii, je úzce spojeno separatistické hnutí. Nebylo by moudré předstírat, že na Slovensku neexistuje, že Hlinka v myslích mnoha Slováků není velkou národní postavou a že Tiso byl ze slovenských srdcí vymýcen. Můj dojem dokonce je, že v jiné, pro nacionální Slováky příznivější mezinárodní a mezinárodněmocenské konstelaci by se slovenský separatismus bral cestami radikálnějšími a otevřenějšími, než tomu je dnes. A že při špatné, centralistické a věcně i psychologicky pochybené politice vedené z Prahy by se tyto separatistické tendence mohly při nejbližší mezinárodněpolitické příležitosti projevit s účinky jistě zhoubnými. Je nutno přiznat, ať se nám to líbí či nic, že autonomistické myšlení na Slovensku proniklo do všech vrstev slovenského národního společenství a že každé politické hnutí na Slovensku, každá vláda, a tudíž i ústava, musí s touto skutečností počítat, nemají-li uváznout v písku dočasnosti a provizoria. Programy i činnost politických stran na Slovensku jsou ostatně nejlepším důkazem a dokladem tohoto faktu: žádné politické hnutí je nemůže obcházet a sotva může získat víc než sto voličů, neřekne-li jasné slovo k problému česko-slovenského společenství a k míře práv, která v něm Slováci budou mít zaručena. Projev dr. Lettricha a výklad komunisty Novomeského v Luhačovicích znovu potvrzují tuto pravdu.* Demokra-

* Ve dnech 1.–3. srpna 1947 se konala v Luhačovicích konference Československé společnosti. Předseda Slovenské národní rady a Demokratické strany Jozef Lettrich v projevu obhajoval decentralizaci státu a ponechání širokých pravomocí v rukou SNR a slovenské vlády. Ladislav Novomeský, slovenský pověřenec (ministr) školství, apeloval v duchu aktuální strategie komunistů spíše na politickou jednotu českého a slovenského národa.

tická strana předložila své návrhy, které jsou autonomistické a za první republiky by byly pokládány za separatistické. Komunisté dali výraz těmto snahám v Košickém vládním programu, který, pokud jde o státoprávní poměr Slovenska k českým zemím, je neméně radikální než dnešní požadavky demokratů. To, že dnes jsou komunisté spíše (ale jen tajně, v lůně pražské vlády) nakloněni centralistickému zřízení, nerozhoduje, poněvadž tu jde o taktický zvrat, vynucený výsledkem voleb na Slovensku; sotva může být pochyb o tom, že čeští i slovenští komunisté stali by se přes noc rozhodnými přívrženci rozsáhlé slovenské autonomie, kdyby poměr politických sil na Slovensku se změnil v jejich prospěch. Stručně: slovenská otázka se musí řešit ve světle skutečnosti, že Slováci v rámci ČSR chtějí autonomní práva, ústavou definitivně zaručená.

Nezapomínejme ani na to, že Slováci si zvykli řídit své záležitosti samostatně; mnozí se domnívají, že to nedělali tak zle. Výsledkem je, že jen neradi a nesnadno se vpravují do celostátního systému, v jehož správě leccos zbylo ze způsobů i nařízení z doby nesvobody. Přídělový systém na Slovensku existuje, ale jen na papíře. Všeho je dost, s výjimkou bílé mouky, a přídělový systém se mnohde pokládá za zbytečné obtěžování. Pracovní morálka, podle shodných zpráv všech činitelů, je vyšší než v historických zemích. Stavební ruch – věc u nás nevídaná v těchto dobách – je značný a všude patrný. Zničené mosty byly nahrazeny novými, silnice jsou ve výborném stavu a stále udržovány, nedostatek pracovních sil není tak citlivý jako v Čechách a na Moravě. Vůbec žije se na Slovensku – které má speciální problém, výměnu obyvatelstva s Maďarskem a reslovakizaci – lépe a v radostnějším prostředí než u nás. Bylo by to ještě lepší, kdyby se politické a stranické vášně nevyvážely z historických zemí a kdyby se z každého stranickopolitického komára nedělal státně významný slon.

Řekli jsme posledně, že jedním z hlavních bludů v naší česko-slovenské politice je z české strany negace jistých nepopiratelných skutečností ve slovenském politickém a veřejném životě. Nejkřiklavější z nich je nebezpečné přezírání náboženského cítění ohromné většiny slovenského národa a zlehčování slovenského nacionalismu. Každá ústřední vláda musí si uvědomit, má-li mít úspěch i na Slovensku, že tam katolictví je a nadlouho ještě bude hybnou silou slovenského ducha i slovenské politiky. Údobí tzv. českého pokrokářství Slovensko nepoznalo. Je to příkladně katolická země, kterou možno srovnat s Polskem nebo Irskem – a už toto porovnání samo může vzdělanému politiku být vodítkem, čeho se vyvarovat a co podpořit. Takový politik bude např. vědět, že stranickopolitická tažení proti církvi mohou jen posílit její vliv a moc. Nelze popřít, že katoličtí kněží jsou suverénními pány desítek slovenských dědin a že co pan farář řekne, platí; jistěže i mezi nimi jsou lidé, kteří ke Praze a ke všemu českému nemají poměr zrovna nejlepší, jako jej nemají a neměli i mnozí luteráni a komunisté. Jistěže někteří činitelé ve slovenském politickém katolicismu nechovají právě city lásky k pražským politikům i pražské politice. Netřeba je

ovšem řadit hned mezi „nepřátele nového, lidovědemokratického režimu", poněvadž ty nutno hledat mezi těmi, kteří slovy i skutky tento režim hledí zvrátit v nějaký ještě lidovější a ještě demokratičtější! I tento problém nejlépe vyřeší čas, vývoj, generační výměna. Masaryk kdysi řekl, že ke svému národnímu dozrání a státnímu upevnění potřebujeme padesát let nerušeného vývoje, bez válek i zvratů. Je to jedna ze základních pravd, dnes jako tehdy. [Potřebujeme] generace vyrostlé a vychované v prostředí všestranně svobodném, neohrožené bouřemi, vyvracejícími ze základů celá pojetí a tradice a nedovolujícími vytvořit národní a státní étos československý, platný a závazný s přirozenou samozřejmostí pro všechny nově nastupující generace.

Tento požadavek, jehož splnění ani zdaleka nezávisí jen na nás, měl by být pro úvahy o tzv. slovenské otázce základním východiskem. Základním omylem ovšem je, když se katolicismus na Slovensku bagatelizuje a vydává za zpátečnictví a zaostalost; když se slovenský klérus viní z luďáctví a separatismu. Dostáváme se tak k dalšímu důležitému bodu, slovenskému nacionalismu. A tady je nutno už jednou podívat se pravdě v tvář. Po celé měsíce vede komunistický a levicový tisk vůbec rozsáhlou kampaň proti luďáctví a luďákům na Slovensku; zároveň se však oficiálně, za podpory vlády a parlamentu, činí přípravy pro definitivní rozřešení „slovenské otázky", za které by se žádný luďák nemusil stydět. Mluvme si přece pravdu: autonomistické zásady, jak je hlásali hlinkovci, na Slovensku na celé čáře vyhrály, a kdo je nevyznává, je v této zemi politickou nulou. To, co dnes říká Lettrich nebo Široký, by mohli s klidným svědomím opakovat Hlinka nebo Tiso! Je nadále možné, aby jedna ruka byla zvednuta k slavné přísaze i bezpodmínečné nutnosti slovenské autonomie, a druhá k úderu do tváře těm, kdo ji hlásali o trochu dříve? Trestat ránu do zad zasazenou státu ve chvíli jeho největších nesnází je něco zcela jiného než pořádat organizované štvanice proti těm, kterým koneckonců dějinný vývoj dal za pravdu. Vzpomínám, jak za války v Londýně prezident republiky, uváživ celkovou situaci, přikázal nám, rozhlasovým pracovníkům, abychom začali užívat pojmu „slovenský národ". To byl nepochybně mezník v dosavadním nazírání na národní problém slovenský. A v době slovenského povstání, jehož výročí budeme za několik dní vzpomínat, byl to komunistický člen delegace, jež ze Slovenska přiletěla do Londýna, který jménem představitelů slovenského odboje žádal záruky, pokud šlo o otázku decentralizace, ne-li autonomie Slovenska v rámci nové ČSR!* Košická dohoda je ostatně nejlepším výrazem tohoto *pokrokového* úsilí.

* V říjnu 1944 nově ustavená Slovenská národní rada, jako vrcholný orgán politické reprezentace Slovenska vzešlý z povstání, vyslala do Londýna delegaci, která měla Benešově exilové vládě sdělit představy SNR o poválečném česko-slovenském poměru, zahrnující požadavek zákonodárných a výkonných kompetencí tohoto orgánu pro území Slovenska. Členem delegace byl komunista Ladislav Novomeský, pozdější místopředseda Demokratické strany Ján Ursíny a podplukovník Mirko Vesel.

Řekněme si už jednou poctivě: boj na Slovensku i o Slovensko, vedený v rámci hysterického obviňování z luďáctví, a tudíž protistátnosti, je nesmyslný, oba národy poškozující a založený na lži. Je na čase, aby se s touto kocourkovštinou přestalo. Většina slovenského lidu chce, aby jeho národní povědomí nalezlo přesný výraz ústavněprávní; politické strany, ústavní odborníci i příslušný parlamentní výbor naznačili už několik řešení. Nezáleží tolik na *míře* autonomie, které se Slovákům dostane, jako na nezměnitelné *trvalosti* jejich práv, ústavou zaručených. Až se tak stane, ty nejhorší třecí plochy budou odstraněny a z problému výrazně politického stane se úkol spíše rázu mravního (poctivost úmyslů na obou stranách!), psychologického a administrativního.

Slováci nepochybně prožívají důležité údobí vypjatého nacionalismu, který přirozeně s sebou nese úsilí o státní nezávislost, na krátké údobí jejíhož trvání – řekněme si opět po pravdě – většina Slováků nevzpomíná v nejhorším. Státnickým úkolem je, aby tento nacionální vzmach vyústil ve státnost československou. Jaké jsou pro to předpoklady? Domnívám se, že dobré; ptal jsem se velmi důkladně všech politických Slováků, s nimiž jsem mluvil, na jejich opravdový poměr k republice: všichni bez rozdílu byli pro společný stát Čechů a Slováků, a měli pro to dobré důvody. Pokud bychom nevěřili upřímnosti tohoto přesvědčení, stačí se rozhlédnout po středoevropském politickém jevišti, aby bylo zřejmo, že Slovákům nic jiného nezbývá; také početně, v poměru k Čechům, je československé spojení nejvýhodnější. A slovenští politikové, většinou noví a mladí lidé, katolíci a luteráni, říkají: musíte nám věřit a musíte nám také svěřit výchovu slovenského lidu k čs. státnosti. My to umíme lépe než kdokoli z Prahy, poněvadž (doufáme) lépe rozumíme mentalitě tohoto lidu, a ten zas více důvěřuje nám. My uděláme tuto práci za vás a pro vás. To se mi zdá být rozumná řeč; tím spíše, že čeští politikové prokázali málo smyslu i taktu ve věcech slovenských: několik jich zasadilo prudkou ránu právě na křehká místa slovenské národní citlivosti a hrdosti tím, že vytahali Slováky za uši i za vlasy jako pan učitel neposlušné žáky, a přitom ani nebyli v právu.

I na Slovácích ovšem je, aby uznali jisté požadavky a ohledy k druhému národu. Je si přát, aby pokládali tuto republiku, upřímně a za všech okolností, za svůj stát. Aby pochopili, že oběti hospodářského rázu nemůže natrvalo přinášet jen jeden z partnerů. Aby se naučili společné úkoly společně vidět i řešit. Slovensko je krásná a požehnaná země, jež doplňuje tak dobře hospodářství celku, jako slovenská národní povaha doplňuje a vyvažuje některé národní rysy české. Mluvíce o slovenském nacionalismu, nezaměňujme jej s šovinismem značky spíše pražské; v bratislavských ulicích uslyšíte mluvit německy a maďarsky, a není člověka, který by se nad tím pozastavoval.

Mám rád Slováky, snažím se porozumět jejich mentalitě a věřím, že při politice jen trochu rozumné, nezkalené partajními vášněmi, se dílo trvalého čs. spolužití podaří. Nejvíc ovšem záleží na tom, zda se splní staré přání Masarykovo. Na tom, zda nám všem bude dopřáno těch padesáti let míru.

Zase o krok!

(*Vývoj*, 15. října 1947)*

V Realistickém divadle v Praze je nyní na pořadu hra sovětského dramatika Konstantina Simonova. Jmenuje se *Ruská otázka*. Pojednává o mladém americkém novináři, který dostane příkaz od svého šéfa, tiskového magnáta Macphersona, aby navštívil Sovětský svaz a po návratu napsal knihu Sovětům nepříznivou, jež by mimo jiné prokázala, že Rusko chce a připravuje válku. Mladý americký novinář se z Ruska vrátí, ale pravda, kterou poznal o Sovětském svazu, je zcela jiná než vylíčení, jaké si přeje jeho zaměstnavatel. A tak dochází ke konfliktu – novinář napsal knihu pro Sovětský svaz příznivou a zavilý tiskový magnát má dosti moci, aby ho zničil existenčně, aby mu znemožnil práci, a hlavně aby jeho kniha, která je pravdivým svědectvím o „ruské otázce", nikdy nemohla vyjít. Žena opouští mladého hrdinu, jeho nejlepší přítel se zabije, neúprosní věřitelé odvážejí všechen nábytek. A tak mladý Američan ocitá se mezi čtyřmi zdmi, aby se přece jen vyznal ze své víry k Americe, ovšem nikoli k Americe Macphersonů, ale Americe Abrahama Lincolna.

Simonovova hra je po řemeslné stránce dobrou hrou, i když místy hodně papírovou, nepřesnou a kýčovitou. Podává v dramatické zkratce obraz jedné části Ameriky; obraz, který nám už podali američtí dramatikové a spisovatelé v ostřejších konturách než sovětský autor. Je nepochybné a správné zároveň, že sympatie diváka jsou na straně neúplatného Američana a že jejich hněv se obrací proti tiskovému magnátu. A přece, je tu v této *Ruské otázce* řečena pravda celá? Jistěže není. A je ta poloviční pravda, jež je tu řečena, vyslovena bez jakýchkoli úmyslů jiných? Jistěže nikoli. Poněvadž stejně dobře by na místě Macphersona, tiskového magnáta, mohl nastoupit magnát daleko mocnější a daleko bohatší – totiž stát. Za neúplatného amerického novináře mohl by nastoupit novinář jiný, který by také rád řekl tu svou pravdu a který ji říci nemůže a nesmí. A jestliže hrdina Simonovovy hry doplácí na svůj boj existenč-

* Článek vyprovokoval komunistického publicistu Jiřího Hájka k obvinění, že se Tigrid propůjčil „snad k nejhrubšímu a nejupřímnějšímu útoku na Sovětský svaz, jaký jsme dosud u nás zažili". Viz Jiří Hájek, „Jen Ruská otázka?", v: *Tvorba*, roč. 16, č. 43, 22. října 1947, str. 845. Tigrid Hájkovi odpověděl otevřeným dopisem otištěným ve *Vývoji* 29. října, str. 996–999. Pak si vzal slovo ještě jednou Hájek článkem „Ještě ‚Ruská otázka'" v *Tvorbě* č. 45 z 5. listopadu, str. 877.

ně, hrdina na druhé straně barikády zaplatil by svůj boj životem. Jinými slovy, jak kde: někde ti, kdož jsou u moci, ničí své poddané existenčně, jinde zase je stavějí ke zdi.

Ale mnohem podstatnější než toto vše je naše námitka zásadní; že totiž tato hra, která vystihuje jeden zlý a vcelku pravdivý rys ve tváři Spojených států, je hrána na *českém* divadle *v Praze* právě v této době. Neboť svým ostře protiamerickým zaměřením přihrává právě těm, kdož si zvolili nenávist a podezření za hlavní, hybnou sílu v politice a ve veřejném životě vůbec. Umění především nemá učit nenávisti. Simonovova hra nás učí nenávidět Ameriku; ukazuje nám při práci takové vrstvy ve Spojených státech, kterým nepochybně neleží na srdci věc světového dorozumění a míru. Ale nalezli bychom i jinde takové vrstvy, co do počtu ještě bojovnější, ještě mocnější, než jsou kapitalističtí jedinci ve Spojených státech. Tuto druhou, neméně podstatnou část pravdy už by Realistické divadlo říci nemohlo a ani si ji říci netroufalo. Jestliže potřebujeme něco v této době, pak jsou to lidé a činy, a také umění, které by sbližovalo, které by, když nic jiného, alespoň nerozněcovalo ještě více ten velký světový požár nedůvěry a nenávisti, který nás přece nakonec musí pohltit všechny. Simonovova hra, uvedená *dnes* na pražském divadle, je válečným štvaním a její politická funkce jde přesně tím směrem, proti němuž je hra sama vyhrocena. Je smutnou skutečností, že i naši umělci stále více nechávají se zapřahávat do ideologické káry a že nenávist je jim dnes bližší než srozumění, dohoda a mír.

Říkáme to všechno proto, poněvadž právě poslední týdny přivodily zhoršení mezinárodní situace. V tomto listě, jako ve všech listech Československé strany lidové, zdůrazňovali jsme od počátku, že katastrofou pro nás i pro svět je politika bloků, které nutně na sebe musí jednou narazit. Opakovali jsme do omrzení, že svět i mír jsou nedělitelné.

Kritizovali jsme Trumanovu doktrínu stejně jako ty kroky sovětských politiků, které vedly k většímu rozdělení světa. Bohužel, v této velmocenské politice úderů a protiúderů se pokračuje. Devět komunistických stran, které 5. října vydaly společný manifest, se zasloužilo o nové prohloubení rozporů mezi Východem a Západem.* Především přesně definovalo nepřítele. Už jím není Německo ani německá expanze, ale jsou jím západní imperialisté s USA a Anglií v čele, a pak ovšem „pravicoví socialisté". Jinými slovy, rozbíjejí tu komunistické strany devíti zemí (a nezapomínejme, že mnohé z nich jsou stranami vládními a ovlivňují do značné míry zahraniční politiku těchto států)

* Ve dnech 21.–27. září 1947 bylo ve Szklarské Porębě v Polsku ustaveno pod sovětským patronátem Informační byro komunistických a dělnických stran, které znamenalo otevřené obnovení centralistické struktury řízení mezinárodního komunistického hnutí. Kromě zástupců stran z jihovýchodní a střední Evropy se schůzky zúčastnily delegace francouzských a italských komunistů.

spojenectví jedenadvaceti národů z doby války; spojenectví, které rozdrtilo nacismus a fašismus. Sovětský delegát Vyšinskij a americký delegát Marshall svými zahajovacími projevy dali pečeť tomuto rozbití.* Lze očekávat, že na ofenzivu komunistických stran odpovědí Spojené státy v dohledné době; neboť takový je zákon velmocenské hry na půjčku a oplátku. Je velmi pravděpodobné, že komunistickému manifestu se podařilo to, co se nemohlo hned tak podařit nejvlivnějším americkým demokratům: přiměl totiž republikány k tomu, že budou v Kongresu hlasovat pro finanční pomoc Evropě, a tudíž uskutečnění Marshallova plánu pomoci šestnácti evropským státům, jejichž zástupci v Paříži vypracovali už seznam svých hospodářských potřeb.

Názory na důsledky ostrého prohlášení devíti komunistických stran a obnovení internacionály se mohou různit a v tomto čísle dali jsme slovo dvěma stálým politickým spolupracovníkům *Vývoje*, kteří mají různý náhled na celou záležitost.** Tolik je však jisto: velmocenský a ideologický zápas, jehož jsme svědky, vede se na zádech malých států a národů a vede se proti nejvlastnějším zájmům evropské budoucnosti a evropské sounáležitosti. Není totiž jen Západ a Východ, je také ještě Evropa. Může se tato mocnost jevit dnes jako velmi nuzný žebrák. Ale v jeho roztrhaném plášti je skryt velký poklad: je to duchovní odkaz Evropy. Strašlivá, mocná, byť i dnes skrytá zbraň. Povědomí evropské sounáležitosti bude růst tím více, čím ostřejší bude boj o tento kontinent. A pokud lidé budou věřit v systém myšlenek, názorů a hodnot, které nazýváme „evropskou civilizací", potud není třeba se obávat ničeho.

* Od poloviny října do poloviny listopadu 1947 se konala v Londýně konference ministrů zahraničí čtyř velmocí, která řešila především otázku budoucího statutu Německa a skončila naprostým neúspěchem.

** Na otázku v titulku „Bude rozdělen?" odpověděli v samostatných výkladech Jan Kolár „Ano!" a Jiří Oktáv [= Jindřich Kučera] „Ne!", str. 948n.

Vánoční

(*Lidová demokracie*, 25. prosince 1947)

Když putoval Ten, Jehož zrození radostně oslavuje křesťanský svět v tyto slavné a slavnostní dny vánoční, končinami judskými, „přiběhl jeden a poklekna před ním otázal se ho: ‚Mistře dobrý, co učiním, abych života věčného dědičně došel?' A mistr odpověděl: ‚Přikázání umíš: Nezcizoložíš, nezabiješ, neukradneš, nevydáš falešného svědectví, neoklameš...'"

Kdy jindy než v době, kdy vzpomínáme zrození Spasitelova, máme se zamyslit nad tím, jak a zda vůbec jdeme ve stopách Jeho učení. Žijeme neklidným, nejistým a nervózním životem, jehož smysl a poslání se nám ztrácí v lavinách prostřednosti a dočasnosti. Převážná většina lidí nevídaně zlhostejněla k naléhavé otázce spasení a věčného života; a lidstvo se málo stará o to, zda plní přikázání. A přece, jak změněn by byl svět, kdyby je lidé plnili. Skoro se chce říci, že více nebylo by třeba v životě i v politice. Místo toho jsme svědky vražedné a vraždící lhostejnosti, jež je nejstrašlivější obžalobou lidí i vůdců, chudých i bohatých, bezbranných i mocných těchto dob. Lhostejnosti, z níž pochází více zla než ze zloby samotné.

Promluvme si v době vánočních svátků, kdy zloba a také lhostejnost, souputnice srdcí zbabělých a zatvrzelých, má býti aspoň na několik dní daleko z dosahu všeho lidského, o sobě a svém národě. A všimněme si jen podstatného, jímž v životě jedince i národů je právě věrnost i odvaha přiznání k mravním hodnotám a jejich životní aplikace. Zvykli jsme si v posledních letech na pohodlné uklidňování svého národního a zhusta individuálního svědomí pochvalným poklepáním na rameno, jehož se nám v míře stále hojnější dostává od lidí úředně k tomu povolaných, kteří na pokyn sdělí, že jsme hodní, slušní i poslušní, lidští, moudří a pilní; abychom takovými byli i nadále, stačí, budeme-li bez reptání poslouchat své mocné, své představené, své politiky, reformátory i propagátory a přenecháme-li jim co nejvíce z činnosti, jíž se říká myšlení. Jsme opravdu takoví, jak nás vidí ti, kdož jsou u moci nebo usilují o moc? Každý z nás ví, při troše poctivosti, že je mnoho nemravů, mnoho lhostejnosti ke zlu a nelidskosti ve světě i u nás. Mnohé je možno omluvit válkou, bídou, obecným zludračením; mnohé je možno prominout. Ale nelze omluvit a nelze prominout prohřešky na nejvznešenějších zásadách Jeho učení; neboť jejich porušení vede přímo ke zkáze duší i ke zkáze národů. Nemůžeme proto omlouvat či promíjet obecnou u nás lhostejnost k bezpráví; lhostejnost k nelidskosti a ukrutnosti; lhostejnost k postiženému bližnímu.

Dovedli jsme držet stovky nevinných lidí měsíce v žalářích; dovedli jsme je trýznit na duchu i na těle z nečeského běsovství v nás; dovedli jsme zaměnit věrnost ideji za mísu čočovice. Co hůř: dovedli jsme ve své velké většině *mlčet*, lhostejně, a tudíž zbaběle mlčet, ba dokonce krýt zlo v nejvíce zahanbujících jeho podobách. Na prstech dvou rukou dali by se spočítat ti, kdo od počátku křičeli své: nikoli! Na prstech jedné ruky dali by se spočítat ti, kdo bojovali proti bezpráví na bližním, i když se jich osobně vůbec netýkalo, kdo neváhali vsadit všechno do nerovného boje proti organizované lhostejnosti lidí a institucí. Kdo dovedli zápasit o spravedlnost i toho nejbezvýznamnějšího člověčka, poněvadž ten človíček byl jejich bližní, kterého milovati máme jako sebe sama a na jehož právu nebo ospravedlnění záleží stejně, ne-li více, než na všem bohatství a na všem politickém, hospodářském či kulturním uspění a úspěchu celku.

Zlhostejněli jsme trestuhodnou měrou i k bezprávím a surovostem, kterým vrchnost a ouřady daly pečeť souhlasu, ale které proto nepřestávají býti bezprávím a surovostí. Staly se jen organizovanými, oficiálními, vtěsnány v papírová rozhodnutí, a my jen pozorujeme, jak pozvolna zabíjejí svou každodenní hrůzou. Máme u nás na sto tisíc českých dětí ze smíšených manželství; za nic nemohou, ničím se neprovinily. Maličkých, které náš Pán nechal přijíti k sobě. Tyto děti žijí ve strašlivých poměrech, ale komu na tom záleží? Jsou většinou podvyživeny, bez domovů, bez řádného oblečení, bez dozoru žijí mezi lhostejnými a nepřátelskými lidmi. Za dva a půl roku jsme nedovedli dát jim a jejich českým matkám možnost slušného života; a poněvadž jsou české národnosti, nemohou být tito lidé ani odsunuti do Německa. Mám vám jmenovat tu učitelku, která v první třídě obecné školy posadila českou holčičku do „oslí" lavice a oznámila celé třídě: „Děti, ta musí sedět sama, poněvadž její tatínek je Němec!"? Mám vám příkladem líčit život paní W. ze Smíchova, kterou MNV vypudil i s dvěma malými dcerkami, jež neznají slova německy, ze dvou obcí s tím, že „tu nikdo nebude žít s německými parchanty"? Nebo případ paní M., která z posluhovačského platu živí tři české kluky, a když ji odevšad vyhnali, uchýlila se k dobrým lidem do truhlářské dílny, kde ovšem může „bydlet" až po skončení práce, takže kluci se potulují celý den po nádražích, automatech a hřištích Prahy? Nebo o případech tisíců lidí, kteří hned po Vánocích mají být vystěhováni, a nikdo se nezajímá o to, kam půjdou? Vím, že mi odpovíte: Ale s tím vším my nesouhlasíme, nechceme s tím mít nic společného! Je však třeba, abyste s tím měli co společného; abyste nepřihlíželi trpně, ale činně podlamovali vládu zla, ukrutnosti a lhostejnosti. Mnoho se mluvilo a psalo v minulosti o problému české malosti. V těchto dobách jsme ji, zdá se, povýšili na národní ctnost, dokonce jménem lidu, jménem nás všech! Zvolejme jasně, že se to neděje z vůle lidu, ale z otupělosti, mravní ochablosti, rozumové i citové zabedněnosti lidské havěti, jež bývá v každém rodě. Újma, kterou jsme až dosud utrpěli, je veliká a času není nazbyt. Přemozme, a i kdyby nás jen menši-

na byla, přemozme v sobě lhostejnost, malost, zbabělost. I kdybychom padli, bude to slavná porážka. Neboť porážka v boji o zákon, který je v souladu se zákonem Božím, nemůže být než dočasná.

Přemýšlejme trošku o tomto a mnohém jiném ve vánoční dny. Pokusme se v klidu oddělovat ... oddělovat podstatné od povrchního, věčné od časového, hmotné od duchovního. Uvědomme si, k čemu by bylo všechno na světě, kdyby tu nebylo mravního řádu a kdyby všichni zlhostejněli k jeho zákonům. Josef Čapek říká ve své krásné knížce *Psáno do mraků*: „Mravní hodnoty trvají, zůstávají věčnými, i když jsou dočasně popírány, zavaleny násilím, brány násilníky i slabochy v pochybnost. Člověk v sobě hyne nejprve na svou povrchnost, pak teprve, až v druhé řadě, umírá nemocemi nebo válkami."

Nebylo by hroznějšího údělu lidského i národního, než kdybychom umírali na svou povrchnost, lhostejnost a bezcitnost. Budiž nám poselství Vánoc toho připomínkou i ukazatelem cesty.

Sociálním demokratům slovo upřímné

(*Vývoj*, 18. února 1948)

Nebývá u nás zvykem, aby se z jedné politické strany mluvilo opravdu upřímně a přátelsky ke straně druhé; už v té skutečnosti, že příslušník jiné politické strany chce něco veřejně říci o věcech, problémech či osobách některého z členů Národní fronty, vidí se předem záludnost, politické chytračení nebo předvolební trik. Dovedu si představit, jak v odpovědích na mé vývody se bude jízlivě tvrdit, že o mé „upřímné slovo" se nikdo neprosil, a v těch posměvačných uvozovkách bude se vidět pádný argument. Ale i za těchto rmutných vyhlídek, charakterizujících zároveň mizernou úroveň politických rozprav u nás, je třeba se pokusit o překlenutí této nedůvěry. Otázka sociální demokracie a její politiky v nejbližší budoucnosti dávno už přerostla rámec mezistranické politiky a stala se širokým problémem československé demokracie. Mluvme proto o této otázce sociální demokracie jako českoslovenští občané, jako demokraté, jako lidé, kterým bez rozdílu politického přesvědčení leží na srdci osud tohoto státu a jeho budoucího vývoje.

Především, proč upřímné slovo právě sociálním demokratům? Poněvadž myslíme, že je to strana demokratická, svou minulostí i svým vnitřním životem, jak to dobře ukázal její poslední brněnský sjezd.* Jde o to připomenout jí tuto tradici a z ní vyplývající povinnosti ve chvíli, kdy zpronevěra tomuto odkazu mohla by být osudnou pro stát a tragickou pro sociální demokracii.

Události mezinárodněpolitické, tak jak se vyvíjely ke konci druhé světové války ve směru k mocenskému a ovšem také ideologickému rozdělení světa, postavily sociálnědemokratické strany v různých státech před vážná rozhodnutí. Zpočátku se zdálo, že spolupráce socialistů s komunisty bude nejenom možná, ale také plodná, a hlavně trvalá, a že socializační úsilí a marxistická ideologie budou spojovati tyto strany. Ukázalo se však v řadě států poměrně brzy, že je jenom dvojí možnost: buď spolupracovati s komunisty za cenu stálého ohrožení vlivu i samostatnosti akce sociálnědemokratických stran, nebo dokonce i za cenu jejich sloučení a splynutí s komunisty; druhou možností bylo rozejít se s komunisty a dělat samostatnou sociálnědemokratickou politiku, často ve spojení se stranami středu a pravice. Sociální demokracie rozhodly

* Sjezd sociální demokracie se konal v Brně 14.–16. listopadu 1947 a Zdeňka Fierlingra ve funkci předsedy strany vystřídal Bohumil Laušman.

se pro jednu nebo druhou z těchto možností takřka přesně podle mocenského rozdělení světa: na Západě se sociálnědemokratické strany rozešly s komunisty, a nejenomže odmítají spolupráci s nimi, jsou dokonce v ostrém boji proti nim a jsou kritické ve svém poměru k Sovětskému svazu. Ve střední a jihovýchodní Evropě pak sociálnědemokratické strany se vesměs dohodly pro úzkou spolupráci se stranami komunistickými, které se všude v této části světa staly rozhodujícím státním a politickým činitelem. Někde dokonce došlo ke sloučení sociální demokracie s komunisty, jinde zas byly uzavřeny dohody o spolupráci obou stran. Marshallův plán a jeho přijetí či nepřijetí vládami jednotlivých evropských států bude patrně rozhodujícím příspěvkem k definitivnímu rozdělení mezi sociálnědemokratickými stranami na Západě a na Východě. Mnohé nasvědčuje tomu, že sociálnědemokratické strany v těch státech, které odmítly pomoc podle Marshallova plánu, se odštěpí od sociálnědemokratických soudruhů na Západě a snad i vytvoří samostatnou sociálnědemokratickou internacionálu. Tak se skončí rozkol v druhé internacionále, který je nevyhnutelný ve světle dnešní situace světové.

Sociálnědemokratická strana v novém Československu (či spíše její první vedení v čele s Fierlingrem) se rozhodla, že bude úzce spolupracovat s komunisty, že je podpoří v jejich úsilí socializačním a nacionalizačním a uzavře s nimi dohodu o těsné spolupráci v rámci Národní fronty. Mohlo by se tudíž mít za to, že čs. sociální demokracie rozhodla se k plné a úzké spolupráci s KSČ a že obě tyto strany ve všech otázkách, politických, hospodářských, sociálních a kulturních, budou postupovati společně, tak jako společně postupují tyto levicové strany třeba v Polsku, Bulharsku, v Maďarsku a jiných státech „lidové demokracie". Víme však z politické praxe, že tomu tak není, že čs. sociální demokracie v politických věcech nejednou se postavila proti KSČ, že její poslanci v jednotlivých výborech parlamentních postupovali solidárně se stranami jinými, že sociálnědemokratický tisk čas od času ostře odsuzuje (v souladu s tiskem nekomunistických stran) způsoby a někdy i cíle komunistického boje a že v samotném lůně sociálnědemokratické strany je odpor nejenom proti dohodě, která byla s KSČ uzavřena, ale také nespokojenost se spoluprací s komunisty vůbec. Na druhé straně sociální demokraté při projednávání nejrůznějších otázek politických a hospodářských se dohodli s komunisty, ve vládě i v parlamentě s nimi pracovali, a tak zajistili prosazení komunistických požadavků. Tak ovšem se rozrostly vnitřní rozpory a přes všechno ujišťování, že ve straně není levého a pravého křídla, je stále zřejmější, že toto pravé a levé křídlo v sociální demokracii skutečně existuje a usiluje o moc v této straně. Je to zřejmé z četných projevů vynikajících sociálních demokratů, které se ostře od sebe liší v duchu, smyslu i cílech. Stačí porovnat články a projevy Fierlingrovy s názory Vojty Beneše, názor Tymešův s názorem třeba Majerovým, aby rozdíly v celkové koncepci, a zejména rozdíly v nazírání na otázku spolupráce s komunisty byly naprosto očividné. A je jasné, že tak

jako se musely rozhodnout všechny sociálnědemokratické strany, rozhodnout rázně a jednoznačně, tak se bude muset co nejdříve rozhodnout i čs. sociální demokracie. Už proto, že řadové členstvo sociální demokracie žádá si takového rozhodnutí, aby vědělo, komu a jaké politice věnuje svou důvěru. Angličtí labouristé, kteří koneckonců svým hospodářským a sociálněreformním úsilím a zároveň svou věrností politické demokracii mají k tradici našich sociálních demokratů nejblíže, se už definitivně rozhodli. To nemůže zůstati bez vlivu na sociální demokracii u nás: jak se rozhodne ona?

Kolem dokolečka

Politika sociální demokracie potýká se od počátku s problémem poměru k nejsilnější straně československé a tento poměr má už za sebou určitý vývoj. V prvních porevolučních měsících se zdálo, že společný postup KSČ a sociální demokracie ve všech základních otázkách je hotovou věcí. Z rukou komunistů koneckonců dostali sociální demokraté důležitá hospodářská ministerstva a nelze říci, že by první ministr průmyslu celým zaměřením své politiky komunistům nevyhovoval. Co dělal Laušman pro komunisty na poli hospodářském, dělal Fierlinger na poli politickém. Výsledkem tohoto úsilí byl nenadálý pakt sociální demokracie s komunisty, uzavřený těsně před Fierlingrovým nuceným odchodem z vedení strany. Ukázalo se totiž, že tlak proti této politice úzké spolupráce s KSČ je příliš silný a že se odpůrci tohoto směru ve výkonném výboru strany mohou bezpečně opírat o silné vrstvy řadového členstva. Tak se stalo, že na místo Fierlingrovo přišel Laušman, což ovšem ani zdaleka neznamenalo, že by se plně změnil kurs dosavadní politiky; naopak postavení Fierlingrovo a druhů je dosud silné a nový předseda nejeví prozatím ani chuti, ani (zdá se) nemá dosti sil ke korekturám na politice Fierlingrově. A tak jsme dnes svědky politiky kolem dokolečka, o níž nikdy nelze předem říci, jak se projeví v řešení konkrétních otázek ve vládě a v parlamentě. Tuto politiku obhajují někteří sociální demokraté v soukromých rozhovorech, asi v tom smyslu, že rozhodnutí o míře spolupráce s komunisty není tak snadné. Říkají především, že úkolem sociální demokracie je zabránit izolaci KSČ: kdyby se prý tak stalo, zvítězily by v komunistické straně radikální směry a měli bychom patrně brzo po politické demokracii, která by byla víc než výsměchem tomuto pojmu. Sociální demokracie prý touto politikou zachraňuje mír v národě, zachraňuje demokracii a její instituce. Kromě toho je nutno mít na vědomí, říkají sociální demokraté, že jsou stranou socialistickou, a že tudíž ve věcech hospodářských a sociálních otázkách stojí komunistům nejblíže. V otázkách politických však se s komunisty neztotožňují, neztotožňují se s nimi ani ve způsobech boje o konečné cíle tohoto boje, a proto v těchto politických otázkách půjdou často proti komunistům.

Co zachránili

Domnívám se, že je nejvyšší čas vymazat tyto pověry z politické frazeologie československé a nahradit je politickou skutečností. Především: není to sociální demokracie, která chrání KSČ před izolací, poněvadž se komunistická strana do této izolace žene sama a *poctivá* sociálnědemokratická politika jí v tom zabránit nemůže. Komunistická strana se izoluje od ostatních demokratických stran nedemokratickými způsoby i některými cíli politiky. Stačí porovnat míru lidových sympatií ke komunistům tři měsíce po revoluci a tři roky po revoluci. Svobodné, tajné a rovné volby prokáží tento velký pád. Čím jiným byl zaviněn než politikou komunistické strany s tisíci a jedním výstřelkem, s bezohledným a nedemokratickým bojem mocenským a stranickým, který jde proti srsti, cítění i demokratickému fundamentu ohromné většiny tohoto národa. Z této izolace může se komunistická strana dostat jen poctivou, demokratickou, slušnou politikou a spoluprací se všemi stranami Národní fronty, nikoli – jako tak často dosud – bojem proti nim.

Dále: nelze odlučovat otázky hospodářské a sociální od otázek politických. Z každodenní politické praxe vysvítá nad slunce jasněji, že hospodářské a sociální záležitosti pronikavě ovlivňují věci politické a naopak. Jestliže sociální demokraté podporují komunisty v řešení problémů hospodářského rázu, podporují je také politicky a mocensky. Ani zde nelze dělat dvojakou politiku, i když nikdo nechce sociálním demokratům brát jejich socialistickou základnu. Zase britští labouristé mohou tu být vzorem. Jak vidno, chce-li čs. sociální demokracie chránit československou demokracii a její instituce, musí se tak dít jen v *trvalé* spolupráci s těmi, kdo za ni opravdu bojují, a v odklonu od těch, kdo ji narušují.

Bez jistoty prohra

Snad ze všeho, co jsme řekli, vyplývá, že sociálnědemokratická strana se musí rozhodnout, brzo a rozhodně, ve vlastním zájmu. Řadové členstvo, zejména stará sociálnědemokratická garda, chce vědět, komu dá své hlasy; z velké části nechce poctít svou důvěrou stranu, která v blízké nebo vzdálenější budoucnosti se stane povolným nástrojem komunistické strany. Otázka zní: má dnešní vedení sociálnědemokratické strany dosti vůle, sil, idealismu i poctivosti, aby se rozloučilo s dosavadní obojakou politikou a stanulo trvale v demokratickém táboře? V politice se nemá prorokovat: ale v této chvíli naděje na takovýto rozhodný krok nejsou velké. Z rukou komunistů mají dodnes sociální demokraté neúměrně vlivné postavení v našem hospodářském životě a trochu se o tato místa bojí. Zároveň ovšem mají těžkou odpovědnost zejména za hospodaření národních podniků a čs. průmyslu vůbec; tuto odpověd-

nost nelze umenšit žádnou změnou na ministerském křesle. Zároveň sociální demokraté jako marxističtí socialisté nemohou napříště předstírat (jak to dosud činí), že hájí zájmy drobného řemesla, živnostníků a drobných podnikatelů. Politická praxe minulých let přesvědčila právě živnostníky sympatizující se sociální demokracií, že jejich místo je jinde, především v Čs. straně lidové. A tato strana také bude nabírat členstvo i voliče z řad těch sociálních demokratů, kteří už nemohou podporovat dnešní rozeklanou politiku kdysi hnutí Hamplova, Dérerova a Soukupova. S tím se vedení sociální demokracie musí smířit. Kdyby nám šlo jen o stranický zisk, těšili bychom se z toho, jak se sociální demokraté škvaří ve vlastním sádle; poněvadž však nám jde o víc, řekli jsme své slovo upřímné. Bude-li slovem volajícím na poušti, pak nemůžeme než doporučit řadovým sociálním demokratům, aby učinili sami to rázné rozhodnutí, které vedení jejich strany učinit nechce nebo nemůže. Čs. strana lidová je uvítá jako poctivé demokraty ve svých řadách.

Bibliografie jednotlivých autorů

Bibliografický soupis textů všech autorů zastoupených v přítomné antologii zahrnuje jednak jejich články uveřejněné v období od května 1945 do konce února 1948 v českém a slovenském (výjimečně také krajanském) tisku, jednak jejich samostatné české i cizojazyčné publikace vydané v Československu (případně České republice) a v zahraničí. Pokud možno uvádí také knižní rukopisy v pozůstalosti a souhrnné informace o dalších publikačních aktivitách v časopisech.

Mezi zaznamenanými statěmi z období třetí republiky se nejčastěji vyskytují politické komentáře, dále esejistické a historické úvahy, kulturní recenze, filozofické články, texty fejetonové a autobiografické. Soupis neuvádí drobné glosy, sloupky, zprávy, repliky a podobně, pokud nejde o texty hodné zaznamenání z důvodu, že vyvolaly výrazný ohlas ve veřejnosti, v politických či úředních kruzích, že poukazovaly na zvlášť zajímavá fakta nebo že byly publikovány také knižně.

Ani v takto vymezeném rámci není ovšem bibliografie u některých autorů vyčerpávající. Redaktoři *Obzorů* a *Vývoje* Pavel Tigrid a Luděk Forman uveřejňovali mnohé své kratší příspěvky v těchto časopisech bez podpisu (zvláště když *Vývoj* zpočátku otiskoval naprostou většinu příspěvků anonymně), jiné jejich články mohly vyjít pod hlavičkou redakce. Podobně tomu bylo v případě některých textů z pera Heleny Koželuhové, Jana Kolára a dalších spolupracovníků. Je to patrné mimo jiné z vlastnoručně pořízené evidence článků Jana Kolára z období třetí republiky, mezi nimiž se vyskytuje řada nepodepsaných textů. Díky laskavosti jeho manželky Ayi Kolárové, která poskytla soubor všech jeho česky psaných a údaji o vydání opatřených článků, bylo tedy možné alespoň bibliografii tohoto autora sestavit podle zřejmě úplných podkladů. Sestavovatel tohoto soupisu kromě toho vděčí dr. Vladimíru Boreckému, Evě Chudobové a dr. Zuzaně Dětákové za poskytnutí cenných bibliografických údajů o Bohuslavu Broukovi, Bohdanu Chudobovi a Ladislavu Jehličkovi.

Není vyloučeno, že někteří autoři kromě pseudonymů a šifer uvedených v bibliografii používali ještě jiné značky, které se nepodařilo identifikovat. Autoři zastoupení v antologii mohli také výjimečně publikovat v tiskovinách, které se sestavovateli bibliografie nedostaly do rukou. Tak například údaje o přetiscích článků v krajanském deníku *New-Yorské listy* jsou pravděpodobně neúplné, protože zmíněný titul je v knihovních fondech České republiky

dochován ve fragmentárním stavu; rovněž nelze vyloučit, že články z českého tisku v období třetí republiky přetiskovaly i jiné krajanské nebo ojediněle i zahraniční noviny nebo časopisy. Z praktických důvodů nebyly pro potřeby bibliografie systematicky excerpovány lidovecké deníky *Osvobozený našinec* a *Hlas* a regionální časopisy ČSL.

Údaje v článkové bibliografii jsou řazeny chronologicky v rámci jednotlivých periodik. V kulatých závorkách za názvem článku je tučně vyznačeno číslo časopisu, následuje datum vydání a číslo strany. Knižní bibliografie je také řazena chronologicky, u publikací vyšlých v témže roce pak abecedně. Z chronologické řady se vymykají pouze záznamy o různých vydáních téhož díla, které jsou pro větší přehlednost sdruženy a následují po sobě, opět podle časové posloupnosti. V hranatých závorkách jsou obecně uvedeny doplňující údaje. Bibliografické údaje o příslušných článcích se pochopitelně nedrží chybného stránkování v časopisech *Obzory* (roč. 3, 1947, č. 45–52) a *Vývoj* (roč. 2, 1947, č. 24–27), nýbrž respektují regulérní, kontinuální stránkování.

Pavel Tigrid

ČLÁNKY 1945–1948*

Lidová demokracie

1945:
O evropský ethos (13. července, 1)
Anglie a my (19. července, 1)
Anglie po volbách (9. srpna, 1n.)
O tom pocitu nesvobody (3. října, 1)
Vánoční rozjímání (23. prosince, 1n.)

1946:
Svět kolem nás (7. dubna, 1)
Právní řád mezi národy (17. dubna, 1n.)
Pšeničné pole mezi zákopy (21. dubna, 1n.)
Abychom opravdu věrni zůstali... (22. května, 1n.)
Bez svobody a lidskosti není života (25. května, 1)
Mravní profil voleb (1. června, 1n.)
Nedělitelný mír a my (9. června, 1n.)
Mládež (22. června, 1n.)
Cestou mravní a hospodářské obnovy (5. července, 1n.)
Věčná otázka našich dějin (14. července, 1n.) [Přetištěno ve *Svědectví*, č. 82 (1987), str. 461–464.]
Podruhé v tomto století (28. července, 1n.)
Je Západ reakcionářský? (4. srpna, 1n.)
Krise lidskosti (25. srpna, 1n.)

* Autor užíval v publicistice kromě jména Pavel Tigrid také šifru **tgd** a iniciály **P. T.**, kterými podepisoval některé drobnější texty, recenze a podobně. Řada textů z jeho pera ve *Vývoji* (mimo jiné v rubrikách „Chronologicus" a „Stračena Bulíčková") a v *Obzorech*, zejména zahraničněpolitických poznámek, vyšla ovšem bez uvedení jména autora. Kromě toho Tigrid napsal také některé z divadelních recenzí otištěných v *Obzorech* pod kolektivním pseudonymem **Pauper** (jejich dalšími autory byli Josef Lederer, a především Ota Ornest). Ve *Svědectví* užíval navíc šifry **tg**, **-l-**, **J. F.**, **AA.**

O záchranu před válkou a zotročením (22. září, 1n.)
Věrnost sobě (28. září, 3)
Pařížské rozhodnutí o transferu (11. října, 1)
Válka o mír (15. října, 1) [Přetištěno v *New-Yorských listech* 5. listopadu 1946, str. 4.]
Paříž, konference a my (20. října, 1n.)
Výzva k velikosti (3. listopadu, 1n.)
Rozdíly (17. listopadu, 1n.)
Byrokracie je mrtva – ať žijí byrokraté (3. prosince, 1)
Svoboda tisku v demokratickém státě, I (17. prosince, 1n.)
Svoboda tisku v demokratickém státě, II (24. prosince, 1n.) [Přetištěno v *New-Yorských listech* 15. února 1947, str. 4.]
Program na dlouhou dobu (29. prosince, 1)

1947:
Slovo má občan (3. ledna, 1)
Po odchodu Byrnesově (12. ledna, 1n.)
Kde je reakce? (1. února, 1)
Odpověď, jež rozhodne (16. února, 1n.)
Od Zlatého pobřeží po Bílinu (16. března, 1)
Amerika v Evropě (1. dubna, 1n.)
Britannie na šachovnici světa (29. dubna, 1n.)
Jak se na nás dívají (10. května, 1n.)
Východ i Západ ne slovy, ale skutky (16. května, 1n.)
Stát a jeho mísa čočovice (3. června, 2)
Opět na dějinném rozcestí (21. června, 1n.)
Nad zákopy nedůvěry (12. července, 1)
Slovenské dojmy, [I] (10. srpna, 1n.) [Přetištěno v *New-Yorských listech* 20. srpna 1947, str. 4.]
Slovenské dojmy, II (17. srpna, 1)
Boj je vyhlášen (14. října, 1n.)
Ještě jednou zásadně (4. listopadu, 1n.)
Německo (25. listopadu, 1)
Německo očima dr. Clementise (5. prosince, 1n.)
Konec konference – co bude dál? (17. prosince, 2)
Vánoční (25. prosince, 1)

1948:
[Odpověď v anketě „Československá kultura mezi Východem a Západem".] (1. ledna, 6)
Mluvil socialista, ale... (14. ledna, 1)
Je to fašismus? (22. ledna, 1n.)
Evropa se dělí (3. února, 1)

Obzory

1945:
Literatura v exilu (**2**, 1. září, 27–30) [Text rozhlasové přednášky vysílané 12. července]
Otevřený list Britům (**4**, 15. září, 59n.)
Anglie a ČSR (**6**, 29. září, 81)
Věčné otázky? Úvahy na okraj sedmého výročí mnichovské dohody (**7**, 6. října, 102–104)
Revoluce dvacátého věku (**11**, 7. listopadu, 161)
Spojené národy světa (**11**, 161)
SSSR a ČSR (**11**, 161n.)
Naše postavení ve světě; Otázka mravní; Zacházíme s Němci nelidsky?; Sběrné tábory; Děti za dráty; Nechť mluví veřejnost (**12**, 20. listopadu, 177n.)
Moře – náš svět (**12**, 191n.) [Recenze v rubrice „Film týdne".]
Evropská lyrika za války (**13**, 1. prosince, 204–206) [Text rozhlasové přednášky.]

1946:
Aby nebylo omylů (**3**, 19. ledna, 38–40)
Jak se mi zlíbí... (**8**, 23. února, 120n.; **10**, 9. března, 154–156; **13**, 30. března, 200n.; **15**, 13. dubna, 234–236; **17**, 27. dubna, 264n.; **23**, 8. června, 360–362; **25**, 22. června, 393–395; **30**, 27. července, 474–476; **33**, 17. srpna, 522–524; **43**, 26. října, 680n.) [Rubrika přinášející autorovy glosy k aktuálním tématům, tištěno kurzivou pod čarou.]
Anglická poesie za války (**12**, 23. března, 189–192) [Text rozhlasové přednášky.]
Abychom opravdu věrni zůstali... (**21**, 25. května, 321n.) [Přetištěno z *Lidové demokracie*, 22. května)
Politické síly v Evropě (**21**, 330n.)
Egon Hostovský: Listy z vyhnanství (**24**, 15. června, 382n.) [Recenze v rubrice „Kniha týdne".]
Zrada vzdělanců (**27**, 6. července, 429) [Přetištěno v: Jiří Staněk (ed.), *Antologie textů s kulturně-politickou problematikou k období 1945–1948*, 1. díl (1945–1946), Západočeská univerzita, Plzeň 1997, str. 172n.]
Je u nás svoboda tisku? (**35**, 31. srpna, 551n.)

1947:
Jak se mi zlíbí... (**1**, 4. ledna, 10n.; **17**, 26. dubna, 227n.; **24**, 14. června, 335n.)
Kopeckiáda číslo dvě (**2**, 1. listopadu, 17n.)
V domě oběšencově... (**6**, 8. února, 85n.)

A ještě: kde je reakce? (**8**, 22. února, 121)
Balkánské risotto, puče a sensace (**26**, 28. června, 366n.)
Odpověď Barešovi, aneb: Co chceme (**28**, 12. července, 399n.)
Smysl Mnichova, I–V (**38**, 20. září, 557–558; **39**, 27. září, 574n.; **40**, 4. října, 590n.; **41**, 11. října, 606n.; **42**, 18. října, 622n.) [Text úvahy přednesené na letní škole pro cizince v Mariánských Lázních 17. září 1947. Přetištěn byl v nepodstatně zkrácené podobě o 30 let později ve *Svědectví*, č. 56 (1978), str. 553–565 a v nové verzi (s názvem „Mnichov 1938. Pokus o bilanci") tamtéž, č. 70–71 (1983), str. 463–467.]
Podstata sporu (**51**, 20. prosince, 768n.)

Vývoj

1946:
Řeč státníkova (**3**, 5. října, 57n.)
Po konferenci (**6**, 26. října, 127–130)

1947:
Jednoruký Führer? (**1**, 1. ledna, 13)
Exit Byrnes (**3**, 15. ledna, 56n.)
Jde o mnoho (**4**, 22. ledna, 80n.)
Uf! Vydržela! (**13**, 26. března, 267n.)
O kritice (**15**, 9. dubna, 300n.)
Anglický rozhovor (**17**, 23. dubna, 352n.)
Konec retribuce (**18**, 30. dubna, 371n.)
Trest smrti (**20**, 14. května, 419n.)
O smlouvu s Britannií (**22**, 28. května, 467n.)
Trpké plody (**25**, 18. června, 539n.)
A co teď? (**28**, 9. července, 611–614)
Týden ve světě (**33**, 13. srpna, 738)
Týden ve světě (**34**, 20. srpna, 761–763)
Z domácí kuchyně (**35**, 27. srpna, 780–782)
Zase o krok! (**42**, 15. října, 947n.)
Dopis [Jiřímu Hájkovi] (**44**, 29. října, 996–998)
Zase v krisi (**46**, 12. listopadu, 1044n.)
Německo (**48**, 26. listopadu, 1091n.) [Článek není totožný s komentářem v *Lidové demokracii* 25. listopadu]

1948:
Nuže, občánku, a co teď? (**1**, 7. ledna, 1, 3)
Smetáček? Smeták! (**6**, 11. února, 3)

Týden ve světě (**6**, 4)
Sociálním demokratům slovo upřímné (**7**, 18. února, 1, 3)

Volá Londýn. Ze zákulisí čs. vysílání z Londýna [Seriál vzpomínkových reportáží o válečném československém vysílání rozhlasu BBC do vlasti vycházel ve *Vývoji* pravidelně v osmnácti pokračováních od č. 42 druhého ročníku (15. října 1947) do předposledního, sedmého čísla třetího ročníku (18. února 1948).]

Nové prúdy

1947:
Je už nejvyšší čas! (**18**, 3. srpna, 355n.)

V letech 1945 a 1946 napsal Tigrid několik článků do anglické mutace *Bulletinu ministerstva zahraničních věcí pro zastupitelské úřady*, který MZV vydávalo jako informační periodikum pro zahraniční diplomaty a novináře.

SAMOSTATNÉ PUBLIKACE

Ozbrojený mír, Universum, Praha 1948. [Výběr z komentářů a glos k mezinárodní politice publikovaných od června 1945 do prosince 1947. Některé články mají změněné názvy, případně jsou zkráceny nebo spojeny; jejich datace není vždy správná. Do pěti tematických oddílů autor zařadil v následujícím pořadí tyto texty: Smysl Mnichova; Velmocenská hra s ohněm (= Nedělitelný mír a my); Znamení na obloze (= O záchranu před válkou a zotročením); Je Západ reakcionářský?; Podruhé v tomto století; Paříž, konference a my; Puče, sensace, obvinění (= Balkánské risotto, puče a sensace); Marshallův plán (= Opět na dějinném rozcestí); Rozhodnuto! (= Nad zákopy nedůvěry); Německo (převzato z *Lidové demokracie*); Německo očima dr. Clementise; Boj je vyhlášen; Konec konference – co bude dál?; Anglie a my; Monty v Praze (= Anglie a ČSR); Britannie na šachovnici světa; Pan Byrnes odchází (= Po odchodu Byrnesově); Amerika v Evropě; Revoluce dvacátého století (= Revoluce dvacátého věku + Spojené národy světa); SSSR a ČSR; Hra pokračuje (= Východ i Západ ne slovy, ale skutky); Podstata sporu; Věčná otázka našich dějin; Jak o nás mluví (= Naše postavení ve světě + Zacházíme s Němci nelidsky? + Sběrné tábory + Děti za dráty); Jak se na nás dívají;

Krise lidskosti; Pšeničná pole mezi zákopy. – Celý náklad publikace putoval z tiskárny do stoupy.]

Nationalist trends in the Writings of Vladimir Clementis. A study, Russian Institute/Columbia University, New York 1953.

Political information report on Czechoslovakia, January-December, 1957, U. S. Joint Publications Research Service, New York 1957.

Marx na Hradčanech. Pokus o pohled na československou otázku deset let po únoru, Svědectví, New York 1960. [Úvaha byla původně otištěna ve dvou pokračováních ve *Svědectví* (č. 8, roč. 2, 1958–1959, str. 311–368; č. 11, roč. 3, 1959–1960, str. 208–270).]

Marx na Hradčanech. Pokus o pohled na československou otázku deset let po únoru, Svědectví, Paříž 1990.

Politická emigrace v atomovém věku, Svědectví, Paříž 1968. [Úvaha byla původně otištěna ve třech pokračováních ve *Svědectví* (č. 23, roč. 6, 1963–1964, str. 249–260; č. 27, roč. 7, 1965–1966, str. 219–233; č. 31, roč. 8, 1966–1967, str. 333–356).]

Politická emigrace v atomovém věku, Index, Kolín n. R. 1974. [Vydání obsahuje nově připsané kapitoly 3 a 4.]

Politická emigrace v atomovém věku, PROSTOR, Praha 1990. [Rozšířená verze podle vydání v Indexu.]

Le Printemps de Prague, Seuil, Paříž 1968.

Praga, 1948-Agosto 1968, Jaca book, Milán 1968. [Italské vydání *Le Printemps de Prague*.]

A primavera de Praga, Início, Lisabon 1969.

Praha no haru, Yomiuri shimbunsha, Tokio 1969. [Japonské vydání *Le Printemps de Prague*.]

A primavera de Praga, Biblioteca do exército, Rio de Janeiro 1970.

La chute irrésistible d'Alexander Dubček, Calmann-Lévy, Paříž 1969.

Così finì Alexander Dubcek, Ed. del Borghese, Milán 1970.

Why Dubček fell, Macdonald, Londýn 1971.

Kvadratura kruhu. Dokumenty a poznámky k československé krizi, 1968–1970, Svědectví, Paříž 1970. [Autor knihu sestavil ze stěžejních textů publikovaných v trojčísle *Svědectví* 34–35–36 a v čísle 37 a doplnil ji historickými dokumenty.]

Czechoslovakia. A post mortem (Podzwonne dla Czechosłowacji), Ośrodek badania stosunków Wschód–Zachód, Varšava 1970. [Polský překlad autorovy studie „Czechoslovakia. A Post Mortem" z anglické revue *Survey*, č. 73 (podzim 1969) a č. 74–75 (zima–jaro 1970). Vyšel jako č. 41 časopisu *Archiwum przekładów i opracowań*, a to pouze pro interní potřebu vydavatelské instituce jako reprezentativní ukázka „kontrarevoluční ideologie" stoupenců „pražského jara" 1968.]

Amère révolution, Albin Michel, Paříž 1977.

L'amara rivoluzione. Tentativi falliti di umanizzare il marxismo-leninismo, Città nuova, Řím 1978.

Révoltes ouvrières à l'Est 1953–81, Complexe, Brusel 1981. [Belgické vydání *Dnešek je váš...*]

Dnešek je váš, zítřek je náš. Dělnické revolty v komunistických zemích, Index, Kolín n. R. 1982. [2. vydání v nakladatelství Index v Edici Kolibřík nedatováno.]

Arbeiter gegen den Arbeiterstaat. Widerstand in Osteuropa, Bund-Verlag, Kolín n. R. 1983. [Německé vydání *Dnešek je váš...*]

Rabočije protiv proletarskogo gosudarstva. Soprotivlenije v Vostočnoj Jevrope so smerti Stalina do našich dněj, Overseas Publ. Interchange, Londýn 1984. [Ruské exilové vydání *Dnešek je váš...*]

Dnešek je váš, zítřek je náš. Dělnické revolty v komunistických zemích, Vokno, Praha 1990.

Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, Sixty-Eight Publishers, Toronto 1988.

Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, Odeon, Praha 1990, 1990, 1992. [Tři vydání.]

Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, Academia, Praha 2000.

Jak to šlo. Komentáře k událostem 1992–1993, Lidové noviny, Praha 1993. [Výběr z komentářů vysílaných na stanicích Rádio Svobodná Evropa a Radiožurnál a publikovaných v *Lidových novinách*.]

Glosy o české politice 1996–1999, Radioservis, Praha 2000. [Výběr z pravidelných nedělních komentářů vysílaných na stanici Český rozhlas 1 – Radiožurnál.]

Pavel Tigrid publikoval v hlavních evropských jazycích v mnoha časopisech a novinách zahraničních, exilových a od roku 1990 také českých, zejména pak v následujících periodikách: *Cíl* (Praha), *České slovo* (Mnichov), *Diskuse o míru* (samizdat), *Doba* (Ludwigsburg), *Esprit* (Paříž), *Hlas domova* (Melbourne), *The Irisch Times*, *Kontinent* (Mnichov), *Kulturní zápisník* (Londýn), *Lidové noviny*, *Mladá fronta Dnes*, *Le Monde*, *Neue Zürcher Zeitung*, *New-Yorské listy*, *Nové obzory* (New York), *Proměny* (New York), *Review 42* (Londýn), *Skutečnost* (Ženeva/Londýn/Paříž/Mnichov), *Studentský časopis* (Praha), *Survey* (Londýn), *Svědectví* (New York/Paříž), *Svoboda* (Frankfurt n. M.), *Svobodný zítřek* (Paříž), *The Times*, *Týdeník Rozhlas*. Je autorem stovek komentářů pro Rádio Svobodná Evropa, Hlas Ameriky a Český rozhlas 1 – Radiožurnál, autorem několika nepublikovaných rozhlasových her a editorem sborníků.

Milan Drápala

Na ztracené vartě Západu

ANTOLOGIE ČESKÉ NESOCIALISTICKÉ PUBLICISTIKY
Z LET 1945–1948

Vydal PROSTOR, nakladatelství s.r.o.,
Jilská 1, 110 00 Praha 1, e-mail prostor@ini.cz,
v roce 2000 jako svou 143. publikaci
a 31. svazek edice Obzor.
Knihu edičně připravil, úvodní studii
a životopisné medailony napsal
a bibliografické přehledy sestavil Milan Drápala.
Životopisný medailon L. Jehličky napsal Andrej Stankovič,
B. Chudoby Zdeněk Beneš a Milan Drápala,
B. Brouka Vladimír Borecký.
Slovensky publikované články přeložil Emil Charous.
V knize použity fotografie ze soukromých archivů autorů,
případně z archivů jejich dědiců.
Odpovědný redaktor Radovan Beneš.
Přebal, vazbu a grafickou úpravu navrhl Aleš Lederer.
Sazba Martin Pokorný, REKOSA, Hostouň 89.
Vytiskla tiskárna Finidr, Český Těšín.
Vydání první. Stran 688. Cena 699 Kč.